

**AT HOME IN
EUROPE**

**EUROPE'S
WHITE
WORKING
CLASS
COMMUNITIES**

**OPEN SOCIETY
FOUNDATIONS**

AMSTERDAM

©2014 Open Society Foundations

This publication is available as a pdf on the Open Society Foundations website under a Creative Commons license that allows copying and distributing the publication, only in its entirety, as long as it is attributed to the Open Society Foundations and used for noncommercial educational or public policy purposes. Photographs may not be used separately from the publication.

ISBN: 9781940983486

Gepubliceerd door
OPEN SOCIETY FOUNDATIONS
224 West 57th Street
New York NY 10019
United States

Neem voor meer informatie contact op met:
AT HOME IN EUROPE
OPEN SOCIETY INITIATIVE FOR EUROPE
Millbank Tower, 21-24 Millbank,
London, SW1P 4QP, UK

www.opensocietyfoundations.org/projects/home-europe

Design by Ahlgrim Design Group

Lay-out door Q.E.D. Publishing

Gedrukt in Hongarije

*Gedrukt op Cyclus Offsetpapier vervaardigd uit 100%
gerecycleerde vezels*

DE OPEN SOCIETY FOUNDATIONS
WERKT AAN DYNAMISCHE EN
TOLERANTE SAMENLEVINGEN WAARIN
OVERHEDEN VERANTWOORDING
AFLEGGEN AAN HUN BURGERS. DOOR
IN MEER DAN HONDERD LANDEN MET
LOKALE GEMEENSCHAPPEN SAMEN TE
WERKEN STEUNT DE OPEN SOCIETY
FOUNDATIONS RECHTVAARDIGHEID
EN MENSENRECHTEN, VRIJHEID VAN
MENINGSUITING EN TOEGANG TOT
GEZONDHEIDSZORG EN ONDERWIJS.

Dankwoord

Dit stadsrapport maakt onderdeel uit van een serie rapporten getiteld “Europe’s White Working Class Communities”. Deze serie richt zich op bepaalde buurten in zes steden binnen de Europese Unie: Trigeparken in Aarhus (Denemarken), Tuindorp Buiksloot en Floradorp in Amsterdam-Noord, Marzahn-Hellersdorf in Berlijn (Duitsland), het 8e arrondissement in Lyon (Frankrijk), Higher Blackley in Manchester (Groot-Brittannië) en Zuid-Botkyrka in Stockholm (Zweden).

Deze onderzoeken en rapporten werden voorbereid en ontworpen door de projectgroep “At Home in Europe”, die onderdeel uitmaakt van het “Open Society Initiative for Europe” van de Open Society Foundations, en in samenwerking met lokale/nationale deskundigen.

Het onderzoek werd geleid en geschreven door Saskia Welschen van Welschen Onderzoek en Advies. Ze werd tijdens de uitvoering van het veldonderzoek en de organisatie van de focusgroepen geassisteerd door Nikkie Sicking en Willemijn Rinnooy-Kan.

Wij willen graag drie professionals bedanken die in de buurt werkzaam zijn en die de onderzoekers geweldig hebben geholpen met het werven van deelnemers: Jeanette de Waard van Hoop voor Noord, en Marinus Klarenbeek en Sonja Elburg van DOCK, een jongerenorganisatie. Daarnaast willen we graag het personeel bedanken van buurthuis De Driehoek (Tuindorp Buiksloot/Het Blauwe Zand) en jongereninitiatief De Kluzzfabriek (Floradorp), die onderdak boden aan de focusgroepbijeenkomsten en hielpen met het werven van deelnemers.

Er werd een adviesraad samengesteld met een taakopdracht tot het geven van deskundig advies in alle fasen van het onderzoek en de analyse. Wij willen de onderstaande mensen bedanken voor hun steun en constructieve feedback tijdens de totstandkoming van dit rapport:

Hettie Politiek, Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling (DMO), Gemeente Amsterdam;
Nanko Horstmann, Combiwel (een grote welzijnsorganisatie in Amsterdam);
Jeanette de Waard, Hoop voor Noord (een multiculturele kerk in Amsterdam);
Ingrid van Zelm, onderzoekscoördinator, Stadsdeel Amsterdam-Noord.

We willen iedereen die heeft meegewerkt aan dit onderzoek hartelijk bedanken en in het bijzonder degenen die hun tijd, kennis en ervaring ter beschikking hebben gesteld in de focusgroepgesprekken en interviews met belanghebbenden.

Op 2 december 2013 hield de Open Society Foundations een besloten rondetafelbijeenkomst in Amsterdam, waar kritiek en commentaar op het conceptrapport geleverd kon worden. Wij zijn dankbaar dat zoveel deelnemers hiervoor hun tijd en kennis ter beschikking hebben gesteld, waaronder vertegenwoordigers van minderheidsgroepen, maatschappelijke organisaties, gemeentelijke ambtenaren en deskundigen op de relevante gebieden. We willen ook graag Nikkie Sicking bedanken voor het organiseren van de bijeenkomst.

De eindverantwoordelijkheid voor de inhoud van dit rapport, inclusief fouten of onjuiste interpretaties, ligt bij At Home in Europe.

Open Society Initiative for Europe Team (Projectgroep At Home in Europe)

Nazia Hussain	<i>Directeur</i>
Hélène Irving	<i>Programmacoördinator</i>
Klaus Dik Nielsen	<i>Adviseur</i>
Andrea Gurubi Watterson	<i>Programmamedewerker</i>
Csilla Tóth	<i>Programma-assistent</i>
Tufyal Choudhury	<i>Senior Beleidsadviseur</i>

Voorwoord

De afgelopen 50 jaar hebben landen in West- en Noord-Europa ingrijpende demografische, maatschappelijke en economische veranderingen ondergaan, zoals de de-industrialisatie, de verschuiving naar een diensteneconomie, toenemende ongelijkheid, problemen rond het behouden van de sociale zekerheden en een groeiende etnische en culturele diversiteit. De uitdagingen die deze veranderingen met zich meebrengen wat betreft het behouden van de sociale cohesie en het bewerkstelligen van integratie, zijn merkbaar tot op het niveau van de Europese steden.

'At Home in Europe' (Thuis in Europa), een project van de Open Society Foundations, zet zich sinds 2007 in voor de bevordering van sociale betrokkenheid, participatie en gelijkheid in 20 steden en 10 landen, in samenwerking met lokale beleidsmakers, professionals en burgers. Deze betrokkenheid kwam voort uit een volmacht van de Open Society Foundations om de problemen van kwetsbare groepen aan de kaak te stellen en te verlichten op een moment waarop de Europese overheden begonnen te accepteren dat de talloze immigrantengemeenschappen – met name die met een moslimachtergrond – niet terug zouden keren naar hun land van herkomst en een integraal onderdeel vormden van het sociale, politieke en culturele landschap. Toen moslims en andere minderheden zichtbaarder werden en een groter deel van de Europese bevolking gingen uitmaken, werd er veel beleid gemaakt om de integratie te stimuleren. Er heerste een groeiende angst voor migratie, men had het gevoel dat de nationale identiteit in het gedrang kwam en dat de Europese meerderheden genegeerd werden en er afbreuk werd gedaan aan hun burgerrechten. Hoewel wordt onderkend dat integratie van twee kanten moet komen, heeft het beleid op het gebied van integratie en sociale cohesie maar al te vaak de mening en ervaringen van de meerderheidsbevolking buiten beschouwing gelaten en zich puur gericht op wat immigranten en hun nakomelingen moeten doen om te integreren. Het feit dat hun zorgen en angsten omtrent de economische en sociale veranderingen in hun buurt buiten beeld bleven, heeft bij velen het gevoel versterkt dat ze genegeerd en in de steek gelaten worden, en de gedemoniseerd toegespeeld krijgen. In sommige gevallen leidt dit tot een afkeer van de gevestigde politieke partijen en de liberale waarden die zij vertegenwoordigen, en vergroot dit de aantrekkingskracht van populistische, voornamelijk rechtse maar ook linkse, partijen. Maar al te vaak leidt dit uiteindelijk tot politieke desinteresse.

Het project 'Europe's White Working Class Communities' documenteert alle ervaringen van 'witte' of 'blanke' gemeenschappen in zes steden in Europa (Aarhus, Amsterdam, Berlijn, Lyon, Manchester en Stockholm). Elk rapport in deze serie richt zich op een specifieke buurt binnen de stad. Hierdoor biedt het nieuw, baanbrekend onderzoek naar de ervaringen van een bevolkingsgroep die vaak tot karikatuur wordt gemaakt en waarvan de stemmen en meningen zelden gehoord worden in het publieke debat of in discussies over integratie, cohesie en sociale betrokkenheid. Dit project biedt een vergelijkende blik waardoor de parallellen en verschillen in beleid, uitvoering en ervaringen in de verschillende Europese steden worden uitgelicht.

Table of Contents

7 Samenvatting

11 Methodologie

12 Inleiding

Het wervingsproces: successen en beperkingen

16 Bevolking en demografie

Amsterdam als ‘majority-minority city’

Een vergrijzend land en een langzaam vergrijzende stad

Sociaal-economische scheidslijnen: verschillen in opleiding en
inkomensongelijkheid

Invloed van de huidige economische recessie en armoede

Amsterdam-Noord: bevolking en demografie

Ontwikkelingen en zorgen: een verdeelde stad

Gentrificatie en creativiteit in Amsterdam-Noord

Onderzoeksbuurtten: Tuindorp Buiksloot en Floradorp

Tuindorp Buiksloot

Floradorp

30 Beleidscontext

Gebiedsspecifiek stadsbeleid: de aandachtswijken

Een nieuwe beleidsaanpak: gebiedsgericht werken

Nieuwe hervormingen in het bestuurlijk stelsel van Amsterdam

Decentralisatie van belangrijke taken van het nationale naar het
gemeentelijke niveau

37 Identiteit en thuisgevoel

Verbondenheid met de stad Amsterdam en het stadsdeel

Etnische en sociaal-economische diversiteit en het trekken van
scheidslijnen

Bespreking

De culturalisering van Nederlands burgerschap en identiteit

Conclusie

47 Onderwijs

Scholen in de buurten van het onderzoek
De invloed van sociaal-economische ongelijkheid op het onderwijs
Voortijdige schooluitval in Amsterdam-Noord
Schoolkeuzes en carrières van deelnemers aan de focusgroep
Segregatie op basis van etnische en sociaal-economische
scheidslijnen
De relatie tussen scholen en ouders
Conclusie

58 Werkgelegenheid

Invloed van de huidige economische crisis op laagopgeleiden
Zzp'ers
Werkgelegenheid in Amsterdam-Noord en de onderzoeksbuurten
Armoede op landelijk niveau
Armoede in Amsterdam-Noord en de onderzoeksbuurten
Conclusie

68 Huisvesting

Lokale context: huisvesting in beide buurten
Huisvestingsbeleid in Nederland
Huisvestingsbeleid in Amsterdam-Noord en de onderzoeksbuurten
Conclusie

77 Gezondheid

Context van het zorgbeleid
Preventie: het verband tussen sociaal-economische status en
gezondheidsrisico's
Behandeling: dreigende tweedeling in de toegang tot zorg
Langdurige Zorg: de-institutionalisering, vrijwilligerswerk en risico op
ongelijkheid
Conclusie

87 Toezicht en veiligheid

Veiligheidsgevoel in Amsterdam en de onderzoeksbuurten
De heersende norm van het niet inschakelen van de politie
Asociaal gedrag door groepen jongeren

Straatcoaches

Het oude versus het nieuwe jongerenwerk

Conclusie

96 Participatie en burgerschap

Politieke houdingen

Kennis over en interesse in de lokale politiek

Proteststemmers en stempatronen voor de PVV

Actief burgerschap

De uitdaging van inclusieve gemeenschapsvoorzieningen

Conclusie

106 Rol van de media

Weergave van “De blanke arbeidersklasse” inde media en het publieke debat

Problematisering van jongeren in de nieuwsverslaggeving

Mediarepresentatie van de onderzoeksbuurten

Mediagebruik in Amsterdam

Conclusie

114 Conclusie

119 Kernboodschappen

Identiteit en thuisgevoel

Onderwijs

Werkgelegenheid

Huisvesting

Gezondheid

Toezicht en veiligheid

Participatie en burgerschap

Rol van de media

133 Bijlage 1. Bibliografie

139 Bijlage 2. Lijst van interviews met belanghebbenden

Samenvatting

De Amsterdamse bevolking is al tientallen jaren divers, maar sinds een aantal jaar is Amsterdam een van de eerste Europese steden waar de bevolking van 'autochtone' afkomst minder dan de helft uitmaakt van de totale bevolking. Amsterdam kent een grote verscheidenheid aan bevolkingsgroepen, met de Marokkaanse, Surinaamse, Turkse en Antilliaanse gemeenschappen als grootste subgroepen. In een poging om de terminologie in een neutraler en allesomvattend kader vorm te geven, gebruikt de Amsterdamse overheid niet meer de traditionele etiketten 'autochtoon' voor een etnisch Nederlandse bewoner en 'allochtoon' voor een persoon die in het buitenland is geboren of van buitenlandse afkomst. Dit rapport gebruikt de term 'persoon van Nederlandse afkomst', in overeenstemming met de rapportages van het Bureau Onderzoek en Statistiek Amsterdam.

BEVOLKING EN DEMOGRAFIE

Sociale en inkomensongelijkheid zijn in Nederland toegenomen, in sterkere mate door verschil in onderwijsniveau dan door verschil in sociaal milieu of werk. Vooral in Amsterdam is het duidelijk dat er een kloof is tussen de leefomstandigheden in het stadscentrum en die in de buitenwijken. De recente economische crisis heeft deze ongelijkheid nog verder versterkt. Amsterdam-Noord, een stadsdeel aan de overkant van het IJ, kent meer armoede dan de meer centraal gelegen stadsdelen. Dit rapport richt zich op de buurten Tuindorp Buiksloot en Floradorp in stadsdeel Noord. Beide buurten hebben een bevolking van voornamelijk Nederlandse afkomst.

Floradorp maakt deel uit van de grotere buurt Volewijk. Floradorp werd in 2007 gekozen als aandachtswijk ('Vogelaarwijk') binnen het actieplan van de regering om de levensstandaard in achterstandsbuurten in het hele land te verbeteren. In 2014 werd in Amsterdam een nieuwe bottom-up aanpak geïntroduceerd om buurten te ontwikkelen en problemen op te lossen. Hierbij werd het initiatief bij de bewoners, de samenleving en bedrijven gelegd, in plaats van bij de overheid zoals voorheen. Dit maakt deel uit van een bredere verschuiving richting het vergroten van de rol van maatschappelijke en burgerorganisaties in het ondersteunen van sociale cohesie. Amsterdam-Noord heeft een specifieke lokale identiteit, die bijdraagt aan een sterk saamhorigheidsgevoel onder deelnemers aan het onderzoek van de Open Society Foundations. De ondervraagden beschreven een gemeenschapsgevoel onder 'oorspronkelijke bewoners' dat familie- en de buurtgebonden was. Tegelijkertijd rapporteerden deelnemers een gevoel van onbehagen en zelfs haat tegen mensen van niet-Nederlandse afkomst in deze buurten, en werden nieuwkomers gezien als een bedreiging van de plaatselijke manier van leven. Meer welgestelde en hoger opgeleide nieuwkomers van Nederlandse afkomst werden ook beschouwd als buitenstaanders. Deelnemers in de focusgroepen maakten vaak onderscheid tussen henzelf en andere bevolkingsgroepen door geografische, etnische of klassenverschillen te benoemen. In

academisch onderzoek wordt een groeiende trend geconstateerd om de Nederlandse identiteit in culturele termen te definiëren, in reactie op de groeiende diversiteit in de samenleving. Deze trend was ook merkbaar in de focusgroepen.

ONDERWIJS

Het nationale onderwijsbeleid richt zich van oudsher vooral op het verbeteren van de integratie van achterstandsleerlingen met een migrantenachtergrond en veel minder op leerlingen met lage inkomens van Nederlandse afkomst. Vooral leerlingen van Nederlandse afkomst uit gezinnen met een laag inkomen zijn geneigd vroegtijdig van school te gaan. In de twee onderzochte buurten gaat meer dan 25 procent van de leerlingen van Nederlandse afkomst vroegtijdig van school. Terwijl sommige onderzoeken suggereren dat onvoldoende informatie over het belang van een startkwalificatie mogelijk bijdraagt aan deze hoge uitval, lieten deelnemers aan de focusgroepen merken dat onderwijs zowel voor hun familie als voor hun werk geen prioriteit is. De deelnemers spraken daarnaast over frictie tussen ouders en scholen. Uit onderzoek blijkt dat ouders die zelf lager opgeleid zijn minder geneigd zijn om het contact en gesprek met scholen op te zoeken. Ook onderwijsprofessionals die geïnterviewd zijn door Open Society Foundations rapporteerden conflicten tussen scholen en ouders uit de onderzochte gemeenschappen.

WERKGELEGENHEID

Terwijl in Amsterdam-Noord de werkloosheid en de afhankelijkheid van uitkeringen in de afgelopen jaren is toegenomen, lijken de buurten Tuindorp Buiksloot en Floradorp hier minder door getroffen te zijn. Toch rapporteerden deelnemers aan de focusgroepen dat ze moeite hadden de eindjes aan elkaar te knopen omdat ze net boven het minimuminkomen zaten. Werkende armoede is de afgelopen tijd een belangrijk probleem geworden in Nederland, vooral voor mensen met een laag opleidingsniveau, alleenstaande ouders en zelfstandig ondernemers. Amsterdam-Noord past een integrale aanpak toe die zich op deze groepen richt. Interdisciplinaire teams werken samen met kwetsbare bewoners en begeleiden hen bij het oplossen van problemen op verschillende terreinen in hun dagelijks leven.

HUISVESTING

De twee buurten die voor dit rapport onderzocht zijn, worden gekenmerkt door zeer stabiele huisvestingspatronen. Bewoners blijven gemiddeld 15 jaar in hun huis wonen. Dit heeft te maken met huurcontrole en, volgens deelnemers aan de focusgroepen, ook met het sterke gemeenschapsgevoel. Zoals op veel plaatsen in Nederland bestaat de huisvesting in Amsterdam-Noord voor een aanzienlijk deel uit sociale woningbouw. Door middel van stedelijke vernieuwingsinitiatieven is geprobeerd sociaal mobiele bewoners aan hun buurt te binden, maar ondervraagden waren sceptisch over de

inspanningen om in hun buurt te investeren. Ze spraken hun zorgen uit over het tekort aan betaalbare huisvesting, dat vooral jongeren raakt. Jongeren verdienen vaak te weinig voor een vrijesectorwoning, maar hun inkomen is te hoog om voor sociale woningbouw in aanmerking te komen.

GEZONDHEID

Recente beleidshervormingen in de zorg – zowel de verhoging van maandelijks premies als aanpassingen in aftrekposten – hebben de zorgkosten verder naar het individu verschoven. Het onderzoek van de Open Society Foundations duidt erop dat de toenemende kosten sommige mensen ervan weerhoudt om medische zorg te vragen. De hervormingen in de zorg voor langdurig zieken zijn erop gericht dat familieleden of anderen de informele zorg op zich nemen. Een aantal deelnemers beschreef dit als een zware last, vanwege de beperkte ondersteuning van overheidswege en ingewikkelde bureaucratische regelingen. Tegelijkertijd maakten andere deelnemers aan de focusgroepen zich zorgen dat met de toenemende diversiteit van de buurt, de traditioneel sterke netwerken waarbinnen men voor elkaar zorgt, ondermijnd worden.

TOEZICHT EN VEILIGHEID

Zoals de meeste grotere steden heeft Amsterdam een relatief hoog misdaadcijfer en is het gevoel van veiligheid onder de bewoners lager dan elders in het land. In de onderzochte wijken echter draagt het sterke gemeenschapsgevoel in de buurt bij aan een gemeenschappelijk veiligheidsgevoel. Daarnaast leidt het onder bewoners tot de neiging om problemen intern op te lossen, zonder de inmenging van politie. Als nieuwere bewoners de politie bellen, zorgt dit volgens deelnemers voor het gevoel dat de gevestigde orde doorbroken wordt. Desondanks was men over het algemeen positief over de politieagenten die in de buurten werken. Rondhangen, vervuiling en intimidatie door jongeren was een veelvoorkomend gespreksonderwerp in de focusgroepen; de inzet van straatcoaches – een initiatief om overlast tegen te gaan – heeft de situatie nauwelijks verbeterd. Het nieuwe, buiten de eigen buurt gelegen jongeren centrum is volgens bewoners geen succes, omdat de achterliggende bedoeling is om jongeren uit verschillende buurten aan te trekken. Volgens de jongeren in de focusgroepen botst dit met hun wens om, zoals ze het zelf formuleerden, met 'hun eigen soort mensen' om te gaan. Burgerschap en politieke participatie Tegen de achtergrond van een meer algemene daling van het vertrouwen in politieke instituties, liep de houding van deelnemers aan de focusgroepen uiteen van onverschilligheid tot boosheid en haat. De meesten waren niet zelf politiek actief. Een enkeling was wel actief geweest in de lokale politiek, maar gaf aan ontevreden te zijn met het resultaat. Ander onderzoek signaleert toenemende steun voor populistische partijen in Amsterdam-Noord, een patroon dat werd bevestigd in het onderzoek van de Open Society Foundations: met name onder de jongere deelnemers leek er veel

sympathie te zijn voor de PVV van Wilders. In Tuindorp Buiksloot uitten verschillende deelnemers hun woede over een incident dat eind 2012 plaatsvond, toen het stadsdeel in de ogen van de bewoners de met hen gemaakte afspraken (over de toekomst van een buurthuis op het terrein van de plaatselijke speeltuin) niet nakwam.

ROL VAN DE MEDIA

Net als in andere Europese landen zijn op de Nederlandse televisie programma's populair die zich richten op laagopgeleide families uit het 'arbeidersmilieu', programma's die louter gericht zijn op choqueren en vermaak. Hoewel in academische hoek kritiek klinkt op de karikaturale weergave van mensen in deze programma's, maakten de deelnemers van de focusgroep zich hier niet druk om. In plaats daarvan was de beeldvorming over de eigen buurt van groter belang voor de deelnemers, vooral de focus van de media op gewelddadige incidenten of opstootjes. De Volksopera die in Floradorp werd geproduceerd, trok daarentegen veel positieve aandacht in het nieuws. Bewoners gebruiken daarnaast sociale media zoals Facebook om hun bestaande gemeenschapsgevoel te verdiepen.

CONCLUSIE

De Nederlandse samenleving ondergaat een aantal grootschalige veranderingen. Beleidsveranderingen die de welvaartsstaat beperken en verantwoordelijkheden verschuiven naar het individu, en langlopende demografische veranderingen door immigratie en een vergrijzende bevolking, transformeren het land. In de buurten die door de Open Society Foundations zijn onderzocht, hebben bewoners van Nederlandse afkomst een sterk en waardevol gemeenschapsgevoel dat een belangrijke bron van steun is, maar tegelijkertijd scheidslijnen tussen de eigen groep en anderen creëert op basis van verschillen in etnische achtergrond, economische status of vanwege het simpele feit dat iemand uit een ander stadsdeel komt. Beleidsveranderingen leiden tot onrust bij veel inwoners van deze buurten. Mensen maken zich zorgen nu hun inkomen boven de verlaagde grens is komen te liggen, waardoor ze niet langer in aanmerking komen voor sociale zekerheid maar ook niet genoeg verdienen om zich financieel zeker te voelen. Pogingen om in deze buurten meer participatie en interactie te bewerkstelligen, hebben tot nu toe weinig succes gehad. Er is een extra inspanning nodig om te zorgen dat mensen uit deze buurten betrokken zijn en blijven bij de bredere samenleving.

Methodologie

Het veldonderzoek voor dit project is uitgevoerd van februari tot juli 2013 in Amsterdam. De empirische kern van het onderzoek bestond uit focusgroepinterviews met lokale bewoners van stadsdeel Amsterdam-Noord en was vooral gericht op de buurten Tuindorp Buiksloot en Floradorp. Het veldwerk begon in eerste instantie in Tuindorp Buiksloot, maar het bleek erg moeilijk om voldoende deelnemers te vinden in deze kleine buurt. Tijdens het veldwerk werd daarom besloten het onderzoek uit te breiden naar het nabij gelegen Floradorp. Deze buurten zijn vergelijkbaar op een aantal sociaal-economische en demografische vlakken. Toch is er in elke buurt een ander stedelijk beleid gevoerd. Een vergelijking tussen deze buurten zou bijzonder rijke en interessante informatie en conclusies moeten opleveren. Het veldwerk bestond uit 12 groepsgesprekken met totaal 66 deelnemers (19 mannen en 47 vrouwen). Er waren 41 deelnemers boven de 35 jaar en 25 deelnemers onder de 35, waarvan 21 onder de 25. De criteria om deel te nemen waren (zelfgedefinieerde) etnische achtergrond, sociaal-economische status en woonduur in deze buurt. Behalve de bewonersfocusgroepen, zijn er 29 individuele interviews gehouden met professionals van verschillende organisaties die door hun activiteiten specifieke, relevante kennis hebben over de onderzochte gemeenschappen. Deze groep bestond uit jongerenwerkers, maatschappelijk werkers, schooldirecteuren, de wijkagent, personeel van sociale steun- en welzijnsorganisaties en de woningbouwvereniging, lokale politici en ambtenaren van het stadsdeel en de gemeente. Een volledige lijst met namen van de geïnterviewden staat in Bijlage 1 van dit rapport. Tenslotte werden beleidsdocumenten, onderzoeksrapporten en andere relevante literatuur opnieuw bekeken om de belangrijkste gegevens in de context te plaatsen. Aan het begin van het onderzoeksproces werd er een Stadsadviesraad opgericht, bestaande uit de volgende leden: Hettie Politiek, Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling (DMO), Gemeente Amsterdam; Nanko Horstmann, Combiwel, (een grote welzijnsorganisatie in Amsterdam); Jeanette de Waard, Hoop voor Noord, een multiculturele kerk in Amsterdam; en Ingrid van Zelm, onderzoekscoördinator, Stadsdeel Amsterdam-Noord. Hun steun en constructieve feedback zijn erg waardevol geweest voor de ontwikkeling van het project en het rapport.

In december 2013 werd er een rondetafelbijeenkomst georganiseerd om de bevindingen van dit rapport te bespreken met professionals in het veld, vertegenwoordigers van gemeentelijke organen, maatschappelijke organisaties en academici. De feedback en suggesties die tijdens deze rondetafelbijeenkomst werden gegeven, zijn in het definitieve rapport opgenomen.

1.

INLEIDING

Dit rapport is gebaseerd op een onderzoek dat is uitgevoerd in het kader van het Open Society Foundations project At Home in Europe (Thuis in Europa). At Home in Europe is een onderzoeks- en belangenbehartigingsinitiatief van de Open Society Foundations, een organisatie die zich inzet voor de sociale betrokkenheid van kwetsbare gemeenschappen in een veranderend Europa. Het project onderzoekt de politieke, sociale, economische en culturele participatie van gemarginaliseerde meerderheids- en minderheidsgemeenschappen in West-Europa. De nadruk ligt hierbij op bestaande praktijken tegen discriminatie en vóór gelijke behandeling van zowel bewoners als gemeenten, met als onderliggend thema's:

- het identificeren van obstakels die volledige participatie en gelijke behandeling in de weg staan;
- het beter begrijpen van factoren die leiden tot marginalisatie;
- het identificeren en promoten van effectieve praktijken wat betreft integratiebeleid in Europa;
- en het geven van op onderzoek gebaseerd advies ter bevordering van participatie en nieuwe kansen door interactie met bewoners, gemeenschappen en beleidsmakers.

Het huidige onderzoek maakt deel uit van een serie vergelijkende beleidsonderzoeken in zes West-Europese steden: Aarhus (Denemarken), Amsterdam (Nederland), Berlijn (Duitsland), Stockholm (Zweden), Lyon (Frankrijk) en Manchester (Verenigd Koninkrijk). Kern van deze onderzoeken is het rapporteren van ervaringen van de gemarginaliseerde meerderheidsgroepen en gemeenschappen die in deze steden wonen.

Dit rapport maakt deel uit van een breder onderzoek over kwetsbare gemeenschappen in stedelijk West-Europa. In 2010 gaf het project een stem aan moslim-minderheden uit 11 Europese steden in het rapport 'Muslims in Europe' (2010, waarvan *Muslims in Amsterdam*, over Slotervaart, één van de twee rapporten over Nederland was). Het huidige onderzoeksproject brengt de ervaringen, meningen en gevoelens van stadsbewoners met een arbeidersachtergrond, die deel uitmaken van de meerderheidsbevolking in de onderzochte landen, van dichtbij in beeld. 'Meerderheidsbevolking' wordt in dit onderzoek gedefinieerd als 'staatsburgers die in dit land geboren zijn, en wiens ouders ook staatsburgers zijn van en geboren zijn in dit land.

De leden van deze gemeenschap zijn het primaire onderwerp van dit rapport, dat gebaseerd is op diepgaand kwalitatief onderzoek met uitgebreide groepsgesprekken met inwoners als voornaamste empirische basis. Met dit onderzoek wil At Home in Europe op drie niveaus een belangrijke bijdrage leveren. Ten eerste richten onderzoeken over kwetsbare stedelijke gemeenschappen zich

tegenwoordig voornamelijk op gemeenschappen met een minderheidsachtergrond (migranten) en wordt er weinig aandacht besteed aan gemeenschappen met een meerderheidsachtergrond. Ten tweede worden op het niveau van toegepast, beleidsgericht onderzoek, onderwerpen zoals sociale cohesie, identiteit en politieke, economische en sociale participatie vaak onderzocht in kwantitatieve in plaats van kwalitatieve studies. Ten derde belicht dit onderzoek met zijn internationaal vergelijkende aanpak interessante parallellen en verschillen in ervaringen, beleid en gewoonten tussen verschillende Europese steden. Wij hopen dat bewoners, professionals, beleidsmakers, politici en onderzoekers die zich inzetten voor de participatie van kwetsbare stedelijke gemeenschappen zullen profiteren van een dergelijk breed opgezet, internationaal vergelijkend, kwalitatief en sectorgericht onderzoek naar de ervaringen van deelnemers op cruciale maatschappelijke vlakken.

Het onderzoek onderkent dat het categoriseren van mensen in bovenstaande termen ('gemarginaliseerd' en 'meerderheidsbevolking') gevoelig ligt.¹ Het is belangrijk op te merken dat de noemer 'gemarginaliseerd' niet gebruikt is als vooraf bepaald criterium bij het werven van deelnemers aan het onderzoek. In plaats daarvan was het uitgangspunt onderzoek te doen in een stedelijk gebied met een hoog niveau van politieke, economische en sociale uitsluiting. De demografische achtergrond van elke deelnemer werd bepaald op basis van zelfdefinitie. Deelnemers waren inwoners die zichzelf definieerden als behorend tot de 'etnische' en 'religieuze' meerderheid in Nederland. Dit werd (overwegend) vastgesteld tijdens korte telefoongesprekken of kennismakingsgesprekken waarin de bereidheid mee te doen aan het onderzoek werd bepaald. Soms werd dit tijdens de focusgroepgesprekken zelf vastgesteld.

1.1 | HET WERVINGSPROCES: SUCCESSEN EN BEPERKINGEN

Na de eerste stappen van contact maken en vertrouwen winnen, waren mensen in beide buurten zeer open en positief over hun deelname. De onderzoekers werden tijdens het wervingsproces enthousiast geholpen door drie maatschappelijk werkers: Jeanette de Waard van Hoop voor Noord en Marinus Klarenbeek en Sonja Elburg van DOCK, een jongerenorganisatie. Daarnaast bood het personeel van buurthuis de Driehoek (Tuindorp Buiksloot ofwel 'het blauwe zand') en jongerenfaciliteit De Kluzzfabriek (Floradorp) onderdak aan de focusgroepbijeenkomsten en hielp met het werven van meer deelnemers. In eerste instantie werden de onderzoekers gewaarschuwd dat mensen in beide buurten het zat waren om mee te doen aan onderzoeken en weinig vertrouwen hadden in de resultaten. Toch ondervond de Open Society Foundations in Tuindorp Buiksloot een grote bereidheid om deel te nemen

¹ In het Nederlandse publieke en academische debat is het niet gangbaar en controversieel om de term 'wit' of 'blank' te gebruiken voor een ras. De auteur gebruikt de termen 'wit' en 'blank' als sociaal en historisch geconstrueerde begrippen.

aan een onderzoeksproject dat zich specifiek richtte op subjectieve verhalen en ervaringen van de inwoners zelf. Met het oog op de recente ontwikkelingen rondom de gemeenschapsfaciliteiten in de buurt (zie hoofdstuk 10), vonden veel mensen het belangrijk hun verhaal te delen.

De andere kant van het verhaal is dat het moeilijk bleek om een groep deelnemers te werven die exact aan het profiel voldeed dat in het eerste onderzoeksplan voorzien was. De criteria voor de doelgroep, mensen die het risico lopen op sociale, politieke, economische of culturele uitsluiting, bleek een moeilijke basis voor selectie, niet in de minste plaats door het stigma dat met niet-participeren en armoede gepaard gaat. Mensen met dit profiel zijn moeilijk te bereiken en meestal niet bereid om deel te nemen aan een bijeenkomst met een formeel, georganiseerd en gemeenschappelijk karakter. Daarentegen wilden andere bewoners juist op grond van hun sociale aansluiting en participatie graag meedoen aan het Open Society Foundations-project. Ze waren bijvoorbeeld al betrokken bij maatschappelijke initiatieven en wilden graag hun ervaringen en frustraties hierover met de onderzoekers delen. Economisch gezien deden zij het echter beter dan degenen die werkelijk als gemarginaliseerd kunnen worden aangemerkt. Het resultaat is dat uit het onderzoek slechts beperkt conclusies kunnen worden getrokken wat betreft mensen die het risico lopen op uitsluiting. Verder was het moeilijk het sneeuwbaaleffect te vermijden in deze hechte gemeenschappen, want veel deelnemers werden door hun vrienden, familieleden of burens overgehaald om mee te doen.

De aanpak met een focusgroep met een gezamenlijk en publiek aspect was voor sommige mensen een obstakel. Daarnaast hadden redelijk veel bewoners het gevoel dat ze niets te zeggen hadden of dat het deelnemen aan een onderzoeksproject hen of de gemeenschap geen goed zou doen.

Er was ook geen evenwichtig aantal mannen en vrouwen in de deelnemersgroep. Vooral mannelijke deelnemers en mensen tussen de 25 en 45 jaar oud waren in beide buurten moeilijk te werven. Uiteindelijk was de deelnemersgroep niet zo demografisch in balans als aanvankelijk geanticipeerd werd. Men moet echter in gedachten houden dat de primaire focus van een dergelijk kwalitatief onderzoeksproject niet gericht is op het vastleggen van een representatief en algemeen beeld van de bevolking, maar op het in kaart brengen van de rijke, subjectieve en relevante ervaringen van zoveel mogelijk verschillende mensen.

2.

BEVOLKING EN DEMOGRAFIE

2.1 | AMSTERDAM ALS 'MAJORITY-MINORITY CITY'

Amsterdam wordt door academici een 'majority-minority city' genoemd, vergelijkbaar met steden zoals New York, Toronto en Sydney.² Sommigen gebruiken de term 'superdiversiteit'³ om de situatie in dit soort steden te beschrijven. Iets minder dan de helft van de Amsterdamse bevolking is van Nederlandse afkomst, terwijl de andere helft uit 176 verschillende landen afkomstig is. In tegenstelling tot New York, heeft Amsterdam altijd een etnisch te definiëren meerderheidsbevolking gehad, maar hier is de afgelopen decennia verandering in gekomen. Binnen twee generaties is de etnische meerderheid van de Amsterdamse bevolking een minderheidsgemeenschap geworden.

TABEL 1. DEMOGRAFISCHE SAMENSTELLING VAN AMSTERDAM, 1 JANUARI 2014

Achtergrond	Absoluut aantal
Personen van Nederlandse afkomst	400.093
Personen van niet-westerse afkomst	282.067
Westerse migranten	129.025
Totale bevolking	811.185

Bron: Bureau Onderzoek en Statistiek, 'Amsterdam in cijfers 2014', Amsterdam, januari 2014, <http://www.os.amsterdam.nl/feiten-en-cijfers/#>, geraadpleegd op 20 mei 2014.

Mensen die in het Nederlandse publieke debat als *allochtoon* worden aangemerkt (mensen van niet-westerse afkomst of westerse migranten, zie hieronder), vormen een zeer heterogene groep. Binnen deze groep vormen Marokkaanse, Surinaamse, Turkse en Antilliaanse Amsterdammers de grootste subgroepen.

2.1.1 | AUTOCHTOON/ALLOCHTOON

Hoewel het niet gangbaar en zeer ongebruikelijk is om onderscheid te maken tussen verschillende bevolkingsgroepen op basis van ras (blank, zwart), is de onderverdeling in *autochtoon/allochtoon* zowel in het politieke als in het publieke debat wel erg gebruikelijk.⁴ Een *allochtoon* is iemand die zelf in het buitenland geboren is of wiens voorouders dat zijn, terwijl een *autochtoon* in Nederland geboren is of Nederlandse

2 Maurice Crul, Jens Schneider en Frans Lelie, *Superdiversiteit: een nieuw perspectief op integratie* VU Uitgeverij, Amsterdam, 2013.

3 Steven Vertovec, 'Super-diversity and Its Implications', *Ethnic and Racial Studies* 30 (6) (2007), pp. 1024–1054.

4 Marleen van der Haar en Dvora Yanow, 'Allochtoon als metafoer en categorie', *Beleid en Maatschappij* 38 (2) (2011) (hierna, Van der Haar en Yanow, 'Allochtoon als metafoer en categorie').

voorouders heeft. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) maakt sinds 1999 onderscheid tussen niet-westerse allochtonen en Westerse allochtonen. Niet-westerse allochtonen worden verder onderverdeeld in generaties: eerstegeneratie-allochtonen zijn legale inwoners van Nederland die zelf in het buitenland geboren zijn met minstens één ouder die in het buitenland geboren is, terwijl tweedegeneratie-allochtonen in Nederland geboren zijn met minstens één ouder die in het buitenland geboren is. De term allochtoon werd in Nederland geïntroduceerd door sociologen, oorspronkelijk omdat het gezien werd als een neutrale term 'die alle verschillende groepen immigranten kon afdekken'.⁵ De term autochtoon werd alleen bekend in reactie op de opkomst van de term allochtoon. Academics hebben bepleit dat de term allochtoon niet neutraal is, maar negatief door het element van buitensluiting. Een belangrijk punt is dat men nooit autochtoon kan worden als men eenmaal als allochtoon is aangemerkt.⁶

In een poging om het problematische gebruik van de termen tegen te gaan in het publieke en politieke debat, is door het College van B&W op 12 februari 2013 het controversiële besluit genomen om deze termen uit alle officiële publicaties, communicatie en onderzoeksrapporten te weren.⁷ Het probleem stond al sinds 2012 in Amsterdam en nationaal op de politieke agenda.⁸ Het College pleitte dat de twee termen tegenstelling tussen twee groepen inwoners benadrukken en daarmee uitsluiting vergroten, wat botst met de ambitie van het College om een onverdeelde stad te worden waarin deze termen er niet meer toe doen.

2.1.2 | TERMINOLOGIE IN DIT ONDERZOEKSRAPPORT

De Open Society Foundations deelt de zorg over de uitsluitingsgevoeligheid die de termen *allochtoon* en *autochtoon* in zich meedragen. De vraag is welke termen in plaats daarvan gebruikt kunnen worden voor de doelgroep van dit onderzoeksproject, mensen die zichzelf identificeren als 'etnische Nederlander'. In de recente onderzoekspublicatie 'Armoedemonitor 2012'⁹ gebruikt het Bureau Onderzoek en Statistiek de term 'personen van Nederlandse afkomst' voor het landelijk nog steeds gebruikelijke *autochtonen*. In dit rapport zal dezelfde term gebruikt worden. Als onderzoeksdeelnemers de termen *allochtoon/autochtoon* in de mond namen, werd dit niet gecorrigeerd.

5 Peter Geschiere, *The Perils of Belonging: Autochthony, citizenship, and exclusion in Africa and Europe*, University of Chicago Press, Chicago, IL, 2009, p. 49.

6 Van der Haar en Yanow, 'Allochtoon als metafoer en categorie'.

7 Onderzoekers bij de gemeentelijke onderzoeksafdeling uitten hun zorgen dat ze onmogelijk 'adequat actuele ontwikkelingen konden benoemen op de arbeidsmarkt op het gebied van gezondheid en onderwijs'. Op verschillende blogs noemden mensen de verandering slechts symboolpolitiek.

8 In situaties waarin het voor onderzoek en beleidsdoeleinden nodig is om de geografische achtergrond van een persoon te benoemen, suggereert de gemeente de terminologie te gebruiken zoals in de Amerikaanse context, bijvoorbeeld Surinaamse Amsterdamer enzovoort.

9 Onderzoek en Statistiek, Amsterdam, 'Amsterdamse Armoedemonitor 2012', juni 2013, op http://www.os.amsterdam.nl/pdf/2013_armoedemonitor_2012.pdf (geraadpleegd op 20 mei 2014) (hierna, 'Amsterdamse Armoedemonitor 2012').

2.2 | EEN VERGRIJZEND LAND EN EEN LANGZAAM VERGRIJZENDE STAD

Net als in de omringende Europese landen is ook de Nederlandse samenleving aan het vergrijzen: het aantal ouderen neemt toe. Op dit moment is 16 procent van de Nederlandse bevolking ouder dan 65 jaar,¹⁰ en 25 procent van hen is ouder dan 80 jaar. Het merendeel van de Nederlandse 65-plussers bestaat uit vrouwen (56% vrouwen tegenover 44% mannen). Van de 80-plussers is 65 procent vrouw. Onder inwoners van niet-Nederlandse afkomst is het aantal 65-plussers veel kleiner: 4 procent van de bevolking. De overgrote meerderheid van de 65- en zelfs 80-plussers woont nog thuis (respectievelijk 95% en 86%).¹¹ De stad Amsterdam vergrijst langzamer dan de rest van Nederland. Van de huidige Amsterdamse bevolking is 11,3 procent 65-plusser.¹²

2.3 | SOCIAAL-ECONOMISCHE SCHEIDSLIJNEN: VERSCHILLEN IN OPLEIDING EN INKOMENSONGELIJKHEID

Een belangrijke ontwikkeling in de Nederlandse samenleving sinds de Tweede Wereldoorlog is de groei van het aantal hogeropgeleiden.¹³ Op dit moment is rond de 30 procent van de Nederlandse bevolking hoog opgeleid. Deze ontwikkeling heeft bijgedragen aan een toenemende ongelijkheid in de Nederlandse samenleving. In het verleden vormden sociaal milieu en beroep de belangrijkste scheidslijnen in de samenleving, tegenwoordig blijkt uit empirisch onderzoek dat verschil in opleidingsniveau de belangrijkste scheidslijn vormt en invloed heeft op alle maatschappelijke vlakken die voor dit rapport zijn onderzocht. Op het gebied van werk en gezondheid staan lageropgeleiden er een stuk slechter voor dan hogeropgeleiden. Onderzoekers benadrukken dat de sociale ongelijkheid en segregatie tussen lager- en hogeropgeleiden toegenomen is: deze verschillende groepen hebben weinig interactie met elkaar op het gebied van werk, onderwijs, sociaal-, gemeenschaps- en privéleven.¹⁴ De mate van sociale ontevredenheid¹⁵ onder bewoners, een belangrijk aspect in

10 Nationaal Kompas Volksgezondheid, op www.nationaalkompas.nl (geraadpleegd op 20 mei 2014).

11 Joop Garssen en Carel Harmsen, *Ouderen wonen steeds langer zelfstandig*, CBS, Den Haag/Heerlen, 2011, op <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/bevolking/publicaties/artikelen/archief/2011/2011-3434-wm.htm> geraadpleegd op 20 mei 2014).

12 CBS 'Kerncijfers per gemeente', Den Haag/ Heerlen, 2013, op <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/bevolking/publicaties/publicaties/archief/2013/2013-b55-pub.htm> (geraadpleegd op 20 mei 2014).

13 In de academische literatuur is het gebruikelijk te differentiëren tussen lager onderwijs (basisschoolonderwijs) en middelbaar en hoger onderwijs tot aan VMBO en MBO1 niveau, middelbaar onderwijs (HAVO, VWO, MBO 2,3,4) en hoger onderwijs (HBO en WO). Zie Mark Elchardus, 'Opleiding als nieuwe Scheidslijn', in *Essaybundel: De Sociale Klasse Voorbij*, Kenniskamers, Den Haag, 2011 (hierna, Elchardus, 'Opleiding als nieuwe Scheidslijn', p. 41).

14 Elchardus, 'Opleiding als nieuwe Scheidslijn'.

15 Sociale ontevredenheid uit zich in een pessimistische kijk op de toekomst van de samenleving, een gevoel van onveiligheid, wetteloosheid, argwaan ten opzichte van maatschappelijke instanties en een algeheel sociaal wantrouwen.

dit onderzoek, blijkt sterk gerelateerd te zijn aan opleidingsniveau. Het niveau van politieke participatie en de politieke voorkeuren verschillen duidelijk voor lager- en hogeropgeleiden.

De Amsterdamse gemeente heeft zorgen geuit over de toenemende ongelijkheid tussen groepen met verschillende sociaal-economische achtergronden en opleidingsniveaus. De zogenaamde leefsituatie van hoger opgeleide Amsterdammers, werkende Amsterdammers en inwoners met een hoog inkomen is duidelijk beter dan die van laagopgeleide, werkloze en lage inkomensgroepen. Deze kloof is de afgelopen paar jaar alleen maar dieper geworden. De gemeente signaleert ook een steeds groter verschil in levensstandaard tussen verschillende gebieden van de stad. In Amsterdam-Noord was de gemiddelde leefsituatie ongunstig, en de kloof tussen meer centraal gelegen stadsdelen en die in de periferie is sinds 2008 gegroeid.¹⁶ Onderzoek toont aan dat onderwijs de meest bepalende factor is wat betreft de leefsituatie, daarna volgen pas werk, inkomen en leeftijd. Onder laagopgeleiden scoren personen met betaald werk beter dan personen zonder betaald werk. Laag opgeleide ouderen scoren het laagst op de leefsituatie-index.¹⁷

De inkomensongelijkheid groeit in Nederland al sinds de tachtiger jaren van de vorige eeuw. Vanwege de bezuinigingen in de sociale zekerheid die volgden op de zware economische crisis van de jaren 80, is de inkomenspositie van de groepen onderaan de inkomenspiramide de afgelopen 35 jaar 30% achteruitgegaan, terwijl de positie van alle andere inkomensgroepen is verbeterd.¹⁸

2.4 | INVLOED VAN DE HUIDIGE ECONOMISCHE RECESSIE EN ARMOEDE

Zowel in Amsterdam als in heel Nederland wordt de economische recessie steeds duidelijker voelbaar. Het armoedecijfer is de afgelopen jaren landelijk gestegen. Uit het

16 Bureau Onderzoek en Statistiek, 'De Staat van de Stad VII' september 2013, op http://www.os.amsterdam.nl/pdf/2013_staativandestadvii_compleet (geraadpleegd op 20 mei 2014) (hierna, 'De Staat van de Stad VII'). 'Leefsituatie' refereert aan een algemeen niveau van welzijn dat in de Leefsituatie-index uitgedrukt wordt in een getal dat de kwaliteit van het leven op 8 verschillende sociale domeinen meet. De leefsituatie-index is gerelateerd aan individuele bronnen zoals inkomen, werk, onderwijs, fysieke en sociale omgeving en faciliteiten en subjectieve factoren zoals geluk, tevredenheid en geloof in de toekomst.

17 'De Staat van de Stad VII', p. 19.

18 Wiemer Salverda, 'Inkomen, herverdeling en huishoudvorming 1977-2011: 35 jaar ongelijkheidsgroei in Nederland', 'Inkomen, herverdeling en huishoudvorming 1977-2011: 35 jaar ongelijkheidsgroei in Nederland', *TPE digitaal* 7 (1) (2012), pp. 66–94. De resultaten van dit onderzoek waren opmerkelijk, want gemeten met de GINI-coëfficiënt of GINI-index was de inkomensongelijkheid in Nederland minder dramatisch. (De GINI index meet de mate waarin de verdeling van inkomen of uitgaven aan consumptiegoederen onder individuen of huishoudens in een economie afwijkt van een exact gelijke verdeling, zie <http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI> (geraadpleegd op 20 mei 2014).

rapport *Armoedesignalement 2013*¹⁹ bleek dat in 2012 9,4 procent van de Nederlandse huishoudens moest rondkomen van een inkomen onder de lage-inkomensgrens. Dit is een toename van 1,2 procent ten opzichte van 2011.²⁰ De auteurs zagen een sterke toename in armoede als gevolg van de economische crisis. De armoede neemt vooral toe onder mensen die werkloos zijn en een werkloosheidsuitkering krijgen, maar ook onder zelfstandig ondernemers. In 2012 was het percentage arme ondernemers hoger geworden dan het percentage armen in loondienst.²¹ Risicogroepen zoals ouderen, eenoudergezinnen en eerstegeneratie-migranten werden bijzonder zwaar getroffen. Het aantal mensen met betalingsachterstanden fluctueert de afgelopen jaren sterk: van 11 procent in 2008 tot 20 procent in 2011 en terug naar 15 procent in 2012.²² Als mogelijke verklaring werd genoemd dat dit misschien een teken is dat mensen probeerden betalingsachterstanden te vermijden toen de economische crisis zich voordeed.²³ Dit staat in scherp contrast met de 7,9 procent van de huishoudens die schulden heeft, een sterke toename sinds het begin van de crisis in 2008. De sterk toegenomen armoede kan worden toegeschreven aan de economische crisis: van 5,4 procent van de bevolking in 2007 tot 7,6 procent in 2012. Dit is het hoogste armoedecijfer in Nederland sinds 2000.

Een toenemend deel van de armen bestaat in officiële termen eigenlijk uit werkende armen. Bovendien is 50 procent van de werkende minima zelfstandig ondernemer.²⁴ De kans op armoede is voor mensen met een niet-Nederlandse achtergrond beduidend groter dan die voor mensen met een Nederlandse afkomst.

Economische kwetsbaarheid komt meer voor in de vier grote steden.²⁵ Amsterdam is de armste stad van Nederland, gemeten naar het aantal huishoudens met een minimuminkomen. Onder de Amsterdamse inwoners leeft 17 procent van een minimuminkomen.²⁶ Een relatief groot deel van de minima bestaat uit ouderen.²⁷ Jongeren en vooral degenen met een niet-Nederlandse achtergrond, lopen een veel grotere risico om in armoede op te groeien. Voor risicogroepen wordt het ook steeds moeilijker om de armoede te ontlopen.

19 Sociaal Cultureel Planbureau/CBS, 'Armoedesignalement 2013', Den Haag, 2013 (hierna, *Armoedesignalement 2013*), op <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/dossiers/jongeren/publicaties/artikelen/archief/2013/armoedesignalement-2013-sterke-groei-armoede-in-2012-pb.htm> (geraadpleegd op 20 mei 2014).

20 In dit onderzoek wordt armoede op twee verschillende manieren gemeten: ten eerste op basis van een laag inkomen als indicatie, dat staat voor een vast niveau van koopkracht in een bepaalde tijd. Ten tweede door een budgetaanpak, wat gerelateerd is aan de omgeving. Hiermee wordt bedoeld dat hij of zij over een langere tijdsperiode geen middelen heeft om de basisbehoeften in deze maatschappij te kunnen krijgen. Zie *Armoedesignalement 2013*, p. 45.

21 *Armoedesignalement 2013*.

22 *Armoedesignalement 2013*.

23 *Armoedesignalement 2013*, p. 13.

24 *Armoedesignalement 2013*, p. 15.

25 Van alle huishoudens met een minimuminkomen is bijna 25 procent inwoner van één van de grotere steden in Nederland: 'Armoedesignalement 2013', p. 35.

26 'Amsterdamse Armoedemonitor 2012'. Minimuminkomen wordt gedefinieerd als 11 procent van het wettelijk sociaal inkomen.

27 23 procent van de ouderen in Amsterdam leeft van een minimuminkomen.

Werkloosheidscijfers voor Nederland lieten een stijging van de werkloosheid zien van 3,1 procent in het tweede kwartaal van 2012 tot 4,1 procent in hetzelfde kwartaal in 2013.²⁸ Er was vooral een sterke toename van de jeugdwerkloosheid in Nederland tussen 2011 en 2013.²⁹ In Amsterdam was deze bovendien beduidend hoger dan in de rest van het land. In de eerste helft van 2013 waren 12.000 jonge Amsterdammers (10,3%) werkloos.³⁰ De groep met de hoogste werkloosheid was de groep 15-22 jarigen,³¹ jongeren met een niet-Westerse achtergrond en jongeren zonder startkwalificatie. Ongeveer 10 procent van alle jongeren in Amsterdam heeft geen werk en volgt ook geen opleiding. Deze groep wordt gemonitord en is de doelgroep voor gericht gemeentelijk beleid. Het Bureau Onderzoek en Statistiek Amsterdam (O+S) voorspelt dat de jeugdwerkloosheid zal blijven stijgen door de economische crisis.³²

In de tweejaarlijkse monitor 'De Staat van de Stad' van 2013 voorspelde O+S dat er als gevolg van de bezuinigingsmaatregelen meer kwetsbare groepen zullen ontstaan, bijvoorbeeld ouderen of (lage) middeninkomens. Deze groep participeert momenteel goed op een aantal maatschappelijke vlakken, maar dit is juist de groep die het hardst getroffen wordt door ontwikkelingen als de forse huurverhogingen. Bovendien komt deze groep niet in aanmerking voor de meeste toeslagen die voor lagere inkomens wel beschikbaar zijn.³³

2.5 | AMSTERDAM-NOORD: BEVOLKING EN DEMOGRAFIE

Amsterdam-Noord is geïsoleerd van de rest van Amsterdam, omdat het aan de andere kant van het IJ ligt. Delen van Amsterdam-Noord zijn voor de Tweede Wereldoorlog gebouwd (waaronder de buurten in dit onderzoek), maar het grootste gedeelte is van na de oorlog. Toen in 1981 het stadsdeel voor het eerst als gemeentelijke bestuurslaag werd geïntroduceerd in Amsterdam, werd Amsterdam-Noord een stadsdeel. Amsterdam-Noord had in 2013 totaal 88.434 inwoners.³⁴ Amsterdam-Noord heeft dus relatief weinig inwoners: Nieuw-West had er op 1 januari 2013 141.825.³⁵ Een groot deel

28 'Geregistreerde Werkloosheid', CBS, at <http://statline.cbs.nl/StatWeb> (geraadpleegd op 26 mei 2014).

29 'De Staat van de Stad VII'.

30 Bureau Onderzoek en Statistiek, zie Bureau Onderzoek en Statistiek, 'Factsheet Jeugdwerkloosheid 2012', maart 2013 (hierna, 'Factsheet Jeugdwerkloosheid 2012'), op http://www.os.amsterdam.nl/assets/pdfs/2013_factsheet_jeugdwerkloosheid_amsterdam_2013.pdf (geraadpleegd op 26 mei 2014).

31 De beroepsbevolking wordt door Bureau Onderzoek en Statistiek gedefinieerd als 'iedereen tussen de 15 en 65 jaar oud die minstens 12 uur per week wil werken'. Dit zijn zowel de werkenden als de werklozen. Zie Bureau Onderzoek en Statistiek, 'Factsheet Jeugdwerkloosheid 2012'.

32 'Factsheet Jeugdwerkloosheid'.

33 'De Staat van de Stad VII'.

34 'De Staat van Noord', stadsdeel Amsterdam-Noord, 2013 (hierna, 'De Staat van Noord, 2013'), op <http://www.noord.amsterdam.nl/actueel/feiten-cijfers/staat-noord/> (geraadpleegd op 20 mei 2014).

35 Bureau Onderzoek en Statistiek, Kerncijfers 2013, p. 22. op http://www.os.amsterdam.nl/assets/pdfs/2013_kerncijfers_amsterdam.pdf (geraadpleegd op 20 mei 2014).

van de inwoners van Noord heeft een niet-westerse achtergrond (37,9 procent), alleen in Zuidoost (64 procent) en Nieuw-West (50 procent) ligt dit cijfer hoger (Zie tabel 2). Het stadsdeel is onderverdeeld in 14 buurten.

TABEL 2. ACHTERGROND VAN DE INWONERS: AMSTERDAM-NOORD VERSUS AMSTERDAM ALS GEHEEL (%), 1 JANUARI 2013

	Totale bevolking	Personen van niet-westerse afkomst (percentage)
Amsterdam	799.442	34,9
Amsterdam-Noord	88.434	37,6

Bron: O+S, 'Kerncijfers Amsterdam 2013'

op http://www.os.amsterdam.nl/assets/pdfs/2013_kerncijfers_amsterdam.pdf
(geraadpleegd op 21 mei 2014).

Het aantal inwoners van Amsterdam-Noord met een niet-westerse achtergrond is blijven toenemen van 27 procent in 2000 tot 38 procent begin 2013.³⁶ Voor Amsterdam als geheel is dit aantal de afgelopen jaren aan het stabiliseren (van 35,0% naar 34,9% tussen 2012 en 2013).³⁷ Amsterdam-Noord is een uitgestrekt stadsdeel met de laagste bevolkingsdichtheid van de hele stad.³⁸ Het stadsdeel heeft ook het grootste aantal 65-plussers van Amsterdam: 15,6 procent, waarvan 7,4 procent boven de 75 jaar is.³⁹ Tegelijkertijd heeft dit stadsdeel ook het grootste aantal huishoudens met kinderen.⁴⁰ De twee buurten in dit onderzoek hebben een groot aantal inwoners van boven de 65 jaar oud: 16 procent in Floradorp (Bloemenbuurt-Noord) en 18 procent in Tuindorp Buiksloot.⁴¹

36 'De Staat van Noord', stadsdeel Amsterdam-Noord, 2013, p. 8, op <http://www.noord.amsterdam.nl/actueel/feiten-cijfers/staat-noord/> (geraadpleegd op 21 mei 2014) (hierna, 'De Staat van Noord, 2013').

37 'Kerncijfers Amsterdam 2013', p. 22 en 'Kerncijfers Amsterdam 2012', p. 24, op http://www.os.amsterdam.nl/assets/pdfs/2012_kerncijfers_amsterdam.pdf (geraadpleegd op 21 mei 2014).

38 De precieze bevolkingsdichtheid per m² in Amsterdam-Noord op 1 januari 2013 is 2.113, zie 'Kerncijfers Amsterdam 2013', p.22.

39 'De Staat van Noord, 2013'.

40 'Kerncijfers Amsterdam 2013'.

41 Stadsdeel Amsterdam-Noord, 'Factsheet Tuindorp Buiksloot' in 'De Staat van de Noordse Wijken, 2012' op <http://www.noord.amsterdam.nl/actueel/feiten-cijfers/staat-noordse-wijken/staat-noordse-wijken-1/staat-tuindorp-o/>, hierna 'De Staat van de Noordse Wijken, Factsheet Tuindorp Buiksloot, 2012' en 'Factsheet Volewijk' in 'De Staat van de Noordse Wijken, 2012', <http://www.noord.amsterdam.nl/actueel/feiten-cijfers/staat-noordse-wijken/staat-noordse-wijken-1/download-alle/> (geraadpleegd op 21 mei 2014), hierna 'De Staat van de Noordse Wijken, Factsheet Volewijk, 2012'.

2.6 | ONTWIKKELINGEN EN ZORGEN: EEN VERDEELDE STAD

De periferie van Amsterdam (Noord, Zuidoost, Nieuw-West) kent een hoger percentage minima dan de stad als geheel (21% voor Noord tegenover 17% gemiddeld voor de hele stad). Tussen 2009 en 2013 steeg de werkloosheid in Noord van 5,3 procent naar 14 procent.⁴² Vanwege de economische crisis is de sociaal-economische positie van Amsterdam-Noord achteruitgegaan en de kloof tussen het stadsdeel en de rest van de stad wordt steeds groter.⁴³ Bovendien werd er een afname in fysieke leefbaarheid, een toename in ontevredenheid met het onderhoud en de netheid van de buurten, en een laag gevoel van veiligheid gemeten in 2013.⁴⁴

2.7 | GENTRIFICATIE EN CREATIVITEIT IN AMSTERDAM-NOORD

Tegelijkertijd ondergaat Amsterdam-Noord belangrijke veranderingen: de bevolking neemt toe en de werkgelegenheid bleef de afgelopen jaren ook stijgen. In bepaalde delen van Noord worden grote nieuwe woonwijken ontwikkeld (Elzenhagen Noord en Overhoeks) en een kwart van de woningen bestaat nu uit koophuizen.⁴⁵ Er trekken steeds meer nieuwe bewoners uit andere delen van de stad naar Amsterdam-Noord. De afgelopen tien jaar werd er aan de Noord-Zuidlijn gewerkt en de planning is dat deze in 2017 af is. Dit zorgt voor een snelle ov-verbinding tussen het stadsdeel en de rest van de stad. Het voormalig havengebied aan de IJ-oever ondergaat nu een intensief en dynamisch proces van herwaardering (gentrificatie). Het nieuwe Eye Film Museum is een belangrijk architectuurbaken en er worden weldoordachte bouwprojecten ontwikkeld in het nabijgelegen gebied rond het voormalig hoofdkantoor van Shell. De voormalige scheepswerf, de NDSM-werf, is nu het levendigste en creatiefste gebied van Amsterdam. Er zijn ateliers en workshops, en het gebied wordt ook wel het creatieve centrum van Amsterdam genoemd, vergelijkbaar met Brooklyn in New York. Grotere internationale bedrijven, zoals de televisiezender MTV, hebben ook Amsterdam-Noord als hun uitvalsbasis in Nederland gekozen. Deze ontwikkelingen veranderen in hoog tempo het gezicht van het stadsdeel en de bevolkingssamenstelling.

42 'De Staat van Noord, 2013', p. 22.

43 'De Staat van Noord, 2013'; 'De Staat van de Stad VII'.

44 'De Staat van Noord, 2013'.

45 'De Staat van de Noordse Wijken, 2012'.

2.8 | ONDERZOEKSBUURTEN: TUINDORP BUIKSLOOT EN FLORADORP

Zowel Tuindorp Buiksloot als Floradorp zijn voortgekomen uit het huisvestingbeleid dat aan het begin van de 20^e eeuw werd geïntroduceerd. In 1901 kwam er een nieuwe woningwet die voorzag in degelijke huisvesting voor arbeiders. Onder de sterke invloed van de sociaaldemocraten in de gemeenteraad, wilde de politiek in 1914 de arbeiders via degelijke huisvesting ‘verheffen en beschaving bijbrengen’. Het idee was dat degelijke huisvesting met veel licht, frisse lucht en een groene omgeving, het individuele en maatschappelijke welzijn van de achtergestelde arbeidersklasse zou verbeteren. Met deze idealen in het achterhoofd werden de ‘tuindorpen’ gebouwd, dorpse wijken bestaand uit laagbouw: eengezinswoningen met voor- en achtertuin, die betaalbaar waren voor de doelgroep. Tussen 1918 en 1932 werden in Amsterdam-Noord zeven tuindorpen gebouwd, waaronder Floradorp en Tuindorp Buiksloot.⁴⁶ Deze buurten waren in eerste instantie voornamelijk voor havenarbeiders bedoeld, hoewel de bewonerssamenstelling langzamerhand diverser werd. Elke buurt ontwikkelde zijn eigen specifieke karakter en geschiedenis, en heeft van het begin af aan een sterke lokale identiteit gehad. De tuindorpen werden geassocieerd met ‘ontoelaatbaren’, ‘onmaatschappelijken’ en ‘asociale(n)’ (terwijl in werkelijkheid alleen de wijk Asterdorp in Amsterdam-Noord speciaal voor deze categorie was bedoeld). Het vooroordeel dat geassocieerd wordt met het wonen in Asterdorp is goed gedocumenteerd,⁴⁷ maar uit de focusgroepen bleek duidelijk dat dit vooroordeel ook van toepassing is op het imago van Tuindorp Buiksloot en Floradorp. In een autobiografische boek over zijn jeugd in Amsterdam-Noord, schrijft auteur Jan Donkers:

Van onze moeders mochten we niet het ‘Blauwe Zand’ of de ‘Rimboe’ in, waarom werd me nooit duidelijk; misschien omdat de armoede daar wat minder net was, de Communistische Partij scoorde er dubbele cijfers en de jeugdcriminaliteit nam er, zo ontdekte ik pas veel later, al exorbitante vormen aan.⁴⁸

Het is opmerkelijk dat de tuindorpen in Amsterdam-Noord allemaal voornamelijk blanke arbeidersbuurten zijn gebleven, ondanks de grote toestroom van immigranten en de gentrificatie elders in Amsterdam-Noord.

46 Fred Feddes, *1000 years Amsterdam*, Thoth, Bussum, 2012.

47 Ali de Regt, ‘Arbeidersgezinnen en beschavingsarbeid: ontwikkelingen in Nederland, 1870-1940: een historisch-sociologische studie’ ontwikkelingen in Nederland, 1870-1940: een historisch-sociologische studie, scriptie, Universiteit Amsterdam, 1984.

48 Jan Donkers, *Zo dicht bij Amsterdam* Atlas Contact, Amsterdam, 2013, p. 18.

2.9 | TUINDORP BUIKSLOOT

Tuindorp Buiksloot is een kleine buurt met een bevolking van 1900 in 2012.⁴⁹ De buurt wordt gekarakteriseerd door een hoog percentage inwoners van Nederlandse afkomst: 76 procent. Toch is dit een afname ten opzichte van 2006, toen het nog 83 procent was. Het percentage bewoners met een niet-westerse achtergrond is toegenomen van 10 procent in 2006 tot 15 procent in 2011, terwijl het aantal Westerse migranten steeg van 7 naar 9 procent. Zoals hierboven staat beschreven, is 18 procent van de inwoners ouder dan 65.⁵⁰ De buurt heeft een hoog percentage sociale woningbouw.⁵¹

TABEL 3. ACHTERGROND VAN DE BEWONERS: TUINDORP BUIKSLOOT VERSUS AMSTERDAM ALS GEHEEL (%), 1 JANUARI 2012

	Tuindorp Buiksloot	Amsterdam
Oorspronkelijk Nederlander	76	49,5
Anders	24	50,5
Totale bevolking	1.900	790.044

Bronnen: 'De Staat van de Noordse Wijken, Factsheet Tuindorp Buiksloot', p. 3 en 'Kerncijfers Amsterdam, 2012', p. 4.

FIGUUR 1. KAART MET LOCATIE VAN TUINDORP BUIKSLOOT, 2012

Legenda
Lichtrood: Stadsdeel Amsterdam-Noord
Felrood: Wijk 63, Tuindorp Buiksloot

49 'De Staat van de Noordse Wijken, Factsheet Tuindorp Buiksloot, 2012'.

50 'De Staat van de Noordse Wijken, Factsheet Tuindorp Buiksloot, 2012'.

51 'De Staat van de Noordse Wijken, Factsheet Tuindorp Buiksloot, 2012'.

De meerderheid van de bevolking is laagopgeleid⁵² (64% versus 25% in Amsterdam als geheel). Het gemiddelde huishoudinkomen ligt op hetzelfde niveau als voor heel Amsterdam-Noord en de werkloosheid is iets lager dan in de rest van het stadsdeel. Er is een groot aantal kwetsbare inwoners, mensen die niet kunnen werken vanwege geestelijke gezondheidsproblemen, chronische ziekten of ouderdom. In 2011 was de situatie van jongeren in Tuindorp Buiksloot verbeterd ten opzichte van eerdere jaren, met name op het gebied van schooluitval en jeugdcriminaliteit.⁵³ In hetzelfde jaar waren zes van de tien inwoners (59 procent) tevreden met de sociale cohesie in hun buurt. Dit is opmerkelijk hoger dan het Amsterdamse gemiddelde.⁵⁴ In 2012 was de leefbaarheid in Tuindorp Buiksloot weer verslechterd.⁵⁵ De indicatoren die corresponderen met het gebruik van de publieke ruimte,⁵⁶ laten zien dat de tevredenheid van de bewoners van Tuindorp Buiksloot duidelijk minder werd in de eerste helft van 2012. Deze resultaten laten zien dat de subjectieve beleving van sociale cohesie en leefbaarheid in het gebied sterk fluctueren. In de volksmond wordt Tuindorp Buiksloot ook wel Het Blauwe Zand genoemd, refererend aan het zand waarop de buurt gebouwd werd, dat volgens de overlevering blauw was. In dit rapport zal deze benaming als synoniem voor Tuindorp Buiksloot gebruikt worden (bijvoorbeeld in opmerkingen van deelnemers).⁵⁷

2.10 | FLORADORP

Voor Floradorp, de tweede buurt in dit onderzoeksproject, bleek het moeilijker om aparte demografische gegevens te bemachtigen. De meest specifieke gegevens die beschikbaar waren, gaan over Bloemenbuurt-Noord, een grotere buurt in Volewijck waar Floradorp toe behoort.

52 In dit rapport wordt dezelfde definitie van 'laagopgeleid' aangehouden als die van het Bureau Onderzoek en Statistiek Amsterdam. De term verwijst hierbij naar personen die hoogstens een VMBO of MBO1 opleiding hebben gevolgd. Binnen deze groep laagopgeleiden wordt onderscheid gemaakt tussen mensen die hun VMBO of MBO1 opleiding (lager opgeleid) hebben afgerond en mensen die gestopt zijn met hun VMBO opleiding of die alleen het basisonderwijs hebben afgerond. Zie 'Laagopgeleiden op de arbeidsmarkt in de Metropoolregio Amsterdam, 2013'.

53 'De Staat van de Noordse Wijken, Factsheet Tuindorp Buiksloot, 2012'.

54 'De Staat van de Noordse Wijken, Factsheet Tuindorp Buiksloot, 2012'.

55 Bureau Onderzoek en Statistiek, 'Leefbaarheidsindex Amsterdamse Buurten', juni 2013, op http://www.os.amsterdam.nl/assets/pdfs/2012_leefbaarheidsindex%202010_2011_eerstviermaanden%202012.pdf (geraadpleegd op 21 mei 2014).

56 o.a. rommel op straat, hondenpoep, het onderhoud van kinder- en jeugdfaciliteiten enzovoorts.

57 Formeel gezien is het gebied van Tuindorp Buiksloot groter dan het gebied van Het Blauwe Zand. Het eerste omvat een deel van de Nieuwendammerdijk, een welvarender gebied.

TABEL 4. ACHTERGROND VAN BEWONERS: BLOEMENBUURT-NOORD VERSUS AMSTERDAM ALS GEHEEL (%), 1 JANUARI 2012

	Bloemenbuurt-Noord	Amsterdam
Van Nederlandse afkomst	68	49,5
Anders	32	50,5
Totale bevolking	2.371	790.044

Bronnen: 'De Staat van de Noordse Wijken, Factsheet Volewijck' en 'Kerncijfers Amsterdam, 2012', p. 4.

Gegevens van woningbouwvereniging Ymere⁵⁸ laten zien dat in 2011 slechts 11 procent van de bevolking van Floradorp een niet-westerse achtergrond had. Het aantal minimahuishoudens lag iets boven het gemiddelde van Amsterdam-Noord (23%). Het aantal eenoudergezinnen was relatief hoog en onder jongeren was er veel schooluitval. Het aandeel mensen van boven de 65 was 16 procent in Bloemenbuurt-Noord, wat een stuk hoger is dan het Amsterdamse gemiddelde.⁵⁹ Het aandeel minimum inkomen huishoudens in Bloemenbuurt-Noord was 23 procent.⁶⁰ Bewoners van Bloemenbuurt-Noord gaven een gemiddelde tevredenheid met hun buurt aan en gaven het rapportcijfer 6,9 op een schaal van 1-10.⁶¹ Net als Tuindorp Buiksloot, is Floradorp een typisch Amsterdamse arbeidersbuurt.

58 Interview met personeelslid van de woningbouwvereniging Ymere, Amsterdam, 19 juni 2013.

59 'De Staat van Noord, Volewijck, 2012'.

60 Volewijck omvat de Van der Pek-buurt, een buurt met een gericht stadsvernieuwingsbeleid vanwege de zwakke sociaal-economische positie. Zoals beschreven staat in 'De Staat van Noord, Volewijck, 2012', concentreren de problemen in Volewijck zich in de Van der Pekbuurt, met zijn hoge werkloosheid en armoede, en lage tevredenheid van bewoners met de leefbaarheid van hun buurt. De Van der Pek-buurt verschilt met Floradorp in het aantal bewoners met een niet-westerse achtergrond (50%) en het lage aantal ouderen (8%). Zie ook 'De Staat van Noord, Volewijck, 2012'.

61 'De Staat van Noord, Volewijck, 2012'.

FIGUUR 2. KAART VAN VOLEWIJCK, 2012

Legenda
Lichtrood: Stadsdeel Amsterdam-Noord
Felrood: Wijk 60 Volewijck

3.

BELEIDSCONTEXT

De stad Amsterdam wordt centraal bestuurd door de gemeenteraad, bestaande uit 45 leden die om de 4 jaar door de inwoners van Amsterdam gekozen worden. De verkiezingen voor de gemeenteraad werden op 19 maart 2014 gehouden. Het dagelijks bestuur van de stad wordt gevormd door het college van B&W, bestaande uit de burgemeester (momenteel Eberhard van der Laan) en een bestuurscommissie van zeven wethouders die elk verantwoordelijk zijn voor een bepaalde portefeuille. De wethouders vormen een coalitie. Op 18 juni 2014 kwam er een nieuw stadsbestuur, bestaande uit D66, SP en VVD. De zeven wethouders worden gekozen uit de gemeenteraadsleden, de burgemeester wordt voor een zesjarige termijn aangesteld door de Minister van Binnenlandse Zaken. Een professioneel apparaat van diensten en (project)bureaus, elk met hun eigen specifieke mandaten en expertisegebieden, ondersteunen de gemeenteraad. Een belangrijk kenmerk van de bestuursstructuur van Amsterdam zijn de stadsdelen. Veel beleidstaken worden gedelegeerd naar de stadsdelen, een bestuursniveau onder dat van de stad. De stadsdelen hebben hun eigen deelraden, de leden worden tegelijk met die van de gemeenteraad gekozen. Het aantal stadsdelen is in 2010 verminderd van 15 naar 7 als gevolg van de hervormingen in de bestuursstructuren. Amsterdam-Noord was een van de twee eerste stadsdelen (samen met Osdorp) die in 1981 opgericht werden en bestaat vanaf het begin al uit hetzelfde geografische gebied. Tot aan de gemeenteraadsverkiezingen van 19 maart 2014 was het dagelijkse bestuur van Amsterdam-Noord in handen van de gekozen voorzitter Rob Post (PvdA) en drie gekozen wethouders. Na de verkiezingen in 2014 is de Amsterdamse bestuursstructuur veranderd. Het stadsdeel wordt nu bestuurd door een bestuurscommissie (zie hieronder). Drie gekozen leden besturen nu deze commissie: Coby van Berkum (voorzitter, PvdA), Saskia Groenewoud (D66) en Erna Berends (SP).

3.1 | **GEBIEDSSPECIFIEK STEDELIJK BELEID: DE AANDACHTSWIJKEN**

Net als elders in West-Europa richt het stedelijk beleid in Nederland zich in groeiende mate op de samenhang tussen de directe omgeving (buurt) van mensen en hun sociaal-economische status en ontwikkeling. De focus ligt niet op de armoede zelf, maar op processen van sociale uitsluiting die tot armoede kunnen leiden en de rol van de buurt in deze processen. Onderzoekers hebben zes domeinen vastgesteld die van belang zijn voor de relatie tussen de buurt en de sociaal-economische ontwikkeling:

1. positieve en negatieve socialisatie tussen volwassenen over normen en waarden;
2. het (niet) aanwezig zijn van netwerken in de buurt die sociale steun, informatie en sociaal kapitaal bieden;
3. positieve en negatieve groepsinvloeden (druk van leeftijdsgenoten) onder jongeren en kinderen;

4. blootstelling aan geweld en criminaliteit die kan leiden tot gedragsverandering en maatschappelijke isolatie;
5. kwaliteit en beschikbaarheid van publieke faciliteiten zoals scholen, ziekenhuizen enzovoort;
6. isolatie en afstand van de buurt tot plaatsen van werkgelegenheid.⁶²

Probleemwijken scoren slecht op deze zes punten. Bovendien kan de stigmatisering als gevolg van het negatieve imago van een buurt, invloed hebben op het psychische, materiële en sociale welzijn van bewoners. Beleidsinterventies van de afgelopen decennia hebben steeds meer tot doel om grote sociale verandering te bewerkstelligen in buurten met complexe problemen op verschillende gebieden, oftewel 'probleemwijken'. Het uiteindelijke doel is de sociaal-economische vooruitgang van de bewoners van deze buurten. Dit wordt bereikt door een reeks interventies, van de fysieke interventie van gentrificatie tot sociaal-culturele interventies, zoals het verhogen van de burgerparticipatie en het tegengaan van sociale overlast, werkloosheid, criminaliteit en schooluitval.

In dit licht heeft de Nederlandse regering in 2007 een actieplan bedacht om de levensstandaard in 40 Nederlandse buurten te verbeteren, die werden geïdentificeerd als aandachtswijk op basis van objectieve indicatoren van achterstelling.⁶³ Het actieplan bestond uit vijf thema's: huisvesting, werk, onderwijs, integratie en veiligheid. Eén van de onderzoeksbuurten voor dit rapport, Floradorp, maakt deel uit van een groter gebied (Volewijk) dat onderdeel was van dit programma. Tot 2012 kreeg elk elke aandachtswijk een verhoogd jaarlijks budget, deels afkomstig van de woningbouwverenigingen en deels van de regering.⁶⁴ Toen het nationale budget voor de aandachtswijken in 2012 geschrapt werd, besloot de stad Amsterdam het actieplan met eigen geld voort te zetten, onder de noemer 'wijkaanpak'. Een onderdeel hiervan was dat de stadsdelen samen met lokale partnerorganisaties en bewoners een actieplan voor bepaalde wijken formuleerden. In Amsterdam-Noord werden de wijken Nieuwendam-Noord, Oud-Noord (Vogelbuurt/Van der Pek-buurt) en De Banne voor het actieplan geselecteerd.⁶⁵

Tot 2012 werd het *Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing* gelijkmatig verdeeld over de stad. Voor 2013 en 2014 werd besloten de acht gebieden in Amsterdam die dit het meest nodig hebben prioriteit te geven, een selectie die gedeeltelijk met de aandachtswijken overlapt. In het stadsdeel Amsterdam-Noord zijn dit IJplein/

62 W. van Gent, 'De noodzaak van ontrafeling van problemen in stedelijk beleid: het 40 wijken programma', in S. Musterd en W. Ostendorf, *Problemen in wijken of Probleemwijken?*, Van Gorcum, Amsterdam, 2009.

63 Deze worden in beleidsdocumenten aangeduid als 'aandachtswijken' of 'krachtwijken' als niet-stigmatiserende term.

64 Werk aan de Wijk: een quasi-experimentele evaluatie van het krachtwijkenbeleid, Sociaal Cultureel Planbureau, Den Haag, 2013, hierna: *Werk aan de Wijk: een quasi-experimentele evaluatie van het krachtwijkenbeleid*.

65 Gemeente Amsterdam 'Charter Amsterdamse Wijkaanpak 2008-2018', op <http://www.amsterdam.nl/wonen-leefomgeving/buurt-bewoner/wijkaanpak> (geraadpleegd op 21 mei 2014).

Vogelbuurt, Nieuwendam-Noord en Volewijk. Voor deze buurten was er in 2013 en 2014 een extra budget van € 12,5 miljoen beschikbaar voor de verbetering van de leefbaarheid en sociaal-economische status van de bewoners. Voorbeelden van projecten die van dit budget betaald zijn, zijn o.a. het '100 banenplan' (zie hoofdstuk 6), extra buurtveiligheidsteams, preventie van schooluitval (zie hoofdstuk 5), verbetering van sportfaciliteiten en een economisch investeringsplan.⁶⁶In een rapport uit 2013 van het Sociaal Cultureel Planbureau staat dat het nationale aandachtswijkenbeleid weinig effect had op de sociale mobiliteit, leefbaarheid en veiligheid in de betreffende buurten. De oorspronkelijke 40 aandachtswijken ontwikkelden zich niet anders dan vergelijkbare gebieden die niet dit specifieke beleid hadden ondergaan. Het is opmerkelijk dat de onderzoekers wel ontdekten dat ondanks dit gebrek aan objectieve verandering, de bewoners in deze wijken subjectief wel tevredener en optimistischer waren over de situatie van hun buurten.⁶⁷ Hieruit kan geconcludeerd worden dat de specifieke ingrepen van het actieplan in ieder geval wel een belangrijke invloed hebben op de subjectieve waarneming, omdat mensen de indruk hadden dat er actie werd ondernomen om hun buurten te verbeteren.

3.2 | EEN NIEUWE BELEIDSAANPAK: GEBIEDSGERICHT WERKEN

Sinds 2014 hanteert de stad Amsterdam een beleidsaanpak die 'gebiedsgericht werken' wordt genoemd. Deze aanpak neemt bredere sociale behoeften als uitgangspunt en gaat uit van een breed, holistisch geïntegreerd perspectief, in plaats van een specifieke, institutionele en gefragmenteerde visie.⁶⁸ Het idee van deze nieuwe aanpak is om niet met een vooraf bepaalde aanpak te komen, maar in te gaan op concrete vragen vanuit een bepaald gebied en die aan te pakken met bewoners, ondernemers en andere partners. De onderliggende gedachte van deze aanpak is de transitie van burgerparticipatie met de overheid als initiatiefnemer die burgers tot participatie aanzet, naar overheidsparticipatie waarin burgers, niet-overheidsorganisaties en bedrijven de initiatiefnemers zijn die de overheid uitnodigen om op bescheiden schaal te participeren. Het doel is om interdisciplinaire, vraaggestuurde teams met goede netwerken in de buurt te creëren. Interventies kunnen op verschillende niveaus plaatsvinden, van de straat of de buurt tot en met de gemeente. Op dit moment is de aanpak nog in de experimentele fase in verschillende stadsdelen en is er nog geen

66 Stadsdeel Amsterdam-Noord, 'Projecten focuswijken in Noord', 2013 op <http://www.noord.amsterdam.nl/wonen/wijken-noord/diversen/algemeen/introductie/> (geraadpleegd op 21 mei 2014).

67 *Werk aan de Wijk, Een quasi-experimentele evaluatie van het krachtwijkenbeleid*,. Het rapport van het SCP heeft veel controverse gecreëerd. De nadruk in de evaluatie lag op fysieke interventies en niet op sociale interventies. Critici beweren dat de effecten van fysieke interventies zoals bouwen en renoveren niet na slechts vier jaar geëvalueerd kunnen worden.

68 Gemeente Amsterdam, 'Gebiedsgericht werken: een kwestie van doen' www.amsterdamopent.nl/info/attachment/id/106, geraadpleegd 21 mei 2014. Andere steden in Nederland hebben een lang met deze aanpak gewerkt, bv. Rotterdam.

formele stadsbrede aanpak. Belangrijk bij deze aanpak, in ieder geval in de startfase, zijn de ‘frontliniewerkers’, tussenpersonen die overheid, organisatienetwerken en actieve burgers met elkaar kunnen verbinden.

De overgang naar gebiedsgericht werken gaat samen met de nationale overgang naar een participatiemaatschappij of, zoals het ook wel wordt genoemd, een ‘doe-democratie’ die vergelijkbaar is met de Britse *big society*. Volgens een recent beleidsplan van de overheid gaat dit idee uit van drie punten: een toenemende capaciteit in de samenleving om zelf dingen te regelen, een zich terugtrekkende overheid en een grotere behoefte aan sociale cohesie.⁶⁹ In het beleidsplan wordt erkend dat dit ook een gevolg is van de decentralisatie en bezuinigingen. Deze ontwikkelingen markeren de zoektocht naar een nieuwe bestuursaanpak en nieuwe relaties tussen de overheid, professionele organisaties en burgers – een centraal thema in dit rapport. In Amsterdam gaan deze ontwikkelingen gepaard met belangrijke structuurhervormingen in het gemeentelijke bestuur.

3.3 | NIEUWE HERVORMINGEN IN HET BESTUURLIJK STELSEL VAN AMSTERDAM

Binnen de Amsterdamse bestuursstructuur is het beleid er altijd op gericht geweest om te decentraliseren tenzij centralisatie beter uitvoerbaar is. Die aanpak is nu veranderd. In februari 2013 werd de wet gewijzigd om een eind te maken aan de bevoegdheid van gemeentes om stadsdelen te creëren.⁷⁰ De herziene wet, die in maart 2014 van kracht werd, staat alleen toe dat gemeentes territoriale bestuurscommissies creëren, met een veel beperkter mandaat dan de stadsdelen. Anticiperend op die wet nam Amsterdam in juli 2013 een voorstel aan voor een fundamentele herziening van het Amsterdamse bestuurlijke stelsel.⁷¹ In het nieuwe stelsel worden de stadsdelen in kleinere territoriale bestuurscommissies opgesplitst met beperktere bevoegdheden dan dat van de huidige stadsdelen. De taakopdracht van deze nieuwe commissies legt de nadruk op het implementeren – niet het maken – van beleid, en op taken die een specifiek lokaal aspect hebben. Verkiezingen voor de commissieleden zullen om de vier jaar plaatsvinden. De expertise waarover de commissies moeten beschikken, omvat alle zaken die direct invloed hebben op de leefbaarheid en de omgeving van de buurt, het onderhoud en de aanwezigheid van plaatselijke voorzieningen en faciliteren van burgerinitiatieven. In de domeinen die vooral van belang zijn voor dit onderzoek, zoals sociale cohesie, burgerparticipatie, welzijn (schuldhulp) en jongeren, zullen de

69 Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de ‘De Doe-democratie: Kabinetsnota ter stimulering van een vitale samenleving’ Den Haag, juli 2013, op <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/publicaties/2013/07/09/kabinetsnota-doe-democratie.html> (geraadpleegd 21 mei 2014).

70 Conceptnota Eén Amsterdam: Eén Bestuurlijk Bestel, 7 februari 2013, 2013, 76.

71 Gemeente Amsterdam, ‘Concept Nota Eén Amsterdam: Eén Bestuurlijk Bestel’ Eén Bestuurlijk Bestel, 2013 op http://www.amsterdam.nl/publish/pages/517492/01_conceptnota_eeen_amsterdam-eeen_nieuw_bestuurlijk_stelsel_7_maart_2013.pdf (geraadpleegd op 21 mei 2014).

commissies hun huidige invloed behouden. In overeenstemming hiermee heeft de stad Amsterdam een belangrijke hercentralisatie van taken van de stadsdelen naar de centrale stad gepland. Deze hervormingen het bestuurlijk stelsel werden in maart 2014 van kracht. Ze zijn in de Amsterdamse politiek het onderwerp van heftige debatten geweest. Voorstanders van de hervormingen zeggen dat de stadsdelen een onnodige bestuurslaag vormen die niet bevorderlijk is voor de democratische legitimiteit. Tegenstanders zeggen dat bezuinigingen de enige reden voor de hervormingen zijn en dat stadsdelen de plaatselijke democratische besluitvorming bevorderen. In vergelijking met andere stadsdelen wilden veel bewoners van Amsterdam-Noord (42%) de stadsdelen in hun huidige vorm behouden.⁷² Los van welk perspectief het juiste is, zijn de hervormingen onmiskenbaar het teken van belangrijke veranderingen in de plaatselijke democratie. De belangrijkste verandering is de toegenomen nadruk op nieuwe, onconventionele maatregelen, netwerken en relaties om beleidsproblemen aan te pakken. Deze verandering wordt weerspiegeld in verschillende sociale domeinen die in dit onderzoeksrapport aan de orde komen. De hervorming van het Amsterdamse bestuurlijke stelsel biedt kansen voor het bevorderen van burgerparticipatie. Momenteel wordt op stadsniveau een nieuw beleidsplan voor burgerparticipatie geformuleerd. Dit onderzoeksrapport, met de ervaringen en meningen van burgers over een reeks verschillende kwesties waaronder participatie, zou een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan dit proces. Dit rapport laat echter ook zien dat burgers weinig vertrouwen hebben in de lokale democratie. Als dit niet zorgvuldig wordt aangepakt, kunnen de grote veranderingen, toegenomen centralisatie en onzekerheid dit gebrek aan vertrouwen vergroten.

3.4 | DECENTRALISATIE VAN BELANGRIJKE TAKEN VAN HET NATIONALE NAAR HET GEMEENTELIJKE NIVEAU

Een ander belangrijke ontwikkeling die invloed heeft op het bestuur in Amsterdam is de decentralisatie, tussen 2015 en 2017, van drie belangrijke taken in het sociale domein van de nationale overheid naar de gemeentes: jongeren, zorg en werkgelegenheid. Op het moment dat de taken in deze drie domeinen worden gedecentraliseerd, worden tegelijkertijd ook grote bezuinigingen doorgevoerd. De decentralisatie vormt een moeilijke opgave voor gemeentes, want er is nog geen solide bestuurlijk stelsel voor deze taken opgezet. Dit is een extra reden voor het stadsbestuur om haar centrale positie ten opzichte van de stadsdelen te versterken. Het is de bedoeling om de uitvoering van deze taken te coördineren met de

72 Bureau Onderzoek en Statistiek, 'Burgermonitor 2011', augustus 2012, op http://www.os.amsterdam.nl/assets/pdfs/2012_amsterdamse_burgermonitor_2011.pdf (geraadpleegd 21 mei 2014). De *Burgermonitor* is een jaarlijks onderzoeksrapport die de relatie tussen Amsterdammers en hun stad monitort, gebaseerd op een representatieve enquête onder Amsterdammers.

toekomstige bestuurscommissies, zodat er een aanpak op maat komt voor de meest kwetsbaren in de maatschappij.

Kortom, 2014 is een jaar van veranderingen: de overgang naar een totaal nieuw gemeentelijk bestuursstelsel, een nieuw politiek landschap na de gemeentelijke verkiezingen van 2014 en nieuwe taken voor de stad op het gebied van jongeren, gezondheidszorg en werkgelegenheid. Deze veranderingen en de onzekerheid die hierdoor ontstaan, vormen in belangrijke mate het beleidskader van het onderzoeksproject van de Open Society Foundations.

4.

IDENTITEIT EN THUISGEVOEL

Dit hoofdstuk richt zich op hoe deelnemers aan het onderzoeksproject van de Open Society Foundations betekenis aan hun identiteit gaven, vooral als bewoner van hun buurt, maar ook als inwoner van Amsterdam en als inwoner van Nederland. Dit hoofdstuk onderzoekt hoe deelnemers hun eigen identiteit beschrijven en hoe ze de gemeenschap waartoe ze behoren beschrijven. Het thuisgevoel en de gehechtheid aan de buurt, het stadsdeel en de stad worden onderzocht. In dit hoofdstuk wordt ook de sociale samenhang en het gemeenschapsgevoel dat met deze buurten geassocieerd wordt onderzocht, vooral in relatie met de demografische veranderingen en toegenomen diversiteit van het afgelopen decennium.

4.1 | VERBONDENHEID MET DE STAD AMSTERDAM EN HET STADSDEEL

Uit de *Burgermonitor 2011* bleek dat acht van de tien Amsterdammers het gevoel had bij hun stad te horen, er een binding mee te hebben. Mensen voelden zich iets meer verbonden met de stad dan met Nederland, en de binding met de stad was sterker dan die met het stadsdeel of de buurt. Ondervraagden met een hogere opleiding voelden zich sterker verbonden met de stad dan lager opgeleide ondervraagden.⁷³

Het stadsdeel Amsterdam-Noord heeft een sterke plaatselijke identiteit. Het is geografisch afgescheiden van de rest van Amsterdam door het IJ en wordt door bewoners en buitenstaanders vaak als anders en los van Amsterdam gezien.⁷⁴ Dit plaatselijke identiteitsgevoel wordt versterkt door verschillen tussen Amsterdam-Noord en de meer centrale delen van de stad. Zoals beschreven in hoofdstuk 2, concentreren het tekort aan werk en inkomen in Amsterdam zich in de periferie van de stad, waaronder Amsterdam-Noord.⁷⁵ Hierbij scoren de gebieden aan de rand van de stad ook beduidend lager op sociale indicatoren zoals participatie en leefbaarheid. Het gevaar van een tweedeling in een stad – een centraal, rijk deel tegenover achtergestelde buitenwijken – is een toenemende beleidszorg in de voortdurende economische crisis.

Een grote meerderheid van de deelnemers aan het onderzoek van de Open Society Foundations uitte een sterke verbondenheid met hun buurt en een gevoel van gehechtheid aan hun woonomgeving. Dit werd weerspiegeld in werkelijke waardering voor de manier waarop deze buurten ontworpen zijn. Ze prezen de groene en ruim opgezette omgeving, met name in vergelijking met de situatie aan de overkant van het IJ. De geschiedenis van de twee buurten is een sterke bron van identiteit voor de

73 'Burgermonitor 2011

74 Zie, bijvoorbeeld, M. Hurenkamp en E. Tonkens, *De onbeholpen samenleving: burgerschap aan het begin van de 21e eeuw*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2011.

75 Bureau Onderzoek en Statistiek, 'De Staat van de Stad Amsterdam VI', mei 2011, op http://www.os.amsterdam.nl/assets/pdfs/2011_staativandestadvi_compleet.pdf (geraadpleegd op 20 mei 2014) (hierna, 'De Staat van de Stad Amsterdam VI').

deelnemers. Uit Amsterdam-Noord komen, wordt beschreven als iets totaal anders dan uit een ander deel van de stad komen. Toch benadrukken velen ook de relatie met de rest van Amsterdam, bijvoorbeeld het feit dat de eerste inwoners in deze buurten uit het hart van Amsterdam kwamen, de Jordaan. Aan de andere kant uitten sommige deelnemers het gevoel niet bij de stad Amsterdam te horen:

Ik voel me wel betrokken bij Amsterdam als stad, maar die liefde is volgens mij niet wederzijds. (Vrouw, 44)

Deelnemers benadrukten het sterke gemeenschapsgevoel onder de oorspronkelijke bewoners van de buurt. De buurt werd als familie beschouwd: de burens houden altijd een oogje op de kinderen, mensen zorgen voor elkaar. Veel mensen gaven aan dat hun roots in deze buurt liggen en dat ze hier altijd zouden willen terugkeren, en ook veel jongeren uitten hun wens in de buurt te blijven wonen als ze het ouderlijk huis verlaten (vooral in Tuindorp Buiksloot). Er zijn veel familiebanden in beide buurten:

Terugkeren naar mijn buurt gaf me] een gevoel van terug naar het nest. M'n moeder woont hier ook. We eten iedere avond samen. (Vrouw, 44)

De buurt is opmerkelijk sterk territoriaal begrensd en mensen die op de Dijk of langs de buitenweggetjes van de buurt wonen, werden beschreven als 'anders dan wij'. Soms kwam dit voort uit klassengerelateerde grenzen (mensen op de Dijk worden gezien als behorend tot een beter sociaal-economische milieu), soms waren dit simpelweg historische rivaliteiten tussen erg op elkaar lijkende buurten. Er was ook een gevoel van rivaliteit en verschil tussen de twee onderzoeksgebieden, maar dit bleek vrij luchtig en speels.

Een typische bewoner werd beschreven als een hardwerkend, eerlijk, direct en simpel mens, in tegenstelling tot de yuppen en culturele of artistieke mensen aan de andere kant van het IJ. De manier van leven in de buurt werd beschreven als gezellig en erg open: mensen komen samen iets drinken in de voortuin. Toch werd de sociale controle niet altijd als positief ervaren:

Iedereen weet alles van elkaar, daar zijn ook nadelen aan. Ik weet veel van de mensen in de buurt en burens van mij. Als ik ruzie heb met m'n kerel, doe ik dat waar iedereen bij is. En dan heeft de buurvrouw dat gehoord. Maar ik ben dat gewend. (Vrouw, 52)

4.2 | ETNISCHE EN SOCIAAL-ECONOMISCHE DIVERSITEIT EN HET TREKKEN VAN SCHEIDSLIJNEN

Uit de *Burgermonitor 2011* bleek dat zowel oudere als lager opgeleide Amsterdammers weinig sociale interactie hebben met mensen met verschillende etnische achtergronden. Zowel hoger- als lageropgeleiden van Nederlandse afkomst hadden relatief homogene groepen van familie en vrienden. De *Burgermonitor* registreerde dat de helft van alle lager opgeleide jongeren van Nederlandse afkomst negatief denkt over Amsterdammers van Marokkaanse afkomst. De *Burgermonitor* onderzocht sociale cohesie in de stad en in de buurten. Sociale cohesie werd gedefinieerd op basis van de meningen van inwoners over sociale interactie en samenleven van verschillende bewoners in hun buurten. In 2011 had iets minder dan de helft van de Amsterdamse inwoners (47 procent) een gevoel van sociale cohesie in hun buurt.⁷⁶

In de tien jaar na 11 september 2001 en vooral na de moord in 2004 op de Nederlandse filmproducent Theo van Gogh door Mohammed B., een Nederlands burger van Marokkaanse afkomst, werd er in Amsterdam veel nadruk gelegd op beleidsinitiatieven die dialoog en sociale cohesie tussen moslim- en niet-moslimgemeenschappen stimuleerden.⁷⁷ Recente cijfers tonen aan dat de overgrote meerderheid van Amsterdammers van niet-Nederlandse afkomst een sterke verbondenheid met Amsterdam voelt.⁷⁸ De regerende coalitie (2010-2014) legt geen expliciete nadruk meer op de integratie van nieuwkomers, maar praat nu over burgerschap in het algemeen. Onder het motto van *hoffelijkheid*, legt voormalig wethouder André van Es de nadruk op het belang van goede manieren en omgangsvormen tussen Amsterdammers, en stimuleert hij Amsterdammers om samen te werken aan een betere stad.⁷⁹ In december 2010 benadrukte de Amsterdamse burgemeester:

We zijn voorbij het denken in termen van integratie en minderheden. Burgerschap benoemt een visie op de toekomst en laat de focus op de herkomst los. Het onderstreept de onomkeerbaarheid van immigratie. In de toekomst is er geen meerderheid meer in de stad, in de autochtone zin van het woord.⁸⁰

In de focusgroepgesprekken was het identiteitsgevoel van mensen van de meerderheidsbevolking alleen indirect onderwerp van de gesprekken. Hoewel het niet expliciet een debatonderwerp was, was het wel aanwezig in veel gesprekken, vooral in

76 'Burgermonitor 2011'

77 Het programma *Wij Amsterdammers* van de gemeente Amsterdam was de meest concrete manifestatie van dat beleid. Zie www.amsterdam.nl/wijamsterdammers (geraadpleegd 21 mei 2014).

78 Gemeente Amsterdam, 'Burgerschap en diversiteit: geen burgerschap zonder hoffelijkheid' Beleidsplan 12 mei 2012 op http://www.amsterdam.nl/publish/pages/422208/dmo_burgdiv_factsheethoffelijkheid_ned_lr.pdf. (geraadpleegd op 21 mei 2014) (hierna, 'Burgerschap en diversiteit').

79 'Burgerschap en diversiteit'.

80 Toespraak van de burgemeester van Amsterdam, Eberhard van der Laan, 8 december 2010.

die over de multiculturele samenleving. Veel deelnemers betreurden de veranderingen die zij in hun buurt zagen en die ook invloed hebben op de plaatselijke manier van leven. Vooral de toenemende etnische diversiteit van Amsterdam-Noord als geheel en de twee buurten in het bijzonder werd als negatief beoordeeld. Deelnemers gaven voorbeelden van families met andere etnische achtergronden die uit de buurt werden verjaagd:

Vroeger als hier een buitenlands gezin kwam wonen dan werd het gezin gewoon net zo lang gepest totdat ze verdwenen. Buitenlandse gezinnen worden echt niet geaccepteerd. (Vrouw, 47)

Veel deelnemers spraken over gevoelens van onbehagen als ze geconfronteerd werden met grote groepen Amsterdammers van niet-Nederlandse afkomst:

Dit is ook een blanke buurt, het is gehecht. Er woont een stel Turken, een neger, Afghaan en paar Marokkanen. Meer woont hier niet. Ik sta echt niet graag tussen een groep Marokkanen. (Man, 19)

Verschillende deelnemers hebben het idee dat 'mensen met hoofddoeken' de sociale voorzieningen overnemen (zoals het buurthuis op zaterdag) en hierdoor ontstaan scheve ogen. Dit gevoel van onbehagen manifesteert zich sterk in werk, onderwijs, welzijn en gezondheid, en zal in de volgende hoofdstukken per thema uitgebreider aan bod komen.

X: Het is hier lekker 'Arisch'. Je hebt geen gezeur over mensen met een geloof. Bijvoorbeeld geen hoofddoeken op straat die je raar lopen aan te kijken. Ik kan in m'n bikini in de tuin liggen zonder dat ik voor 'hoer' wordt uitgemaakt. (Vrouw, 20)

Interviewer: Hoe is dat in andere wijken?

X: Heel veel zwart en veel hoofddoeken. Y: De moslims nemen het over. (Man, 22)

Vooral het idee dat er een manier van leven in de buurt is waar nieuwkomers zich aan moeten aanpassen, is interessant. Deze manier van leven omvatte zeer uiteenlopende elementen. Sommigen beschrijvingen hadden te maken met progressieve waarden gerelateerd aan seksualiteit of alcoholgebruik en werden vooral ingebracht om aan te tonen dat bepaalde nieuwkomers met een andere etnische achtergrond zich niet kunnen aanpassen. Velen benadrukten bijvoorbeeld dat buiten samenkomen en samen iets drinken een belangrijk deel uitmaakt van de lokale manier van leven. Andere voorbeelden werden duidelijk ingebracht om het verschil tussen ingewijden en nieuwkomers uit andere milieus te tonen: yuppies hadden een andere manier van kleden, een andere schoolkeuze (de elitescholen buiten het gebied) en ander transport (bakfietsen). Het belangrijkste was dat ze niet in staat werden geacht zich aan te passen wanneer ze de verwachte sociale omgangsvormen niet in acht namen, zoals zichzelf voorstellen aan hun burens, elkaar groeten of een praatje maken.

Nieuwkomers met dezelfde etnische achtergrond maar een andere sociale achtergrond wekten argwaan, maar kregen het voordeel van de twijfel. Sommige deelnemers waren van mening dat hun aanwezigheid de buurt potentieel zou kunnen verbeteren. Anderen waren minder optimistisch, maar gaven de manier van leven van deze nieuwkomers uit de middenklasse de schuld. Ze werden minder in staat geacht zich beschikbaar te stellen voor de buurt en sociale samenhang, omdat 'ze geen andere keuze hebben dan dag en nacht te werken om hun hypotheek te kunnen betalen'. Ze hebben ook andere normen voor het omgaan met de politie:

De buurt verandert. De nieuwe mensen die hier zijn komen wonen zijn van buiten Amsterdam. Ze zijn iets anders gewend en bellen gauw de politie. (Man, 19)

4.3 | BESPREKING

Het consequent onderscheid maken tussen verschillende groepen mensen kwam duidelijk naar voren in de gegevens uit de focusgroepen van de Open Society Foundations over identiteit en verbondenheid. Mensen bakenden voortdurend hun eigen gemeenschap af door de verschillen tussen henzelf en andere gemeenschappen te benoemen. Commentatoren hebben geopperd dat de segregatie en scheidslijnen tussen inwoners van Nederlandse en niet-Nederlandse afkomst en tussen rijk en arm, in Amsterdam-Noord sterker naar voren komen dan in andere delen van de stad.⁸¹ De gegevens in dit onderzoek wijzen erop dat veel deelnemers de toenemende diversiteit in hun buurt als een bedreiging zien voor de sociale cohesie. Dit lijkt in overeenstemming met de theorie van Robert Putnam dat etnische diversiteit omgekeerd gerelateerd is aan sociale samenhang.⁸² Hoewel academisch onderzoek geen consequente bevestiging van de theorie van Putnam in Nederland heeft gevonden,⁸³ blijkt dat een toename in de diversiteit gezien wordt als een bedreiging voor de sociale samenhang, de gemeenschap en de collectieve identiteit.

Er zijn nog een aantal theoretische kaders die deze patronen zouden kunnen verklaren. De etnische concurrentie-theorie⁸⁴ pleit dat er meer concurrentie is tussen verschillende bevolkingsgroepen in buurten met een lager dan gemiddelde sociaal-economische status. Dit wordt gevoed door het gevoel achtergesteld te worden en de overtuiging dat andere groepen een bedreiging vormen voor de baanzekerheid.

81 Bureau Onderzoek en Statistiek, Amsterdam en Verweij Jonker Instituut, *Samenleven met Verschillen*, Amsterdam, 2010, p. 30.

82 R. Putnam, R. 'E pluribus unum: Diversity and community in the twenty first century the 2006 Johan Skytte Prize Lecture.' *Scandinavian political studies* 30.2 (2007): 137–174.

83 Mérove Gijsberts, Tom van der Meer en Jaco Dagevos. 'Hunkering down in multi-ethnic neighbourhoods? The effects of ethnic diversity on dimensions of social cohesion.' *European Sociological Review* 28.4 (2012): 527–537.

84 M. Sherif, *Group Conflict and Co-operation: Their Social Psychology*, Routledge & Kegan Paul, London, 1967.

In een adviesrapport uit 2013 benadrukte de *Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling* dat bewoners met een lagere sociaal-economische status zich meer richten op de directe buurt en een sterker netwerk in hun buurt hebben.⁸⁵ Ze zijn ook gevoeliger voor problemen in de buurt en dat resulteert in negatieve meningen over andere bevolkingsgroepen. In buurten met een lagere sociaal-economische status is daarom meer kans op polarisatie en het trekken van scheidingslijnen tussen groepen. Verschillende onderzoeken tonen aan dat er weinig vertrouwen, meer spanningen en minder interactie is in buurten met een gemengde bevolking. Spanningen zijn op zich geen direct gevolg van de (religieuze of etnische) diversiteit, maar wel van de angst om elkaar aan te spreken op ongewenst gedrag. Uit een onderzoeksrapport uit 2010 in opdracht van de Gemeente Amsterdam⁸⁶ bleek dat harmonieus samenleven in een buurt onder andere afhankelijk is van de mate waarin ongeschreven wetten in de buurt door iedereen nageleefd worden (over groeten, de openbare ruimte schoonhouden, het straffen van kinderen enzovoort). Het gebrek aan vertrouwdheid in gemengde buurten wordt vaak als belangrijkste reden voor spanningen gezien. Mensen in gemengde buurten kennen elkaar niet en durven elkaar daarom niet aan te spreken, voor het geval dat dat als ongewenst gedrag wordt gezien.⁸⁷ Het onvermogen om buren over problemen aan te spreken resulteert in een gevoel van onmacht. Dit maakt gemengde buurten kwetsbaarder dan homogene gebieden. Het verergeren van de economische crisis in combinatie met de bezuinigingen in het buurtmaatschappelijk werk leidt tot toenemende spanningen.⁸⁸ De twee buurten in dit onderzoeksproject werden in het rapport van 2010 beide aangemerkt als buurten met behoorlijke spanningen of polarisatie.⁸⁹

4.4 | DE CULTURALISERING⁹⁰ VAN NEDERLANDS BURGERSCHAP EN IDENTITEIT

De manier waarop deelnemers aan het onderzoek over nieuwkomers met een andere etnische achtergrond praatten, weerspiegelt een aantal zorgen van de arbeidersklasse van Nederlandse afkomst over de multiculturele samenleving die elders beschreven

85 Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, *Het Onbehagen Voorbij, een wenkend perspectief op onvrede en onmacht*, Amsterdam, januari 2013.

86 Bureau Onderzoek en Statistiek en Verweij Jonker Instituut, *Samenleven met Verschillen*, Amsterdam, 2010.

87 R. van Wonderen en M. Cohen, 'Handreiking Weerbare Buurten', Gemeente Amsterdam, 2013 (hierna, Van Wonderen en Cohen, 'Handreiking Weerbare Buurten').

88 Van Wonderen en Cohen, 'Handreiking Weerbare Buurten'.

89 Bureau Onderzoek en Statistiek en Verweij Jonker Instituut, *Verslag van de bijeenkomst Samenleven met Verschillen*, Amsterdam, april 2012. In Amsterdam-Noord als geheel, uitte 37 procent van de bewoners spanning te ervaren over verschillende waarden verbonden met het onderhouden van de buurt. In het algemeen zijn er in heel Noord grote spanningen tussen verschillende bevolkingsgroepen in de buurten: 'De Staat van Noord, 2013', p. 61.

90 In de sociologie wordt het concept van culturalisering aangeduid als het groeiende belang dat aan culturele afkomst en de 'canon' wordt gehecht, en aan emoties die verband houden met cultuur en natie zoals loyaliteit, thuis voelen en erbij horen. Zie: <http://www.culturalization.nl/> (geraadpleegd 21 mei 2014).

staan.⁹¹ Het weerspiegelt ook de algemene verschuiving in het Nederlandse publieke debat over integratie en etnische minderheden. In het afgelopen decennium is de integratie van etnische minderheden van hogere politiek geworden. Zo heeft men in Nederland de laatste jaren steeds meer de neiging om de nationale identiteit scherp af te bakenen, vanuit de gedachte dat een duidelijke nationale identiteit het nationale gemeenschapsgevoel versterkt.⁹²

Het integratiebeleid is meer richting assimilatie verschoven en benadrukt goed burgerschap: er wordt van immigranten verwacht dat ze zich aan de Nederlandse normen en waarden aanpassen. De nadruk komt steeds meer te liggen op cultuur en de angst voor het verlies van de Nederlandse cultuur.⁹³ Deze verschuiving is begonnen rond de tijd van de politieke opkomst van Pim Fortuyn in 2002. Onderzoekers zijn van mening dat Fortuyn degene was die de 'vermeende mislukking van de integratie van minderheden tot symbool maakte van de bredere ontevredenheid met de Nederlandse regering en democratie'.⁹⁴ Sindsdien is er een toenemende tendens om de Nederlandse identiteit in culturele termen te definiëren. Een deel van wat door de meerderheidsbevolking gezien wordt als 'de Nederlandse cultuur' bestaat uit seculiere, progressieve waarden over gender, familie en seksualiteit. Dit zijn precies de waarden waarvan mensen vinden dat ze bedreigd worden door de toenemende diversiteit van de maatschappij en de komst van mensen met een moslimachtergrond in hun buurten. In een onderzoek uit 2001 richtten De Gruijter, Van Waesberghe en Boutellier zich specifiek op gevoelens van ontevredenheid over de multiculturele maatschappij onder burgers van Nederlandse afkomst.⁹⁵ Ze interviewden bewoners van Nederlandse afkomst in buurten met een soortgelijk profiel als de buurten in dit onderzoek. In de buurten waarin zij onderzoek deden, veranderde de etnische samenstelling echter sneller. Uit dit onderzoek bleek dat veel ondervraagden de negatieve veranderingen die ze in hun buurten zagen, toeschreven aan de komst van mensen met een niet-Nederlandse achtergrond, zelfs als er in werkelijkheid geen negatieve incidenten hadden plaatsgevonden. De meeste ondervraagden vonden dat personen van niet-Nederlandse afkomst zich moesten aanpassen aan de Nederlandse cultuur (vooral wat betreft het opvoeden van kinderen, eetgewoonten en seksuele moraal). Ze uitten ook vaak nostalgie voor het gemeenschapsgevoel dat ze zich van vroeger herinnerden.

91 M. de Gruijter, M., E. Smits van Waesberghe en H. Boutellier, 'Een Vreemde in Eigen Land' Aksant, Amsterdam, 2011 (hierna, De Gruijter et al., 'Een Vreemde in Eigen Land').

92 P. Scholten and R. Holzhaacker, 'Bonding, bridging and ethnic minorities in the Netherlands: changing discourses in a changing nation', *Nations and Nationalism* 15 (1) (2009), pp. 81–100 (hereafter, Scholten and Holzhaacker, 'Bonding, bridging and ethnic minorities in the Netherlands').

93 J.W. Duyvendak, *The Politics of Home: Belonging and Nostalgia in Europe and the United States*. Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2011.

94 Scholten and Holzhaacker, 'Bonding, bridging and ethnic minorities in the Netherlands'.

95 Zie De Gruijter et al., 'Een Vreemde in Eigen Land'. Ze maakten onderscheid tussen sociaal vertrouwen en het vertrouwen in instanties en beide stonden onder druk voor de ontevreden burgers.

4.4.1 | TOENEMEND KLASSENONDERSCHIED

De manier waarop deelnemers verschillen beschreven tussen oorspronkelijke bewoners en nieuwkomers uit een ander sociaal-economisch milieu weerspiegelt een gevoel van klassenonderscheid. Bovens en Wille geven aan dat de kloof tussen hoger en lager opgeleide burgers toeneemt in de Nederlandse maatschappij, en dat dit gevolgen heeft voor de maatschappelijke participatie.⁹⁶ De auteurs wijzen op aanhoudende verschillen tussen lager en hoger opgeleide burgers op het gebied van vertrouwen in de politiek en bereidheid om te stemmen, en wat betreft normen, waarden, meningen en politiek activisme.⁹⁷

4.5 | CONCLUSIE

Er is traditioneel een sterk gemeenschapsgevoel in beide buurten. Dit wordt geassocieerd met een bepaalde manier van leven, veel sociale interactie en sociale controle, en is historisch geworteld (culturalisering). Deelnemers voelen zich sterk verbonden met hun directe buurt, veel minder met de rest van het stadsdeel en nog minder met de stad. Voor velen symboliseert de stad iets waarvan zij geen deel uitmaken en ze verwijzen er meestal naar om hun eigen lokale buurtidentiteit ertegen af te zetten. Er zijn ook duidelijk negatieve kanten aan dit gemeenschapsgevoel. Ten eerste is de plaatselijke identiteit zowel etnisch bepaald als klassengerelateerd en worden sterke scheidslijnen getrokken tussen de eigen gemeenschap en andere gemeenschappen op basis van etnische of klassenverschillen. Deze identiteit kan daarom vorm krijgen op een manier die nieuwkomers buitensluit. In verschillende focusgroepen werden voorbeelden gegeven van deze uitsluitingsmechanismen (met name gericht op niet-westerse nieuwkomers). Ten tweede kan de gemeenschapsidentiteit – die wordt getypeerd als hardwerkend, *volks*, anti-establishment en gekenmerkt door een bepaalde manier van leven – beperkend werken op mensen die een andere weg hebben gekozen. Vooral onder jongeren heerst er een behoorlijke groepsdruk om zich op een bepaalde manier te gedragen, die mogelijk doorwerkt in onderwijs en werk.

Het sterke lokale gemeenschapsgevoel komt steeds verder onder druk te staan, niet alleen door demografische veranderingen, maar ook door de economische crisis. Tot nu toe zijn beide buurten overwegend blanke arbeidersbuurten gebleven, maar dit is geleidelijk aan het veranderen. Deelnemers waren ambivalent over deze demografische veranderingen. Nieuwkomers in de buurt worden over het algemeen met argwaan bekeken en hun acceptatie is afhankelijk van of ze zich aanpassen aan de lokale manier van leven. Nieuwkomers van Nederlandse afkomst, maar met een andere klasseachtergrond, lijken gemakkelijker te worden geaccepteerd dan nieuwkomers met een

96 M. Bovens en A. Wille, 'Diplomademocratie', *Over de spanning tussen meritocratie en democratie*, Bert Bakker, Amsterdam, 2011 (hierna, Bovens en Wille, 'Diplomademocratie').

97 Bovens en Wille, 'Diplomademocratie'.

andere etnische achtergrond. Velen deelden het gevoel dat de sociale cohesie bedreigd wordt door de toenemende diversiteit in deze buurten. De angst om hun cultuur te verliezen, gecombineerd met een oprecht gevoel geen politieke invloed te hebben (zie hoofdstuk 10), creëert een sterk gevoel van niet gehoord of begrepen worden. Dit voedt de sociale onvrede die ook in andere onderzoeken wordt beschreven.⁹⁸

PRAKTIJKVOORBEELD: ILOVENOORD.NL

ilovenoord.nl⁹⁹ is één van de grootste on- en offline 'bottom-up' community's in Amsterdam. De blog richt zich op de positieve en leuke aspecten van het wonen in Amsterdam-Noord en draagt daarmee bij aan een herdefiniëring van de (vaak negatieve) identiteit van het stadsdeel. De blog is gestart en wordt bijgehouden door een gemengde groep vrijwillige redacteurs, allemaal inwoners van Amsterdam-Noord met verschillende etnische en sociaal-economische achtergronden. De blog wordt genoemd als positieve invloed bij het vormen van het gemeenschapsgevoel tussen de verschillende bevolkingsgroepen in Amsterdam-Noord.

98 De Gruijter et al., 'Een Vreemde in Eigen Land'.

99 Zie <http://www.ilovenoord.nl> (geraadpleegd oktober 2013).

5.

ONDERWIJS

Dit hoofdstuk richt zich op de ervaringen van deelnemers met het onderwijssysteem: het basis-, voortgezet- en hoger onderwijs. Uit onderzoek is gebleken dat onderwijs een beslissende factor is in het beïnvloeden van de participatie op zowel de arbeidsmarkt als op vele andere maatschappelijke vlakken.¹⁰⁰ Dit hoofdstuk bevat de verhalen van deelnemers over hun schoolloopbaan en ervaring met het onderwijssysteem, zoals die in de focusgroepen naar voren kwamen. Het onderwijsniveau van de deelnemers en hun keuzes in het voortgezet en hoger onderwijs worden besproken. Ook wordt bekeken wat de impact is van etnische of sociaal-economische segregatie op de schoolkeuze, en wat de ervaringen hiermee zijn van buurtbewoners. Verder wordt de rol van de ouders bij het stimuleren en ondersteunen van hun kinderen tijdens de schoolloopbaan onderzocht. Een belangrijk aandachtspunt is de interactie tussen leerlingen, ouders en schoolpersoneel. Op basis van zowel de focusgroepgesprekken met deelnemers als interviews met onderwijsprofessionals, worden in dit hoofdstuk de relaties van beide kanten belicht.

5.1 | SCHOLEN IN DE BUURTEN VAN HET ONDERZOEK

Er is in Tuindorp Buiksloot zelf geen basisschool, de dichtstbijzijnde school is de Capelleschool. Ongeveer 50 procent van de leerlingen op deze school komt uit Tuindorp Buiksloot.¹⁰¹ De school heeft een geschiedenis van negatieve beoordelingen door de onderwijsinspectie,¹⁰² maar er zijn verbeteringen sinds de komst van de nieuwe directeur. In de directe omgeving van Tuindorp Buiksloot zijn er verschillende, dicht bij elkaar gelegen middelbare en hogescholen: het Waterlant College (VMBO en MBO), Clusius College (VMBO), Damstede (Havo/VWO), Bredero Beroepscollege (VMBO) en het Regionaal Opleidings Centrum (ROC) Amsterdam (beroepsopleidingen). De directe omgeving van de plaatselijke basisschool, de Capelle, geeft reden tot ongerustheid. Ordeverstoringen door leerlingen van de middelbare scholen en het ROC creëren een schoolomgeving waarin ouders en kinderen zich onveilig voelen.¹⁰³ In Volewijck, waarvan Floradorp deel uitmaakt, zijn drie basisscholen met in totaal 659 leerlingen. Een groot aantal leerlingen heeft het etiket 'zwakke leerling', wat binnen het onderwijsbeleid wil zeggen dat het leerlingen zijn waarvan beide ouders lager opgeleid zijn (40%, tegenover 27% voor Amsterdam als geheel).¹⁰⁴

100 'De Staat van de Stad Amsterdam VI'.

101 Interview met de schooldirecteur op de basisschool, juli 2013.

102 Nederlandse Onderwijsinspectie, 'Onderwijsinspectie, Rapport Periodiek Kwaliteitsonderzoek Basisschool F.C. Capelle', april 2004, op <http://www.onderwijsinspectie.nl> (geraadpleegd op 26 mei 2014). In dit rapport was de school op verschillende punten van onvoldoende kwaliteit. In het rapport van 2010 concludeerde de inspectie dat de school bijna op alle gebieden verbeterd was en nu voldoende kwaliteit leverde: 'Rapport van Bevindingen', 2010, op <http://www.onderwijsinspectie.nl> (geraadpleegd 26 mei 2014).

103 Interview met de schooldirecteur op basisschool De Capelle, Amsterdam, 8 juli 2013.

104 'De Staat van Noord, Volewijck, 2011'.

De Citotoets,¹⁰⁵ een onafhankelijke toets die aan het einde van het laatste jaar bij Nederlandse basisschoolleerlingen wordt afgenomen, geeft een indicatie van de gemiddelde prestaties van een school. In Amsterdam-Noord is de gemiddelde Cito-score lager dan het Amsterdamse gemiddelde (531,5 in Noord, vergeleken met 534 in Amsterdam in 2013),¹⁰⁶ maar in beide buurten van het Open Society Foundations-onderzoek is de score hoger dan het Amsterdamse gemiddelde. In Amsterdam-Noord is het aantal leerlingen dat naar lagere niveaus van het voortgezet of hoger onderwijs gaat, hoger dan in de stad als geheel.

5.2 | DE INVLOED VAN SOCIAAL-ECONOMISCHE ONGELIJKHEID OP HET ONDERWIJS

Het onderwijsachterstandenbeleid heeft zich lange tijd gericht op leerlingen met een migrantenachtergrond. Leerlingen van Nederlandse afkomst met een lagere economische status vormden lange tijd een vergeten groep. De afgelopen tien jaar hebben onderzoekers hun zorgen geuit over de schoolparticipatie van de laatstgenoemde groep, zowel landelijk als plaatselijk in Amsterdam-Noord. Uit landelijke rapporten van 2003 (door het Sociaal en Cultureel Planbureau)¹⁰⁷ en 2011 (door het Kohnstamm Instituut)¹⁰⁸ bleek dat er een groeiende kloof is tussen de schoolprestaties van leerlingen van Nederlandse afkomst uit reguliere gezinnen en die uit achterstandsgezinnen. De afstand tussen reguliere leerlingen met een Nederlandse achtergrond en achterstandsleerlingen met een migrantenachtergrond wordt echter steeds kleiner.

Uit onderzoek blijkt dat de sociale ongelijkheid in het onderwijssysteem vergroot wordt door de vroege selectie en indeling in niveaus.¹⁰⁹ Op jonge leeftijd drukt het leefmilieu van het kind een zware stempel op de onderwijskeuze en -loopbaan, terwijl op oudere leeftijd keuzes meer onafhankelijk van ouders en de directe sociale omgeving worden gemaakt. De belangrijke keuze over het voortgezet onderwijs wordt al op de jonge leeftijd van 12 jaar gemaakt. Onderzoek wijst ook uit dat een sterk gelaagd of niveaugestuurd onderwijssysteem, zoals dat in Nederland, tot

105 Cito staat voor 'Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling'. De Cito-toets is bedoeld om het onderwijsniveau van basisschoolleerlingen in het laatste jaar te toetsen om te kunnen bepalen welk niveau van hoger onderwijs het meest geschikt is voor hen.

106 Bureau Onderzoek en Statistiek, 'De Staat van de Jeugd', 2013 op http://www.os.amsterdam.nl/assets/pdfs/2013_staadvandejeugd.pdf (geraadpleegd op 21 mei 2014).

107 R. Vogels en R. Bronneman-Helmers, 'Autochtone achterstandsleerlingen: een vergeten groep'. Sociaal en Cultureel Planbureau, Amsterdam, 2003, op http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2003/Autochtone_achterstandsleerlingen (geraadpleegd op 21 mei 2014).

108 J. Roeleveld, G. Driessen, G. Ledoux, J. Cuppen en J. Meijer. *Doelgroep leerlingen in het basisonderwijs*, Kohnstamm Instituut, Amsterdam, 2011.

109 H. van de Werfhorst en J.J.B. Mijs, 'Achievement Inequality and the Institutional Structure of Educational Systems: A Comparative Perspective', *Annual Review of Sociology* 36 (2010), pp. 407–428 (hierna, Van de Werfhorst en Mijs, 'Achievement Inequality').

grotere sociaal-economische verschillen leidt. De sociale ongelijkheid is prominent aanwezig in het systeem.¹¹⁰ Dit onderzoek toont de mogelijke negatieve uitkomsten van deze processen: leerlingen komen terecht op een leerweg die niet geschikt is voor hen, presteren onder hun niveau en raken gedemotiveerd, wat tot schooluitval kan leiden. Voor de arbeidsmarkt is minstens een startkwalificatie vereist (een HAVO, VWO diploma of MBO 2 diploma).¹¹¹ In Amsterdam heeft 35 procent van de jongeren zonder startkwalificatie weliswaar werk, maar deze groep heeft een grotere kans op werkloosheid dan degenen met een startkwalificatie.¹¹² Het is opmerkelijk dat het percentage werkloze jongeren met startkwalificatie is toegenomen: van 43 procent in 2010 naar 52 procent in 2012.¹¹³ Dit zou kunnen betekenen dat de startkwalificatie minder garantie biedt tegen werkloosheid dan vroeger.¹¹⁴

5.3 | VOORTIJDIGE SCHOOLUITVAL IN AMSTERDAM-NOORD

Vergeleken met de rest van Amsterdam is de voortijdige schooluitval¹¹⁵ onevenredig hoog in Amsterdam-Noord, vooral op de locaties waar de Open Society Foundations onderzoek deed. Een rapport uit 2011 registreert een uitvalspercentage van 20 procent in Noord, tegenover 15 procent in Amsterdam als geheel.¹¹⁶ Voor mensen van Nederlandse afkomst was het verschil tussen Noord en de rest van de stad nog veel groter: 18 procent in Noord tegenover 6 procent in geheel Amsterdam. In Noord was 44 procent van de schooluitvallers van Nederlandse afkomst, tegenover een gemiddelde van 26 procent in Amsterdam. In de twee buurten waar de Open Society Foundations het onderzoek uitvoerde, was er meer dan 25 procent schooluitval onder de leerlingen van Nederlandse afkomst en dit aantal bleef zo hoog tot 2012.¹¹⁷ De twee onderzoeksbuurten scoorden in 2012 beide 15-20 procent.

110 Van de Werfhorst en Mijs, 'Achievement Inequality'.

111 MBO-niveau: middelbaar beroepsonderwijs.

112 'De Staat van de Jeugd 2013' p. 139.

113 Bureau Onderzoek en Statistiek, 'Factsheet Jeugdwerkloosheid, 2012' Amsterdam, maart 2013 op http://www.os.amsterdam.nl/assets/pdfs/2013_rapport_jeugdwerkloosheid_2012.pdf (geraadpleegd op 21 mei 2014).

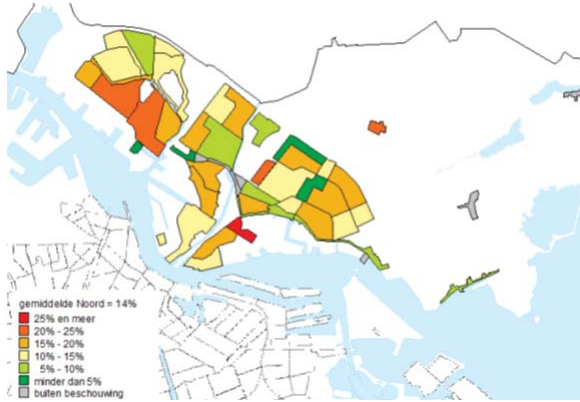
114 Onderzoek en Statistiek, 'Voortijdig schoolverlaters Amsterdam-Noord', Amsterdam, 2011 op www.noord.amsterdam.nl/publish/pages/.../11111_vsv_noord_def.pdf (geraadpleegd op 21 mei 2014) (hierna, 'Voortijdig schoolverlaters Amsterdam-Noord').

115 'Schooluitvallers' zijn leerlingen die het VMBO zonder diploma verlaten. De tweede groep, 'voortijdig schoolverlaters', zijn leerlingen die stoppen met voltijd onderwijs voordat ze een startkwalificatie (HAVO, VWO of MBO niveau 2) hebben behaald. Zie Traag en Van der Velden, 'Voortijdig schoolverlaters'; 'De Staat van de Stad VI'.

116 Bureau Onderzoek en Statistiek Amsterdam, *Voortijdig schoolverlaters*.

117 Bureau Onderzoek en Statistiek Amsterdam, *Voortijdig schoolverlaters*.

FIGUUR 3. VOORTIJDIGE SCHOOLUITVAL IN VERSCHILLENDE BUURTEN IN AMSTERDAM-NOORD, 31 JULI 2012

Bron: 'De Staat van Noord, 2013', p. 34.

5.4 | SCHOOLKEUZES EN CARRIÈRES VAN DEELNEMERS AAN DE FOCUSGROEP

De schoolkeuzes en behaalde kwalificaties van de onderzoeksdeelnemers gaven een rommelig beeld. Sommige deelnemers gaven aan dat je geen formeel onderwijs nodig hebt voor de sectoren waarin veel van hen werkzaam zijn en dat er weinig stimulans vanuit leeftijdgenoten of familie is om hoger onderwijs te volgen.

Ik heb wel een diploma gehaald, maar voor mijn beroep als dakdekker is het niet nodig. (Man, 18)

Wat heb je aan een VMBO-diploma? Geen fuck! (Man, 22)

Meerdere deelnemers gaven aan dat ouders het belang van onderwijs niet overbrengen op hun kinderen. Aan de andere kant waren er ook voorbeelden van ouders die hun kinderen expliciet stimuleerden om door te leren en ze ondersteunden in hun schoolwerk.

Toen ik op de middelbare school zat, vertelden mijn ouders me altijd dat ik hard moest werken. (Man, 18)

Ja, je gaat naar school en maakt het af, of je stopt met school en gaat werken. Werkeloos zijn wordt bij ons thuis niet getolereerd. (Vrouw, 20)

In sommige gevallen was de druk van leeftijdgenoten of de sociale omgeving (de straat, de stad) mede de aanleiding voor slechte prestaties op school, ondanks de

steun en stimulans van ouders. Sommige jonge deelnemers gaven echter aan dat het hun eigen doorzettingsvermogen was geweest waardoor ze hun school hadden afgemaakt en hun diploma hadden behaald. Over het algemeen heeft een groot deel van de deelnemers geen vervolgonderwijs gevolgd, is voortijdig schoolverlater zonder startkwalificatie of is van een hoger naar een lager onderwijsniveau gegaan tijdens hun schoolcarrière. Veel ondervraagden vertelden verhalen over spijbelen. Twee vrouwelijke ondervraagden stopten met school omdat ze zwanger waren, maar beide uitten de wens om weer naar school te gaan zodra de familieomstandigheden dit weer toelieten. Sommige deelnemers en docenten rapporteerden een gebrek aan motivatie onder leerlingen en vonden dat leerlingen minder presteerden dan ze zouden kunnen. Ze gaven aan dat kinderen aangemoedigd werden om te gaan werken in plaats van verder door te leren. Veel kinderen komen uiteindelijk terecht in hetzelfde werk als hun ouders of andere familieleden. Dit citaat van een veertienjarig meisje illustreert meerdere factoren die kunnen leiden tot een mislukte schoolloopbaan:

Bij mij waren er veel problemen op de basisschool. Ik heb weinig geleerd in het laatste jaar. Daar heeft m'n moeder iets van gezegd, dat is uit de hand gelopen, toen heeft m'n moeder een rechtszaak tegen de school gehad. Ik heb erg weinig geleerd. Daardoor heb ik ook m'n CITO-toets verpest, en nu zit ik op een school van een te laag niveau. (Meisje, 14)

Een ander voorbeeld:

Interviewer: Hoe is jullie schooltijd gegaan?

Deelnemer: Bergafwaarts! Ik begon op het VWO, had kans om op het gymnasium te komen. Nou, dat werd hem dus niet. Ik ben overgestapt naar de Havo, daarna VMBO-t, kader en uiteindelijk basis. Toen kreeg ik een diploma.

Interviewer: Hoe komt dat?

Deelnemer: Ik ben geen stomme jongen, maar er zijn veel andere dingen in het leven die me meer aantrokken dan school. (Man, 25)

Een directeur van het beroepsonderwijs die voor dit onderzoek geïnterviewd werd, noemde gebrek aan steun en ambitie als oorzaak van het feit dat kinderen uiteindelijk naar een niveau moeten dat onder hun vermogen ligt:

Deze kinderen zouden hun sociale milieu veel gemakkelijker moeten kunnen ontstijgen. Maar ze worden thuis niet gestimuleerd... Ouders geven niet dat beetje extra steun. Ja, hun kinderen moeten naar school, maar als een kind dat eigenlijk HAVO aankan uiteindelijk een VMBO-basisdiploma haalt, vinden ze dat wel best.¹¹⁸

Een adviseur op het gebied van jeugdbeleid van het stadsdeel die voor dit rapport werd geïnterviewd,¹¹⁹ wees op drie doorslaggevende factoren aan die bijdragen het hoge aantal voortijdige schoolverlaters in de onderzoeksbuurten. Ten eerste komen onder deze groep veel leerlingen voor met een lichte verstandelijke beperking (LVB). Ten tweede heeft een groot deel van de bevolking te maken met de geïndiceerde jeugdzorg. Ten derde spelen er mechanismen waarbij een gebrek aan stimulans, lage onderwijsniveaus en een lagere sociaal-economische status binnen gezinnen van generatie op generatie worden doorgegeven.

Een alternatieve verklaring die de adviseur gaf, is het sterke arbeidsethos in deze gemeenschappen, waarin jongeren worden gestimuleerd zo vroeg mogelijk de arbeidsmarkt op te gaan, omdat men meer waarde hecht aan werk dan aan onderwijs. Een groot gedeelte van de voortijdige schoolverlaters (40 procent) in deze buurten heeft dan ook werk.

PRAKTIJKVOORBEELD: ACTIEPLAN 'BLIJF BIJ DE LES'

Het stadsdeel heeft een specifiek beleidsinstrument ontwikkeld om deze hoge schooluitval te voorkomen en te verhelpen: het Actieplan Blijf bij de Les. Het plan ontstond tijdens uitgebreid overleg met belanghebbenden en deskundigen uit de onderwijs- en jeugdzorgsector. Het actieplan is gericht op het positief betrekken van ouders bij de school, het ontwikkelen van sociale vaardigheden bij leerlingen en het ontwikkelen van hun ambities en motivatie. De concrete interventies bestaan uit coaching, zomerscholen, experimentele workshops en klussteams, waar jongeren hun burens helpen met karweitjes. Een deel van het actieplan richt zich expliciet op ouders, via rondetafelgesprekken met ouders, huisbezoeken en pedagogische ondersteuning. Deze methode heeft al succes geboekt: het schooluitvalpercentage in Amsterdam-Noord daalde van 17 procent in 2011 naar 14 procent in 2012.¹²⁰

Een van de geïnterviewde onderwijsprofessionals benadrukte dat het probleem van het voortijdig schoolverlaten wordt versterkt door een gebrek aan communicatie tussen middelbare scholen en hogescholen over het vervolgonderwijs¹²¹ (zoals het ROC Amsterdam). Na het afronden van hun laatste jaar aan een VMBO-school, die een mengeling van beroeps- en algemeen onderwijs biedt, hebben leerlingen nog geen startkwalificatie. Als ze geen vervolgonderwijs gaan doen, worden ze beschouwd als voortijdige schoolverlaters. Middelbare schooldirecteuren krijgen niet voldoende informatie over het curriculum van scholieren van het ROC en kunnen daardoor geen waardevolle kennis over de situatie van individuele studenten doorgeven aan het ROC.

119 Interview met de directeur van het Clusius College, Amsterdam, 3 juli 2013.

120 Bureau Onderzoek en Statistiek, 'Voortijdig schoolverlaters Amsterdam-Noord'; en stadsdeel Amsterdam-Noord, 'Actieprogramma Blijf bij de Les', Amsterdam, juli 2012, op <http://www.noord.amsterdam.nl/wonen/onderwijs-jeugd/jeugdbeleid/'blijf-les!> (geraadpleegd op 21 mei 2014).

121 Regionaal Opleidingscentrum, ROC.

5.5 | SEGREGATIE OP BASIS VAN ETNISCHE EN SOCIAAL-ECONOMISCHE SCHEIDSLIJNEN

In Nederland gaat het publieke debat over de segregatie tussen verschillende bevolkingsgroepen op scholen voornamelijk over etnische of religieuze scheidslijnen. Segregatie op basis van sociaal-economische of klassenstatus komt echter ook steeds vaker voor, vooral in Amsterdam-Noord.

Een onderzoeksrapport van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling toont aan dat de factoren die invloed hadden op de schoolkeuze verschillend zijn voor kinderen van hoger en van lager opgeleide ouders.¹²² Hoger opgeleide ouders in Amsterdam-Noord baseerden hun schoolkeuze hoofdzakelijk op hun identificatie met het milieu van de andere ouders op school, hetgeen *class closure* wordt genoemd. In tegenstelling tot hoger opgeleide ouders, richten lager opgeleide ouders zich meer op het etnische aspect en geven ze de voorkeur aan 'witte scholen' boven 'zwarte scholen'.¹²³ De auteur schrijft: "Het onderzoeksrapport toont aan dat als gevolg van deze verschillen in schoolkeuzes de sociale kloof tussen kinderen van hoger- en lageropgeleide ouders groeit."¹²⁴

Beide aspecten – lageropgeleide ouders die zich richten op etnische aspecten en de klassenverschillen in werkelijke schoolkeuzes tussen lager- en hogeropgeleide inwoners – kwamen terug in de focusgroepgesprekken. Een klein aantal deelnemers, zowel leerlingen als ouders, uitten expliciet een voorkeur voor een etnisch homogene school. Dit sentiment was vooral sterk onder een groep jonge deelnemers in Tuindorp Buiksloot:

X: Ik ben blij dat ik niet naar [een middelbare school in dit gebied] ben gegaan. Dan was ik ontspoord. Er heerst daar een hele andere cultuur. (Man, 22)

Y: Het is niet echt ons volk. Ik zit liever met Kevin een biertje te drinken dan dat ik met een buitenlander iets onderneem. En dat terwijl ik zelf ook een buitenlander ben. (Man, 19)¹²⁵

122 D. Zeldenrijk, 'Je voelt het gewoon: Een Onderzoek naar Schoolkeuze en segregatie in Amsterdam-Noord' Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, Den Haag, 2010, (hierna, Zeldenrijk, 'Je voelt het gewoon').

123 De term 'zwarte' school betekent dat dit een school is waar meer dan 70 procent van de leerlingen een niet-westerse migrantenachtergrond heeft, terwijl de term 'wit' naar een school verwijst waar meer dan 70 procent van de leerlingen van Nederlandse afkomst is. Zie EPASI, Country Report: The Netherlands, Educational Policies that Address Social Inequality, Brussels, november 2008, op <http://www.epasi.eu/CountryReportNL.pdf> (geraadpleegd op 21 mei 2014).

124 Zeldenrijk, 'Je voelt het gewoon'.

125 Deze deelnemer was half Indonesisch, half Nederlands. Mensen uit Indonesië worden beschouwd als westerse migranten in het Nederlandse formele classificatiesysteem.

5.6 | DE RELATIE TUSSEN SCHOLEN EN OUDERS

Uit een SCP-rapport uit 2011¹²⁶ bleken er in Nederland spanningen te zijn in de relatie tussen ouders en scholen. Schoolleerkrachten en directeuren die door het SCP geïnterviewd werden, waren van mening dat veel ouders 'automatisch aan de kant van hun kinderen staan' en dat de 'ouders en hun kinderen samen een front tegen de leerkracht vormen ... terwijl de leerkracht van mening is dat ouders en leerkrachten samen moeten werken in het belang van hun kind'.¹²⁷ Leerkrachten en directeuren hadden niet het gevoel dat ze de volledige steun van de ouders kregen als er actie tegen een leerling werd ondernomen of als er sancties werden opgelegd. Uit het SCP onderzoek bleken er verschillen te zijn tussen het contact dat lager opgeleide ouders en hoger opgeleide ouders met scholen hadden. Op basisschoolniveau ervoeren lager opgeleide ouders meer problemen bij het opzoeken van de dialoog met schoolpersoneel dan hoger opgeleide ouders en lager opgeleide ouders met kinderen in het beroepsonderwijs namen minder snel het initiatief om contact op te nemen met de school. Contact tussen scholen en ouders vermindert als kinderen ouder worden en op MBO-niveau vinden ouders dat ze weinig informatie krijgen over het onderwijs van hun kinderen. Leraren vonden dat laag opgeleide ouders moeilijker te bereiken waren via de conventionele communicatiekanalen en in sommige gevallen waren huisbezoeken een oplossing. Het SCP pleitte voor een betere communicatie tussen scholen en ouders om de samenwerking tussen de twee partijen wat betreft de ontwikkeling van de kinderen te verbeteren.

Verschillende focusgroepeelnemers vertelden over confrontaties tussen henzelf en het schoolpersoneel of tussen hun ouders en het schoolpersoneel. Een meisje dat om medische redenen en zwangerschap met school stopte, vertelde dat ze gestigmatiseerd, oneerlijk behandeld en opgegeven werd. Ouders hadden het over een moeilijke samenwerking met het schoolpersoneel en hadden het gevoel dat er niet naar ze werd geluisterd en dat ze niet werden begrepen. De ouders waren ook kritisch over de kwaliteit van de scholen en gaven voorbeelden waarin ze hun kinderen uit protest van school hadden gehaald. De plaatselijke basisschool had lange tijd een negatieve reputatie, maar deelnemers spraken hun waardering uit over hoe de school nu functioneert en bestuurd wordt.

Interviews met professionals uit de onderwijspraktijk bevestigden de gespannen en complexe relatie tussen schoolpersoneel en ouders. De directeur van het college voor beroepsonderwijs benadrukte dat ouders van deze gemeenschappen hun ontevredenheid en kritiek op een agressieve manier uitten. Hij vertelde dat ouders zeer sterk het gevoel hebben dat ze ongelijk behandeld worden en dat ze communiceren door middel van protest. Hij wees er ook op dat ouders wilden dat hun kinderen naar school gingen, maar op hun eigen voorwaarden in plaats van die van de school.

126 Het SCP, 'Samen Scholen', SCP, Den Haag, 2013, op http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2013/Samen_scholen (geraadpleegd op 21 mei 2014) (hierna 'Samen Scholen').

127 'Samen Scholen'.

Volgens de directeur van het college voor beroepsonderwijs hebben scholen in dit gebied te maken met een groot aantal rugzakleerlingen (met bijvoorbeeld ADHD). Sommige ouders hadden de indruk dat hun kinderen er uitgepikt of slecht behandeld werden vanwege hun gedrag of stoornis.

De leerplichtambtenaar had het echt gehad met haar [dochter], erg negatief. Dan is er geen ruimte om ons eigen verhaal te vertellen. Dat is erg frustrerend. (Vrouw, 50)

Leerlingen vertelden opmerkelijk negatieve ervaringen met ROC's:

Ik zou niemand aanraden om zich bij een ROC in te schrijven. De leerkrachten die daar werken zijn niet in staat om les te geven, ze begrijpen het lesmateriaal zelf niet. Het is er chaotisch, er zijn geen brandtrappen, en ga zo maar door. (Vrouw, 21)

5.7 | CONCLUSIE

Ondanks recente beleidsveranderingen en verbeteringen is er nog steeds een groot aantal voortijdig schoolverlaters in de door de Open Society Foundations onderzochte gemeenschappen. Verschillende factoren spelen hierbij een rol. De factoren die gewoonlijk genoemd worden als verklaring – een groot percentage leerlingen met leerproblemen en/of geestelijke gezondheidsproblemen – lijken slechts een deel van het probleem te zijn. Uit dit onderzoek blijkt dat het andere deel onder meer voortkomt uit de houding van zowel leerlingen als ouders ten opzichte van werk en onderwijs. De gemeenschap is trots op het sterke arbeidsethos, maar dit kan tot gevolg hebben dat werk meer wordt gewaardeerd dan onderwijs. Jongeren worden niet gestimuleerd om het beste uit hun opleiding te halen, maar worden in plaats daarvan overtuigd en door leeftijdsgenoten onder druk gezet om zo snel mogelijk de arbeidsmarkt op te gaan. De onderzoekers van de Open Society Foundations kregen de indruk dat mensen op onderwijsniveaus terecht komen die onder hun capaciteiten liggen, vooral in het voortgezet en hoger onderwijs. Een andere belangrijke factor is de problematische interactie tussen scholen en ouders. Als gevolg van een sterk gevoel oneerlijk behandeld te worden – mogelijk veroorzaakt door problemen op andere sociale domeinen – hebben ouders vaak een verdedigende en te assertieve houding in hun contacten met het schoolpersoneel. Er gaat veel energie verloren in dit proces.

PRAKTIJKVOORBEELD: ALLEMAAL OPVOEDERS

Het actieprogramma Allemaal Opvoeders, gebaseerd op het idee van een pedagogische civil society, gaat uit van een interessant nieuw vertrekpunt. 128 Enkele Nederlandse gemeenten hebben pilotprojecten geïmplementeerd op basis van dit programma. Doel is om opvoeding en onderwijs vanuit de samenleving te laten oppakken en om bottom-up sociale netwerken en ondersteuningsstructuren rond het opvoeden van kinderen te faciliteren en te stimuleren. Het begint met het idee van een gelijkwaardige relatie tussen onderwijsprofessionals en ouders, een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de pedagogische ontwikkeling gebaseerd op een gevoel van partnerschap. Professionele organisaties kunnen deze partnerschap faciliteren door het creëren van een omgeving die bevorderlijk is voor de dialoog en de betrokkenheid. In sommige gevallen is het noodzakelijk om professionals om te scholen voor deze nieuwe rol.

UITVOERINGSAGENDA ACTIEVE OUDERS, GEMEENTE AMSTERDAM

Dit is een actieplan van de Gemeente Amsterdam om een nieuwe impuls te geven aan de betrokkenheid van ouders op scholen, de ouders beter te informeren en partnerschappen tussen ouders en scholen te stimuleren. Het plan loopt van 2012 tot 2014 en behelst het informeren van ouders over schoolkeuzes, het met elkaar in contact brengen van ouders en het ontwikkelen van samenwerkingsverbanden tussen scholen en ouders. Het idee hierachter is om nieuwe partnerschappen rond de ontwikkeling van het kind te creëren.

Zie www.actieveoudersamsterdam.nl.

6.

WERKGELEGENHEID

In dit hoofdstuk worden de ervaringen van deelnemers op de arbeidsmarkt onderzocht, met een speciale focus op kwetsbaarheid. Er wordt gekeken naar het werkloosheidscijfer in deze gemeenschappen en de onzekerheden die deelnemers tegenkomen op de arbeidsmarkt, bijvoorbeeld als zzp'er. De invloed van de economische crisis op de onderzochte gemeenschappen is een centraal thema. In dit hoofdstuk wordt ook gekeken naar armoede in deze buurten onder zowel de werklozen als de werkende minima. Signalen van toenemende armoede en de strategieën om daarmee om te gaan worden onder de loep genomen. Tenslotte wordt in het hoofdstuk beschreven wat de ervaringen van deelnemers zijn met armoedebestrijdingsmaatregelen, sociale zekerheid en schuldhulpverlening.

6.1 | INVLOED VAN DE HUIDIGE ECONOMISCHE CRISIS OP LAAGOPGELEIDEN

In vergelijking met de rest van het land kende Amsterdam de afgelopen jaren een bloeiende economie. Onderzoek toont aan dat de economische groei sinds 2000 groter was dan in de rest van het land. Zelfs in de context van de economische crisis van de afgelopen twee jaar lag de economische groei in Amsterdam boven het landsgemiddelde.

Desondanks heeft de stad de negatieve effecten van de crisis niet volledig kunnen ontlopen. Deze effecten worden vertraagd zichtbaar en worden nu pas duidelijk zichtbaar op het terrein van werkgelegenheid.¹²⁹ Een rapport uit 2013 benadrukte dat laagopgeleiden onevenredig getroffen werden door de crisis, vanwege het hoge aantal flexcontracten in dat segment van de markt. Het rapport meldde dat de werkloosheid groter is onder minder hoog opgeleiden, maar dat de situatie niet zo somber is als tijdens de economische crisis van de jaren '80. Het hoge werkloosheidscijfer onder laagopgeleiden wordt gedeeltelijk veroorzaakt doordat hun profiel niet overeenkomt met de eisen van werkgevers wat betreft werkervaring, motivatie, kwalificatie en houding.¹³⁰

Verder vestigden de auteurs de aandacht op een zorgwekkende ontwikkeling, die zij aanduiden als 'verdringing': 50 procent van de banen waar een lage of geen opleiding voor nodig is, wordt in beslag genomen door hogeropgeleiden. Deze tendens is de afgelopen tien jaar toegenomen, vooral sinds de crisis. Concurrentie in de lagere segmenten van de arbeidsmarkt komt ook door studenten en migrantenarbeiders uit Centraal- en Oost-Europa,¹³¹ hoewel ander onderzoek aantoont dat de invloed

129 Bureau Onderzoek en Statistiek, 'Laagopgeleiden op de arbeidsmarkt in de metropoolregio Amsterdam', Amsterdam, april 2013 op http://www.os.amsterdam.nl/assets/pdfs/2013_laagopgeleiden_arbeidsmarkt_mra.pdf (geraadpleegd op 21 mei 2014) (hierna, 'Laagopgeleiden op de arbeidsmarkt').

130 'Laagopgeleiden op de arbeidsmarkt'.

131 En in mindere mate Zuid-Europa vanwege de toenemende economische problemen in deze regio.

van migrantenarbeiders op verdringing klein is.¹³² Verdringing zal naar verwachting blijven plaatsvinden in de economische crisis, net als de negatieve effecten van de toenemende tendens naar een flexibele arbeidsmarkt.

6.2 | ZZP'ERS

Zzp'ers of kleine zelfstandigen vormen een groeiende groep die buiten de conventionele sociale zekerheidsstructuur valt. Zzp'ers die voor een langere periode tussen projecten zitten of die over de gehele linie minder werk hebben, worden niet in officiële werkloosheidsstatistieken vermeld. Ze hebben vaak geen recht op de reguliere sociale verzekeringen, omdat ze ofwel niet verzekerd zijn tegen werkloosheid ofwel eigen kapitaal hebben (zoals een huis). In 2009 gingen gemeenten, werkgevers en werknemers akkoord met een gezamenlijke aanpak om de negatieve effecten van de crisis regionaal te verminderen. Hier hoorde ook steun bij voor zzp'ers die door de economische crisis in de problemen kwamen.¹³³ In de eerste fase van de crisis nam het aantal aanvragen voor dit soort steun met meer dan 30 procent toe. Desondanks rapporteerde de Raad voor Werk en Inkomen (RWI) dat zzp'ers zich pas voor hulp melden als het al te laat is, dat wil zeggen als de schulden al zo hoog zijn dat het bedrijf niet meer levensvatbaar is.¹³⁴

Een groeiende groep zzp'ers hebben zich aangesloten bij een 'broodfonds', een burgerinitiatief dat collectief voor elkaar betaalt en voor sociale zekerheid zorgt bij ziekte of andere factoren die leiden tot werkloosheid.

6.3 | WERKGELEGENHEID IN AMSTERDAM-NOORD EN DE ONDERZOEKSBUURTEN

In het stadsdeel Amsterdam-Noord is de voornaamste bron van inkomen historisch gezien de industriële sector en vooral de scheepsmakerij. De werkgelegenheid is in deze sectoren aan het afnemen sinds de sluiting van de scheepswerven in de jaren '80. Tegenwoordig zijn de dienstensector en de zorg de grootste bronnen van werkgelegenheid. De meeste bewoners van Noord werken buiten het stadsdeel.¹³⁵ In

132 G. Engbersen, 'A Van full of Poles', in R. Black, G. Engbersen, M. Okolski and C. Pantiru (eds), *A Continent Moving West? EU Enlargement and Labour Migration from Central and Eastern Europe*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2010, p. 133.

133 Nationale wetgeving 'Besluit Bijstandverlening Zelfstandigen 2004, geldend op 25-02-2014' op http://wetten.overheid.nl/BWBR0015711/geldigheidsdatum_21-05-2014 (geraadpleegd op 21 mei 2014).

134 De Raad voor Werk en Inkomen geeft aan dat er nog steeds veel vragen zijn over de toepassing en het effect van de ondersteuningsmaatregelen op individuele mensen: zie 'Ondersteuning van zzp'ers door gemeenten'. Situatie begin 2010', Den Haag, 2010 (hierna, Raad voor Werk en Inkomen, 'Ondersteuning van zzp'ers door gemeenten').

135 Stadsdeel Amsterdam-Noord, 'Factsheet werkgelegenheid Noord 1974–2009'; op <http://www.noord.amsterdam.nl/actueel/feiten-cijfers/werk-noord> (geraadpleegd op 21 mei 2014) 'De Staat van Noord 2013'.

Noord is, net als in andere delen van de stad, een grote toename in het aantal zzp'ers en mensen met flexcontracten.¹³⁶

Sinds 2012 is er een sterke toename van het aantal werklozen in Noord. Het aantal mensen met een uitkering stijgt al sinds 2009. Het aantal gezinnen dat een beroep doet op schuldhulpverlening of de voedselbank is de afgelopen jaren ook in dezelfde mate toegenomen: in 2013 waren 300 huishoudens in Noord afhankelijk van de voedselbank¹³⁷ en 45 procent van de bewoners van Amsterdam-Noord gaf aan de eindjes moeilijk aan elkaar te kunnen knopen.¹³⁸

Dit beeld is positiever voor de twee buurten van het onderzoeksproject. In Tuindorp Buiksloot is 64 procent van de beroepsbevolking lager opgeleid. Dat is ver boven het gemiddelde van het stadsdeel Amsterdam-Noord (42%) en van Amsterdam als geheel (25%). Het werkloosheidscijfer was 4,1 procent in 2012 (tegenover een Amsterdams gemiddelde van 4,9%). Onder jongeren (15–27 jaar) is 4,1 procent werkloos en op zoek naar werk. Dit is veel hoger dan het Amsterdamse gemiddelde voor jongeren van 1,7 procent. Eén op de vijf huishoudens (20%) in Tuindorp Buiksloot leefde van een minimuminkomen,¹³⁹ een gemiddeld aantal voor Noord, maar in Floradorp was dat 23 procent. Ter vergelijking: in sommige armere buurten in Noord, zoals de Kleine Wereld, was het percentage 29,5 in 2010 en in de aandachtswijk Oud-Noord was dit 28 procent. In sommige delen van Nieuwendam-Noord was 8,5 procent werkloos.¹⁴⁰ Gebaseerd op de statistieken kan geconcludeerd worden dat beide onderzoeksbuurten het relatief goed doen op sociaal-economisch gebied.

Tegelijkertijd wijzen de meest recente statistieken op een lichte toename in het aantal gezinnen en jongeren dat van een minimuminkomen leeft in Tuindorp Buiksloot. Het Open Society Foundations-onderzoek toont bovendien een toenemende economische onzekerheid die niet in de officiële statistieken te zien is.

Het viel op dat veel onderzoeksdeelnemers het sterke arbeidsethos in hun gemeenschap benadrukten. Veel deelnemers werken met hun handen en zijn opgevoed met het belang van geld verdienen door hard te werken. Ze werken in de sectoren die het kwetsbaarst zijn in de economische crisis. Ze werken bovendien vaak als zzp'er, wat hun kwetsbaarheid vergroot. De meest recente statistieken van Tuindorp Buiksloot laten zien dat 54 procent van de werkende bevolking in deze buurt zzp'er is.¹⁴¹ De ervaringen van de deelnemers op de arbeidsmarkt schetsten een

136 'De Staat van Noord, 2013'.

137 Stadsdeel Amsterdam-Noord 'Kansen voor alle Noorderlingen', 2013-2015: 3 (hierna, Amsterdam-Noord District, 'Kansen voor alle Noorderlingen').

138 'De Staat van de Stad VII'.

139 Minimuminkomen is 110 procent van het wettelijk sociaal minimum.

140 Stadsdeel Amsterdam-Noord, 'De Staat van de Noordse Wijken, 2012'.

141 Raad voor Werk en Inkomen, 'Ondersteuning van zzp'ers door gemeenten', statistieken voor Floradorp zijn niet beschikbaar.

rommelig beeld. Aan de ene kant had een redelijk groot aantal deelnemers nog steeds een baan:¹⁴²

De mensen mannen werken nu, het is wel slechter geweest begin jaren 80, toen waren er heel veel mensen afgekeurd en in de WW. Het is nu relatief goed. (Vrouw, 50+)

Aan de andere kant werden er veel verhalen verteld over ontslag van deelnemers zelf of van familieleden. Daarbij was er een grote groep deelnemers (voornamelijk vrouwen) die op medische gronden waren uitgesloten van de arbeidsmarkt, maar die wel actief betrokken waren bij vrijwilligerswerk. Deelnemers benadrukten ook de kwetsbaarheid van jongeren op de arbeidsmarkt, omdat zij geen vaste contracten kunnen krijgen. Focusgroepdeelnemers maakten zich vooral zorgen om de 50-plussers:

Het is momenteel heel moeilijk, er gaan zoveel bedrijven failliet. Er zijn zoveel mannen van 55 plus en die komen niet meer aan de bak, die zijn gewoon te duur. (Vrouw, 56)

Je komt nauwelijks aan de bak, dat is algemeen bekend. Als je boven de 50 bent heb je nog 2,5 procent kans op een baan. Je bent te duur. (Vrouw van in de 50)

Sommige bouwvakkers klaagden over oneerlijke concurrentie van Oost-Europese migranten, zoals in onderstaande dialoog:

X: En mensen huren Polen in die in twee dagen een nieuw dak erop zetten. Dat is zeker belangrijke concurrentie.

Y: Ze moeten eigenlijk gewoon ook oprotten. Z: Er bestaan nu wel afspraken dat een Pool evenveel betaald moet krijgen. Bij het bedrijf waar ik werk nemen ze geen buitenlanders aan. (Man, 18; Vrouw, 20; Man, 18)

Op een enkele opmerking na, was dit echter geen belangrijk gespreksonderwerp.

6.4 | ARMOEDE OP LANDELIJK NIVEAU

Armoedegevoeligheid is niet voorbehouden aan werklozen. Sinds halverwege de jaren '90 is er een toename van het aantal werkende minima of 'working poor' in Nederland, een fenomeen dat geassocieerd wordt met de minimale zorgvoorzieningen in de Verenigde Staten. Uit onderzoek blijkt dat 5 procent van de werkende bevolking een inkomen onder de armoedegrens heeft, terwijl dit percentage in Amsterdam 6,3

¹⁴² Bij het intakegesprek voor de focusgroepgesprekken werden mensen niet systematisch gevraagd naar hun beroep. Toch werd bij de introductieronde van elke focusgroep door bijna iedereen verteld wat hun beroepsstatus was (werkend, werkloos, met pensioen, scholier enzovoort).

procent is.¹⁴³ Het landelijke cijfer vertegenwoordigt een toename van ongeveer 50 procent in de afgelopen 15 jaar. In vergelijking met andere Europese landen scoort Nederland slecht. Vrouwen, laagopgeleiden, parttimers en eenoudergezinnen lopen allen een verhoogd risico om werkende minima te worden.¹⁴⁴ Onderzoek toont aan dat armoede vooral veel voorkomt onder eenoudergezinnen en huishoudens met maar één inkomen. Zzp'ers in Amsterdam hebben met 13 procent (tegenover een landelijke 3%) veel meer kans om werkende minima te worden dan mensen in loondienst.¹⁴⁵

De armoede zal landelijk waarschijnlijk stijgen als gevolg van langdurige werkloosheid en het verlies van koopkracht.¹⁴⁶ Dit wordt versterkt door het regeringsbeleid van algemene bezuinigingen in samenhang met specifieke maatregelen op bijvoorbeeld kindgerelateerde subsidies. De nadruk van het overheidsbeleid ligt op het vinden van werk of maatschappelijk bijdragen door vrijwilligerswerk. Alleen degenen die voor honderd procent afgekeurd zijn, blijven voor langere tijd een uitkering ontvangen. Volgens de geïnterviewde beleidsadviseur van de DWI betekent participatie vandaag de dag 'in staat zijn om zelfstandig te kunnen leven', dus zonder steun in de eigen behoeften kunnen voorzien.

In 2011 bleek uit onderzoek dat de impact van de bezuinigingsmaatregelen van de voorgaande regering (Rutte I, 2010–2012) het grootst zou zijn onder huishoudens met lage inkomens die afhankelijk zijn van toeslagen, huishoudens die te maken hebben met meervoudige problematiek en werkende minima met kinderen.¹⁴⁷ Bezuinigingsmaatregelen bedreigen het economische bestaan van verschillende kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt. Bezuinigingen in de kinderopvang en ouderenzorg maken het moeilijker, vooral voor alleenstaande moeders maar ook voor anderen, om op een bevredigende manier deel te nemen aan de arbeidsmarkt. Gezinnen met toeslagen en bijkomende zorgkosten zijn nog kwetsbaarder door de bezuinigingsmaatregelen in de sociale voorzieningen en de gezondheidszorg (zie ook hoofdstuk 8). Werkende minima zullen hard getroffen worden door de bezuinigingsmaatregelen in de kinderopvang, de zorgverzekering en de nieuwe beperkingen binnen de gemeentelijke inkomensondersteuning.¹⁴⁸ Vanwege de bezuinigingen in de werkloosheidsuitkeringen, komen er mogelijk nieuwe groepen burgers die gedoemd zijn tot de bijstand.¹⁴⁹ Vooral oudere arbeidskrachten (55+) hebben een grote kans op armoede als ze in de huidige omstandigheden hun baan verliezen.

143 'Armoedesignalement 2013'; Bureau Onderzoek en Statistiek, 'Werkende minima in Amsterdam', 2012, op http://www.os.amsterdam.nl/pdf/2012_werkende%20minima%20in%20amsterdam.pdf (geraadpleegd op 21 mei 2014).

144 'Werkende minima in Amsterdam'.

145 'Armoedesignalement 2013'.

146 'Armoedesignalement 2011'.

147 Nicis Institute en Ecorys Nederland, *Stapelingseffecten van de bezuinigingen in het sociale domein*, Rotterdam en Den Haag, 2011, op http://www.ecorys.nl/contents/uploads/factsheets/44_1.pdf (geraadpleegd op 21 mei 2014).

148 De inkomensgrens om nog in aanmerking te kunnen komen voor deze subsidies zal worden verlaagd tot 110 procent van het minimuminkomen, voor degenen die net boven deze norm zitten vervalt de ondersteuning.

149 J. Omlo en M. Ham, Interview met P. Schnabel, 'Armoede treft vooral de middenklasse', *Sociale Vraagstukken*, 20 maart 2013, op <http://www.socialevraagstukken.nl/site/interview/paul-schnabel-armoede-treft-middenklasse> (geraadpleegd op 25 april 2013).

6.5 | ARMOEDE IN AMSTERDAM-NOORD EN DE ONDERZOEKSBUURTEN

In 2012 was Noord het stadsdeel met het op een na grootste aantal huishoudens met een minimuminkomen,¹⁵⁰ de grootste toename van deze groep was tussen 2008 en 2011.¹⁵¹ Eén op de vijf (20%) huishoudens in Noord leeft van een minimuminkomen en dat percentage is toegenomen van 19,5 procent in 2008 naar 20,5 procent in 2011. Dit is een snellere toename dan in de meer centrale delen van Amsterdam. Van een minimuminkomen leven is in Noord vaak een langdurig gegeven: 74 procent van de huishoudens met een minimuminkomen zit al drie opeenvolgende jaren of langer in die situatie. Nu de armoede op meerdere sociale vlakken nijpend wordt, heeft het stadsdeel besloten een integrale aanpak te kiezen die gericht is op de specifieke behoeften van bepaalde buurten, met een focus op eenoudergezinnen, kinderen en de (potentiële) werkende minima. De senior beleidsadviseur van DWI benadrukte dat Amsterdam-Noord beschouwd wordt als voorloper wat betreft een geïntegreerde aanpak voor armoedemaatregelen en sociale voorzieningen. Tegelijkertijd gaan er veel beleidsmatige aandacht en investeringen naar die buurten die aangewezen zijn als aandachtswijken.

Hoewel het officiële werkloosheidscijfer relatief laag is, beschreven veel deelnemers de impact van de economische crisis op henzelf en hun familieleden. Ze hebben steeds meer moeite om de eindjes aan elkaar te knopen. Verschillende deelnemers beschreven hun eigen financiële situatie als 'net boven het minimum', waardoor ze niet in aanmerking komen voor compensatiemaatregelen zoals belastingvoordelen, onderwijssubsidies enzovoort.

Je zit net boven de inkomensgrens, en je valt dus overal buiten. Terwijl het nog steeds heel ingewikkeld is om de touwtjes aan elkaar te knopen. Ik moet straks een opleiding van € 1600 euro [voor mijn dochter] betalen. Wij worden eigenlijk het hardst gestraft. (Vrouw, 37)

Ze beschreven voorbeelden van mensen die ze kenden die de uitkeringsinstanties om de tuin leidden en – in hun ogen – onterecht een uitkering kregen. Vaak gingen deze voorbeelden over personen met een niet-westerse achtergrond, zoals bijvoorbeeld:

Maar in de Marokkaanse gemeenschap krijgen mensen veel meer voor elkaar. Wij Nederlanders zijn echt dom. (Vrouw, 52)

Als ik een winkeltje wil beginnen, dan krijg ik nul op het rekest, maar als mijn allochtone buurman dat wil dan is het zo geregeld. (Vrouw, 42)

150 Stadsdeel Amsterdam-Noord, 'Factsheet werkgelegenheid Noord 1974-2009', Staat van Noord 2013'.

151 Stadsdeel Amsterdam-Noord, 'Kansen voor alle Noorderlingen', Amsterdam, mei 2013, op www.noord.amsterdam.nl/publish/pages/483424/5949-a_bijlage_0.pdf (geraadpleegd op 21 mei 2014).

Maar als we 'nietsnutten' waren geweest, zouden we opeens wel prioriteit hebben gehad. Want een buurt die aandacht nodig heeft, daar moet geld in geïnvesteerd worden. Dus omdat wij opgevoed en opgegroeid zijn met het idee dat je moet werken voor je geld, krijgen wij minder?! (Man, 22)

Ondanks de bezuinigingsmaatregelen rond de sociale zekerheden, is het algemene beeld onder deelnemers nog steeds dat het lucratiever is om een uitkering te krijgen dan om te werken onderaan de arbeidsmarkt. De citaten suggereren ook het gevoel gestraft te worden voor het harde werken en vanwege dat harde werken naast het net te vissen als het gaat om inkomensondersteuning.

Uit verhalen van deelnemers bleek een beduidende toename van mensen die een beroep moeten doen op schuldhulpverlening of armoedebestrijding.¹⁵² Voor sommigen was het een onfortuinlijke gebeurtenis in het leven, voor anderen was het de impact van de economische crisis die hen tot armoede bracht. Dit kwam ook naar voren tijdens een interview met een stafmedewerker van de lokale instantie voor sociale dienstverlening, Doras,¹⁵³ die aangaf dat de vraag naar schuldhulp de afgelopen jaren verdubbeld was.

X: Ik weet wel dat een heleboel mensen armoe hebben. Niet alleen Nederlanders maar ook allochtonen. Dat ze bijvoorbeeld een uitkering hebben, teveel kinderen hebben en schulden maken. (Vrouw, 88)

Y: Daar word ik altijd heel boos om. Ik vind dat mensen geen schulden moeten maken. Laten we daar eens mee beginnen. (Vrouw, 70)

De professional bij Doras benadrukte het succes van de nieuwe aanpak van de sociale dienst, die mensen samen (in groepsbijeenkomsten) laat werken aan het wegwerken van hun schulden. Maar deelnemers aan de focusgroepen benadrukten juist het element van schaamte: ze stonden er niet om te springen hun financiële problemen met officiële instanties of professionele organisaties te delen, en hadden weinig vertrouwen in de doeltreffendheid van de hulpverlening:

Je wordt gedwongen om met mensen je situatie te delen, anders kan je niet geholpen worden. Ik ben nu al 5 jaar bezig, en mijn schulden zijn alleen maar erger geworden. Ik heb ook gemeenschappelijke cursussen gehad, maar daar heb je helemaal niks aan. Ik heb het helemaal gehad met die [maatschappelijke dienstverleningsinstantie]. (Man, 50)

152 'Schuldhulpverlening' is een landelijk en plaatselijk beleidsprogramma dat ten doel heeft mensen te helpen met hun schulden en deze op te lossen. De hulp bestaat vooral uit training en begeleiding, maar ook uit het aanbieden van speciale regelingen of tijdelijke leningen om schulden af te betalen. Armoedebestrijdingsmaatregelen zijn speciale vormen van sociale voorzieningen voor personen of huishoudens die onder de armoedegrens leven.

153 Interview met de heer Liebrechts, 4 juni 2013.

Heel veel mensen spreken slecht over [maatschappelijke dienstverleningsinstantie], het wordt alleen maar erger, dat hoor ik ook van vrienden. Het duurt minstens twee jaar voor je geholpen bent. Ik begrijp niet dat we wel enorm veel geld de grens oversturen, ontwikkelingshulp en Griekenland met de EU. Terwijl zo veel mensen geld nodig hebben. (Vrouw, 50)

Mensen die in aanmerking komen voor ondersteuning kunnen niet altijd hun weg vinden in het bureaucratische doolhof en het duurt vaak te lang voordat ze de sociale ondersteuning krijgen waar ze recht op hebben.

Deze focusgroepeelnermer benoemde duidelijk de impact die haar financiële problemen op haar sociale participatie hadden:

Ik ben bij DWI terechtgekomen, die hele Nederlandse bureaucratie vind ik heel ingewikkeld. ... Ik had nooit verwacht dat ik zo weinig [uitkering] zou krijgen. ... Ik kan daar echt niet van leven. ... Het is echt moeilijk, je wereld wordt steeds kleiner. Boodschappen zijn veel duurder geworden. Ik kan mijn kinderen amper uitnodigen voor etentjes, eerst had ik iedere week etentjes. Ik raak geïsoleerd, mijn vrienden komen niet meer, mijn leven is zo veranderd. Onvoorstelbaar. (Vrouw, rond de 55)

Deelnemers spraken er ook over dat meer mensen afhankelijk worden van voedselpakketten. Sommigen gaven aan dat ze een voorkeur voor de anonimiteit van de voedselbanken hadden ten opzichte van hulp van de officiële instanties, om bovenstaande redenen. Toch vindt men de inhoud van het voedselpakket niet echt goed:

Het is allemaal troep bij de Voedselbank, allemaal beschimmeld eten en over datum. Je moet dan buiten in de rij staan, nou dat is niet fijn in je eigen buurt, daar schaamt je je toch een beetje voor. (Vrouw, 61)

6.6 | CONCLUSIE

De deelnemers aan het Open Society Foundations-onderzoek staan niet helemaal onderaan de economische ladder, op het absolute minimum. Toch kan hun economische positie met recht kwetsbaar worden genoemd. Omdat de meeste van hen van een inkomen leven dat boven het minimum ligt, hebben ze minder toegang tot inkomensondersteuning. Dat voedt de sociale onvrede. Uit dit onderzoek kwam een toegenomen onzekerheid op de arbeidsmarkt naar voren, in combinatie met toegenomen armoede. Veel deelnemers behoren tot de categorie die een groter risico loopt op werkende armoede: eenoudergezinnen, parttimers en oudere werknemers met gezondheidsproblemen. Een belangrijke groep die aandacht nodig heeft zijn de zzp'ers. De economische crisis legt een zware druk op hun ondernemerschap. Ze hebben ook geen toegang tot de sociale zekerheden waar anderen wel recht op hebben

en vragen vaak alleen om hulp als het al te laat is. Er is een wijdverspreid patroon van toenemende schuldproblematiek in de buurten van dit onderzoek, die een behoorlijk obstakel vormt voor gezonde maatschappelijke participatie. Een opeenstapeling van bezuinigingsmaatregelen vergroot de kans op armoede in deze buurten. De nadruk van de overheid op het vinden van werk is te eendimensionaal. Veel deelnemers aan dit onderzoek verrichten waardevol vrijwilligerswerk in hun buurt, en het is belangrijk dat deze inzet een herwaardering ondergaat, vooral in het licht van de participatiemaatschappij. Dit onderwerp zal in latere hoofdstukken verder aan de orde komen.

PRAKTIJKVOORBEELD: SAMEN DOEN IN DE BUURT

Dit project (gestart in 2011) bestaat uit interdisciplinaire buurtteams die een aantal professionals van verschillende instellingen en organisaties bij elkaar brengen (DWI, welzijnsorganisaties, gespecialiseerde zorgaanbieders). De bedoeling is om in de buurten nauw samen te werken met de bewoners. Het is de bedoeling kwetsbare mensen en huishoudens te assisteren in het zoeken naar oplossingen voor werk, inkomen, gezondheid, onderwijs enzovoort. In Amsterdam-Noord loopt het project in de Vogelbuurt/IJplein en in Nieuwendam-Noord. Tijdens het rondetafelgesprek werd geopperd dat hoewel de eerste evaluaties van het project positief waren, het project verbeterd kon worden door de klant meer centraal te stellen in de aanpak.

PRAKTIJKVOORBEELD: HET BROODFONDS

Een Broodfonds is een arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zzp'ers, die ze zelf opgericht hebben en zelf besturen. Het biedt een alternatief voor collectieve arbeidsongeschiktheidsverzekeringen, die veel zzp'ers te duur vinden. Een Broodfonds werkt op basis van solidariteit en vertrouwen. Het werkt als een kring van donateurs: als iemand ziek wordt, ontvangt hij periodiek een geldbedrag van alle andere deelnemers. Dit bedrag is bedoeld om in het minimale levensonderhoud te voorzien. Er zijn momenteel acht broodfondsen actief in Nederland.

Zie: [www.http://www.summer-foundation.org/en/Initiatives/BroodFondsMakers](http://www.summer-foundation.org/en/Initiatives/BroodFondsMakers)

PRAKTIJKVOORBEELD: DE ROTTERDAMSE ZAAK

De gemeente Rotterdam richtte de Rotterdamse Zaak op nadat onderzoek uitwees dat een groot aantal ondernemers in de stad Rotterdam in armoede leeft. Het is een project door studenten van de Hogeschool Rotterdam om hulp te bieden aan ondernemers die van een minimuminkomen leven en financiële problemen hebben. In samenwerking met partnerorganisaties biedt de Rotterdamse Zaak advies en ondersteuning bij de financiële administratie. De studenten voeren deze service uit als onderdeel van hun stage, daarom zijn er geen kosten voor de klanten aan verbonden.

Zie: www.derotterdamsezaak.nl

7.

HUISVESTING

In dit hoofdstuk worden de woonervaringen van deelnemers onderzocht. Dit hoofdstuk belicht punten van tevredenheid en ontevredenheid over de huisvesting en er wordt gekeken naar de evaluatie van de buurt waarin men woont. Een belangrijk gespreksonderwerp is het beleid van sociaal mengen, waardoor er op zowel sociaal-economisch als cultureel vlak een diverse buurt ontstaat door renovatie, het veranderen van sociale huurwoningen in koopwoningen en het specifieke plaatsingsbeleid van de woningbouwverenigingen. Er wordt gekeken naar de wooncarrière van bewoners en in het bijzonder naar de woonwensen van jongeren. In dit hoofdstuk wordt ook naar de rol van woningbouwverenigingen gekeken, bijvoorbeeld naar de verhuur en het onderhoud van huizen en de ervaringen van mensen over de interactie met woningbouwverenigingen.

7.1 | LOKALE CONTEXT: HUISVESTING IN BEIDE BUURTEN

Zowel Floradorp als Tuindorp Buiksloot werden tussen de Eerste en Tweede Wereldoorlog ontwikkeld (zie hoofdstuk 4). Beide buurten werden voor de arbeidersklasse gebouwd en bestaan voornamelijk uit sociale woningbouw met lage huren. In deze uniformiteit komt nu echter verandering. Lange tijd was Tuindorp Buiksloot de enige buurt in Amsterdam die voor 100 procent bestond uit sociale huurwoningen van de corporatie. Sinds 2000 is dit beeld enigszins veranderd met een paar koopwoningen (10%) en vrijesectorwoningen (6%) in het gebied.¹⁵⁴ Tuindorp Buiksloot is een buurt met 931 huizen, waarvan de meeste bewoond worden door gezinnen van Nederlandse afkomst (85 procent). Hiervan zijn er 800 in de jaren '30 gebouwd, de rest in de jaren '80 en '90. De huizen zijn klein, 90 procent bestaat uit minder dan 70 vierkante meter. De afgelopen jaren is woningbouwvereniging Ymere, die het monopolie heeft in deze buurt, begonnen met de verkoop van huizen in één gebied, de westzijde van de Waddenweg. De buurt staat bekend om de geringe doorstroom op de woningmarkt: mensen wonen gemiddeld 15 jaar in hun huis, de een na langste periode in heel Amsterdam.¹⁵⁵ De huurverhogingen zijn voor bestaande huurders aan grenzen gebonden, zodat de kosten laag blijven: 36 procent van alle woningen heeft een huur onder de € 412 per maand. In sommige gevallen kunnen bewoners hun huis kopen, maar hun maandelijkse kosten zullen dan waarschijnlijk beduidend hoger uitvallen. Het achterliggende idee is dat koophuizen de betrokkenheid van mensen bij hun buurt vergroten. In het geval van Tuindorp Buiksloot, zeggen bewoners dat niet het bezit van een huis, maar het gemeenschapsgevoel de betrokkenheid stimuleert. Deelnemers beschouwen nieuwkomers, die als een van de weinigen hun huis wel bezitten, juist als veel minder betrokken bij de buurt. In Volewijck, waarvan Floradorp deel uitmaakt, is 88 procent

154 *Tuindorp Buiksloot Buurt zonder eigenaren* Nul 20, 12, januari 2004, op <http://www.nul20.nl/issue12/postcode> (geraadpleegd op 10 december 2013).

155 'De Staat van de Noordse Wijken, 2012, Factsheet Tuindorp Buiksloot'.

van de woningen sociale woningbouw en 62 procent heeft een huur onder de € 412 euro per maand. Het merendeel van de woningen bestaat uit minder dan 60 vierkante meter. Het aantal grotere huizen in de buurt neemt slechts zeer langzaam toe. De huizen hebben een lagere waarde dan een gemiddelde Amsterdamse woning.

Opvallend was dat het overgrote merendeel van de deelnemers groot enthousiasme toonde voor hun buurt en hun huis. Het dorps karakter, de architectuur van de huizen (alleen eengezinswoningen, geen flats) en de voor- en achtertuinen zijn essentiële factoren in de positieve beoordeling door bewoners.

7.2 | HUISVESTINGSBELEID IN NEDERLAND

Nederland heeft een groot aandeel sociale woningbouw: 35 procent van alle woningen is eigendom van woningbouwverenigingen. De Nederlandse sociale huizensector is de meest omvangrijke in Europa. Bijna alle sociale huisvesting is eigendom van een woningbouwvereniging en ligt in stedelijk gebied.¹⁵⁶ In tegenstelling tot in andere Europese landen, bestaat slechts een klein percentage van de Nederlandse sociale woningbouw uit flats, ongeveer 50 procent bestaat uit eengezinswoningen met een kleine tuin. Vanwege het karakter van de sociale woningbouw in Nederland, worden bewoners niet gestigmatiseerd zoals in andere landen. Tegelijkertijd is er sprake van een toenemende sociaal-geografische segregatie, net als in andere Europese landen. Recentelijk heeft de huurdersvereniging van Amsterdam haar bezorgdheid erover geuit dat, door de economische crisis huurders van sociale huisvesting steeds vaker neergezet worden als profiteurs.¹⁵⁷

Nederland heeft ook een traditie van gebiedsgericht stedelijk vernieuwingsbeleid. Woningbouwverenigingen zijn één van de machtigste organisaties achter stedelijke vernieuwing, vanwege hun grote woningportfolio's en sterke financiële positie. De algemene consensus is dat zij verantwoordelijkheid dragen voor de sociale cohesie en leefbaarheid. Stedelijke vernieuwing is niet alleen gericht op het ontwikkelen van betere huisvesting, een gezondere omgeving en sterkere steden, maar ook op het verbeteren van de maatschappelijke positie van individuele bewoners – de programma's voor aandachtswijken die in eerdere hoofdstukken aan bod zijn geweest. In het huisvestingsbeleid is het uitgangspunt dat een grote concentratie van achterstandshuishoudens onacceptabel is en dat woningbouwverenigingen zich ten doel moeten stellen de sociale diversiteit van stedelijke gebieden te vergroten, vooral met het oog op de toegenomen sociale polarisatie en sociaal-geografische segregatie. Eén van de belangrijkste interventies op dit gebied is het diverser maken van het woningaanbod om zo de buurt op te waarderen en bewoners uit de middenklasse

156 K. Scanlon en C. Whitehead, *Social housing in Europe II: a review of policies and outcomes*, London School of Economics, London, 2008 (hierna, Scanlon en Whitehead, *Social housing in Europe II*).

157 Zie persbericht, 15 augustus 2013, op www.huurdersvereniging-amsterdam.nl (geraadpleegd op 21 mei 2014).

naar een gebied te lokken. Meer recentelijk is de focus verschoven naar het in de buurt houden van mensen uit de oorspronkelijke gemeenschap die stijgen op de sociale ladder.

Het stedelijk vernieuwingsbeleid is niet oncontroversieel. Recentelijk is er een debat geweest over het verschuivingseffect dat dit beleid in een bredere ruimtelijke context zou veroorzaken. Het slopen van sociale woningen zou kunnen leiden tot een exodus van achtergestelde gemeenschappen naar andere gebieden.¹⁵⁸ Het opwaarderen van de ene plaats gaat gepaard met (vermeende) afbraak in een andere plaats. Onderzoekers raden aan meer aandacht te schenken aan de buurten rondom het vernieuwingsgebied en de effecten die daar worden ervaren.¹⁵⁹ Bij de deelnemers aan de focusgroepen van de Open Society Foundations kwamen deze gevoelens terug in de klacht dat er, in vergelijking met de aandachtswijken of juist de rijkere delen van het stadsdeel, erg weinig geïnvesteerd wordt in hun gebied.¹⁶⁰

Bij de Rode Kruisbuurt, waar alle koopwoningen staan, daar komt altijd iemand wat schoonmaken en groenvoorzieningen controleren. En hier gebeurt nooit wat, moeten de bewoners het ineens zelf doen. (Vrouw, 61)

Beleidsveranderingen onder de huidige regering (Rutte II) hebben het politieke en maatschappelijke debat over de staat en toekomst van de sociale woningbouw in Nederland aangewakkerd. In januari 2011 werd, in reactie op de Europese staatssteunmaatregelen,¹⁶¹ de Europese norm op inkomensbeperkingen voor de sociale woningbouw in heel Nederland van kracht. Het gevolg is dat 90 procent van de sociale woningbouw nu toegewezen wordt aan huishoudens met een maximuminkomen van €34.229 per jaar. Slechts 10 procent van de sociale woningbouw kan nu aan huishoudens met hogere inkomens toegewezen worden.¹⁶² Deze maatregelen hebben tot zorgen geleid over de zogenaamde schrijnende gevallen: huishoudens met een inkomen dat net boven de grens ligt, die geen koophuis of vrijesectorwoning kunnen betalen. Huurdersverenigingen vinden dat de inkomensnorm te laag is, wat veel van deze schrijnende gevallen tot gevolg heeft.¹⁶³ Woningbouwverenigingen worden geconfronteerd met grote bezuinigingen.¹⁶⁴ Het

158 A. Slob, G. Bolt en R. Van Kempen, *Na de sloop: waterbedeffecten van gebiedsgericht stedelijk beleid* Nicis Institute, Den Haag, 2008.

159 Scanlon en Whitehead, *Social housing in Europe II*.

160 Bewoners van Floradorp uitten hetzelfde soort gevoelens ondanks het feit dat Floradorp formeel deel uitmaakt van de focusbuurt (Volewijk).

161 Als gevolg van de positie van de Nederlandse overheid met betrekking tot het Europese beleid over staatssteun. Staatssteunmaatregelen voor woningbouwverenigingen.

162 Vanaf 1 januari 2012. Bureau Severijn, 'Analyse van de effecten van de regeling staatssteun', Denekamp, januari 2012.

163 De vertegenwoordiger van het Amsterdams Steunpunt Wonen die voor het onderzoek geïnterviewd werd, zei dat de Europese wetgeving wel ruimte biedt voor een hogere inkomensnorm dan degene die door de Nederlandse overheid geïmplementeerd is.

164 Eén van de auteurs bekritiseerde de rol van de woningbouwverenigingen, hun hybride positie als non-profit organisatie met een sociaal doel dat als bedrijf legitimiteitsvragen stelt. (F. Wassenberg, *Key players in urban renewal in the Netherlands*, hoofdstuk 12 in Scanlon en Whitehead, *Social housing in Europe II*).

huidige overheidsbeleid voor huisvesting houdt in dat woningbouwverenigingen zich weer moeten richten op hun primaire taak van het bouwen en onderhouden van sociale woningen, in plaats van op het ontwikkelen van commerciële projecten.

Er is de laatste tijd veel politieke aandacht uitgegaan naar de introductie van de verhuurdersheffing, waarbij woningbouwverenigingen een groot deel van hun inkomen aan het rijk moeten overdragen.

De woningbouwverenigingen hebben kritiek geuit op dit beleid. De voormalig directeur van Ymere, Roel Steenbeek, waarschuwde bijvoorbeeld dat dit beleid een toename van segregatie in buurten tot gevolg zou hebben. Hij gaf aan dat commerciële partijen niet zullen investeren in achtergestelde gebieden, zoals woningbouwverenigingen dat wel doen, waardoor deze gebieden een homogeen woningaanbod en bijbehorende bevolking zullen krijgen.¹⁶⁵

Sommige deelnemers erkenden de rol van de woningbouwvereniging in projecten ter bevordering van de sociale cohesie, met name in Floradorp. In Tuindorp Buiksloot werd de woningbouwvereniging niet erg aanwezig geacht. Sommigen klaagden over een gebrek aan reactie van de woningbouwvereniging met betrekking tot onderhoud, bijvoorbeeld het feit dat veel huizen nog steeds loden waterleidingen hebben. Sommige deelnemers gaven aan dat de woningbouwvereniging alleen actie onderneemt als er iets kapotgaat of de situatie uit de hand loopt; het gevolg is dat ze het gevoel hebben dat slecht gedrag beloond wordt. Men heeft het idee dat de woningbouwvereniging bewoners van sociale huurwoningen anders behandelt dan huurders uit de vrije sector:

Degenen met lage huren krijgen geen topservice, ze doen geen moeite voor hen. Als je vrije sector huurt doen ze meer voor je. (Vrouw, rond de 50)

7.3 | HUISVESTINGSBELEID IN AMSTERDAM-NOORD EN DE ONDERZOEKSBUURTEN

Amsterdam is een stad met veel sociale huur; rond de 47 procent van de woningen valt onder de sociale woningbouw.¹⁶⁶ Historisch gezien is het doel van het huisvestingsbeleid in Amsterdam het vermijden van een sociaal-economisch

165 E. Konig en O. Vermeer, *Baas Ymere: kabinetsplannen dodelijk voor huursector NRC*, 8 juni 2013, op <http://www.nrc.nl/nieuws/2013/06/08/baas-ymere-kabinetsplannen-dodelijk-voor-huursector> (geraadpleegd op 10 december 2013).

166 Volgens de wettelijke regeling krijgen woningbouwverenigingen 10 procent vrije ruimte die ze kunnen gebruiken om huizen toe te wijzen zonder te kijken naar de inkomensgrens. Deze voorziening is speciaal bedoeld voor het huisvesten van huishoudens met een lager middeninkomen. De activiteiten van woningbouwverenigingen in het middensegment van de markt worden door de 10-procentnorm gestimuleerd. Onderzoek wijst uit dat weinig gemeentes concreet beleid hebben voor huisvesting voor middeninkomens. Zie Arcadis Nederland, 'Tussen wal en schip', 2012, op http://nicis.platform31.nl/Wat_doen_wij/Verspreiding/Docbank/Wonen/Woningmarkt/Vraag_en_aanbod/Gemeenten_geven_middeninkomens_weinig_prioriteit, (geraadpleegd op 21 mei 2014).

verdeelde stad. Net als het landelijke beleid was het gericht op het ontwikkelen van diversiteit in de buurten door een gevarieerd woningaanbod.¹⁶⁷ Ondanks deze bedoelingen wordt Amsterdam vandaag de dag geconfronteerd met een dubbele uitdaging: een tekort aan woningen en de sociaal-ruimtelijke segregatie. Verschillende publicaties wijzen op de tendens tot toenemende sociaal-economische segregatie in Amsterdam. Meerdere analyses bevestigen dat de centraal gelegen delen steeds rijker en witter worden en de buitenwijken steeds armer en zwarter.¹⁶⁸

De verschillende belanghebbenden maken zich vooral zorgen over het toegenomen tekort aan betaalbare woningen.¹⁶⁹ De huisvestingssituatie is vooral voor jonge starters op de huizenmarkt en huishoudens in het lagere middensegment van de markt problematisch.¹⁷⁰ Woningbouwverenigingen hebben hun bezorgdheid geuit over de gestagneerde doorstroom binnen de sociale woningbouw, die voor de middenklasse een aanleiding kan zijn om de stad te verlaten.¹⁷¹ Op hun beurt kant signaleren oppositiepartijen en bewonersbelangengroepen een tekort aan betaalbare huisvesting voor huishoudens uit de lagere middenklasse, met een huurprijs van € 400-600 per maand.¹⁷²

Dit was ook een belangrijk thema in het Open Society Foundations-onderzoek. Een hoofdthema dat in elke groep ter sprake kwam, waren de moeilijkheden die jongeren ondervinden bij het vinden van een betaalbare woning in de buurt. Men had het evoel dat jonge gezinnen en jongeren met een arbeidersachtergrond zich niet meer in de buurt konden vestigen, hoewel velen van hen dat graag zouden willen. Dit komt deels doordat koophuizen te duur zijn voor deze groep, en deels vanwege de beperkingen op het in aanmerking komen voor sociale woningbouw: hun inkomen ligt in veel gevallen net boven de EU norm voor sociale woningbouw. Personen die de sociale ladder beklimmen kunnen daardoor niet in hun buurt blijven, aangezien ze niet in aanmerking komen voor sociale woningbouw en geen koophuis kunnen betalen. Op dit moment is het erg moeilijk voor mensen met onzekere inkomens,

167 Aan het begin van 2013 pleitte wethouder Eric Wiebes van de VVD in het *Parool* dat Amsterdam innovatieve, getalenteerde, ondernemende nieuwkomers zou moeten aantrekken om de internationale concurrentie aan te kunnen. Deze instroom van talent wordt echter tegengehouden door de grote hoeveelheid sociale woningbouw in de stad, waardoor het voor nieuwkomers moeilijk is om woonruimte te vinden, aldus Wiebes. Bovendien verlaten mensen die de sociale ladder beklimmen de stad vanwege het tekort aan woningen van goede kwaliteit terwijl degenen met een lagere sociaal-economische positie blijven zitten. Volgens hem loopt de stad de kans de middenklasse te verliezen vanwege het tekort aan woningen in het middensegment.

168 'De Staat van de Stad VII'.

169 Zie 'Verder bouwen aan de stad', *Nul* 20, 54, januari 2011 op <http://www.nul20.nl/issue54> (geraadpleegd op 10 december 2013). Beleidsvereenkomsten op stadsniveau – Bouwen aan de Stad I en Bouwen aan de Stad II – beide beleidsvereenkomsten tussen de gemeente Amsterdam, de Amsterdamse Woningbouwverenigingsbond en de huurdersvereniging leidden tot protesten, vooral in de stadsdelen Noord en Nieuw-West waar relatief veel sociale woningbouw voorkomt. Zie <http://www.afwc.nl/publicaties/convenanten.html> (geraadpleegd op 21 mei 2014).

170 Interview met Margriet van Koomen, Amsterdams Steunpunt Wonen, december 2013.

171 Rapportage Woonruimteverdeling 2012, Stadsregio Amsterdam, 2013.

172 'Huurexplosie bezoekers Buikslotermeerplein, 116 euro per maand', SP, 13 juni 2013, op <http://amsterdam.sp.nl/nieuws/2013/06/huurexplosie-bezoekers-buikslotermeerplein-116-euro-per-maand> (geraadpleegd op 10 december 2013) (hierna, 'Huurexplosie bezoekers Buikslotermeerplein').

waaronder (kleine) zelfstandigen, om een hypotheek te krijgen. Een ander probleem is de lange wachttijd voor sociale woningbouw en het feit dat oudere bewoners vaak buitengewoon lang in hun huizen blijven wonen, waardoor er een stagnatie in het sociale huursegment ontstaat.

Het gevolg is dat veel volwassen kinderen nog steeds bij hun ouders in kleine huizen wonen. Deelnemers zouden graag zien dat hun kinderen zich in een eigen huis in de buurt vestigen, dit zou volgens hen de sociale cohesie verbeteren (zie ook hoofdstuk 4).

Huurdersbelangengroepen maken zich ook zorgen over de huurharmonisatie en de stijgende sociale huurprijzen die het gevolg zijn van de al eerder genoemde verhuurdersheffing. De sociale huurprijzen zijn in Amsterdam-Noord met 4 tot 6,5 procent gestegen.¹⁷³ Verder wordt verwacht dat zaken als onderhoud en renovatie onder de bezuinigingen zullen lijden.¹⁷⁴

Uit de onderstaande citaten blijkt dat de focusgroepeelnemers deze zorgen deelden:

De huren gaan enorm omhoog hier. Iemand met een uitkering kan hier niet meer wonen. (Vrouw, 61)

Onze kinderen kunnen hier niet meer wonen. Daarnaast is de kwaliteit van de woningen en het onderhoud ook niet goed. Er liggen hier bijvoorbeeld nog loden waterleidingen, uit gezondheidsoverwegingen is dat echt niet positief. Ik heb daarover contact gehad met de GGZ. Maar iedereen wijst naar elkaar, Ymere regelt het niet, het waterleidingbedrijf ook niet. (Man, rond de 75)

Het huidige woningaanbod in buurten zoals die van het onderzoek is een mengeling van betaalbare sociale huurwoningen, dure vrijesectorwoningen en koopwoningen. Mensen met lagere middeninkomens dreigen tussen de wal en het schip te vallen, en personen met lagere (arbeiders)inkomens kunnen zich geen huis in de buurt veroorloven. Deze ontwikkelingen worden versterkt door de nieuwe maatregelen met betrekking tot staatssteun.¹⁷⁵ Een mogelijk gevolg is dat het verschil in inkomen tussen oude en nieuwe bewoners groter wordt. Veel deelnemers in het Open Society Foundations onderzoek spraken over veranderingen in hun buurt door het toenemende aantal nieuwkomers (hoewel de statistieken uitwijzen dat de toestroom in beide buurten nog laag is). Nieuwkomers zijn meestal mensen met een hogere sociaal-economische status die de enkele huizen kochten die de woningbouwverenigingen de afgelopen jaren te koop zetten. Deelnemers benadrukten de culturele verschillen tussen nieuwkomers en henzelf (zie ook hoofdstuk 4 en 8).

173 'Huurexplosie bezoekers Buikslotermeerplein'.

174 Zie www.actiehuuralarm.nl, www.woonbond.nl (geraadpleegd op 21 mei 2014).

175 Tijdelijke regeling diensten van algemeen economisch belang toegelaten instellingen volkshuisvesting, op http://wetten.overheid.nl/BWBR0028918/geldigheidsdatum_16-12-2013 (geraadpleegd op 16 december 2013).

Een ander probleem waren de grote verschillen in huur tussen huizen van vergelijkbare grootte, afhankelijk van het aantal jaren dat de bewoner er gewoond had. Voor sommigen was dit duidelijk een bron van frustratie. Verschillende mensen klaagden over studenten die in hun buurt werden gehuisvest. Gesprekken over huisvesting gingen ook over de openbare ruimte in de buurt en hoe het is om in die openbare ruimte te wonen. Het algemene gevoel over dit onderwerp was dat de gemeente minder zichtbaar is en zelforganisatie steeds meer de norm wordt:

Eerst was er geen probleem hier met vuilnis, maar nu de bak op de dijk weg is zie je veel meer vuil op straat. Dat adopteren dat doet toch niemand,¹⁷⁶ je pakt ook nog mensen hun werk af, eerst was dat betaald werk en nu moeten wij dat oplossen. Als openbare vuilnisbakken niet meer worden beheerd, wordt het een troep. (Vrouw van in de 50)

7.4 | CONCLUSIE

Het beleid van de woningbouwverenigingen om een sociaal gemengde buurt te creëren, verandert heel langzaam het beeld van beide buurten. Oudere bewoners staan ambivalent tegenover deze veranderingen, wat ook geldt voor de deelnemers van het Open Society Foundations onderzoek. De meest zichtbare verandering is een toenemende diversiteit in sociaal milieu. Nieuwkomers in koophuizen worden geaccepteerd als ze zich aanpassen aan de plaatselijke manier van leven, maar hun afwijkende mate van betrokkenheid bij de buurt wordt gezien als bedreiging voor de sociale cohesie. Een ander gevolg van het differentiatiebeleid is dat het aantal betaalbare sociale huurwoningen in de buurt afneemt. Bovendien is sociale woningbouw vanwege de inkomensnorm niet meer beschikbaar voor de lagere middeninkomens. Bewoners van de onderzoeksbuurten uitten hun zorgen over het gebrek aan beschikbare huisvesting voor hun kinderen. Deelnemers brengen dit in verband met de afnemende sociale cohesie en verbondenheid tussen burens – kwaliteiten die beiden van belang zijn voor de participatiemaatschappij (zie hoofdstuk 8 en 10).

Zoals ook op andere sociale vlakken het geval is, heeft men het gevoel ongelijk behandeld te worden. Het beeld is dat woningbouwverenigingen en de overheid prioriteit geven aan renovatie en onderhoudsprojecten in andere buurten, vooral in de aandachtswijken. Bovendien vinden mensen dat huurders in de vrije sector beter behandeld worden. Toch zijn de meeste deelnemers gek op hun huis en tuin en uitten ze een opmerkelijk sterke band met hun buurt als gebied.

¹⁷⁶ Dit verwijst naar een nieuw initiatief van de gemeente waarin bewoners een vuilnisbak 'adopter' en er verantwoordelijk voor zijn.

PRAKTIJKVOORBEELD: BUURTBEHEERBEDRIJF VAN DER PEK

Buurtbeheerbedrijf Van der Pek is een samenwerkingsverband tussen de woningbouwvereniging, het stadsdeel en het BSN Werkervaringsbedrijf (een organisatie die zorgt voor de re-integratie van mensen met een lange afstand tot de arbeidsmarkt). De focus van het Buurtbeheerbedrijf is het verbeteren van de leefbaarheid in achterstandsbuurten door het uitvoeren van onderhoudsprojecten in de buurt, het bieden van informatie aan bewoners en het verbeteren van de communicatie tussen bewoners en andere belanghebbenden. Een concreet project van het Buurtbeheerbedrijf was het opruimen van tuinen door groepjes vrijwilligers.

GEZONDHEID

In dit hoofdstuk worden de ervaringen van mensen met de gezondheidszorg onderzocht. Een belangrijk thema zijn de hervormingen binnen de gezondheidszorg en de gevolgen daarvan voor deze gemeenschappen. Dit hoofdstuk belicht de ervaringen van deelnemers met het effect van de hervormingen op langdurig zieken, en het toenemende belang van mantelzorg en vrijwilligershulp door familieleden en burens. De stijging in zorgkosten en het feit dat mensen basiszorg vermijden om financiële redenen, worden besproken. Er wordt aandacht besteed aan het contact met medisch deskundigen en het gevoel niet begrepen of buitengesloten te worden. Op het gebied van preventie is de relatie tussen leefgewoonten en gezondheidsproblemen een van de belangrijkste onderwerpen.

8.1 | CONTEXT VAN HET ZORGBELEID

Als reactie op de vergrijzing hebben opeenvolgende regeringen kostenbesparende maatregelen geïntroduceerd in de gezondheidszorg. De gezondheidszorg kan worden onderverdeeld in drie domeinen: preventie, behandeling en langdurige zorg.¹⁷⁷

Het terrein van preventie wordt voornamelijk bestuurd door de Gemeentelijke Gezondheids Dienst (GGD). Primaire taken zijn openbaar advies, informatievoorziening en vaccinatie. Gezondheidsrisico's worden steeds meer in verband gebracht met leef- en eetgewoonten, daarom is het debat gericht op hoe actief de overheid zich met persoonlijke levenskeuzes mag bemoeien.

Langdurige zorg gaat over het zorgen voor mensen die het nodig hebben vanwege geestelijke of fysieke beperkingen. Het voornaamste wetsdocument dat de langdurige zorg reguleert is de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ) uit 1967. Alle drie de domeinen van de gezondheidszorg zijn het doelwit van hervormingen, beperkingen, bezuinigingsmaatregelen en besparingen (zie de recente plannen van Staatssecretaris voor Gezondheid, Welzijn en Sport, Martin Van Rijn, april 2013).¹⁷⁸

8.2 | PREVENTIE: HET VERBAND TUSSEN SOCIAAL-ECONOMISCHE STATUS EN GEZONDHEIDSRISICO'S

Over het verband tussen een lagere sociaal-economische status, lage onderwijsniveaus, werkloosheid, armoede en slechte gezondheid is veel geschreven.¹⁷⁹

177 M. Trappenburg, 'De Drie Rijken van de Zorg', in J. Duyvendak, C. Bouw, K. Gerxhani en O. Velthuis (eds), *Sociale kaart van Nederland: over maatschappelijke instituties* Boom Onderwijs, 2007.

178 Zie bijvoorbeeld Kamerbrief 'Hervorming lange-termijn zorg', Den Haag, 25 april 2013, op <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2013/04/25/kamerbrief-hervorming-langdurige-zorg-naar-een-waardevolle-toekomst.html> (geraadpleegd op 21 mei 2014).

179 European Public Health Alliance, 'Briefing paper on health inequalities, 2010, op <http://www.eph.org/4318> (geraadpleegd op 10 december 2013).

Ook in Amsterdam zien we dit op lokaal niveau terug: Amsterdammers met een hogere opleiding en een beter inkomen zijn gezonder.¹⁸⁰ Er is ook een verband tussen financiële druk en gezondheidsrisico's. Bovendien is alcoholisme sterk gerelateerd aan ongunstige sociaal-economische omstandigheden. In een rapport van 2010 over middelengebruik en seksueel gedrag onder laag opgeleide jongeren, bleek dat mensen in deze groep vaker betrokken waren bij risicovol gedrag dan hoger opgeleide jongeren.¹⁸¹ Ze rookten vaker, gebruikten softdrugs (cannabis) en dronken grotere hoeveelheden alcohol dan hogeropgeleide jongeren en dit verschil blijft in latere levensfasen bestaan. Van alle leerlingen die deelnamen aan het onderzoek, scoorden VMBO-b leerlingen¹⁸² veruit het hoogst op al deze punten. Het rapport wees uit dat de huidige preventieve maatregelen niet afdoende zijn en de aanbeveling was om de sociale omgeving van kinderen, en met name de ouders, actief bij maatregelen te betrekken. Aanbevelingen betroffen o.a. het versterken van de assertiviteit van jongeren zodat ze beter bestand zijn tegen de groepsdruk van leeftijdgenootjes – de belangrijkste factor in middelengebruik. Andere belangrijke factoren zijn: ouderlijk toezicht (of het gebrek daaraan), hyperactiviteit en gedragsproblemen.¹⁸³ Lage inkomensgroepen eten vaak ongezond, wat leidt tot gezondheidsproblemen op de lange termijn voor volwassenen. Het obesitasniveau verschilt sterk tussen groepen met een hogere en een lagere sociaal-economische achtergrond.¹⁸⁴ In Amsterdam zijn er significant meer jongeren met overgewicht dan in de rest van het land en de gemeente lanceerde in het voorjaar van 2013 een actieplan. Onderzoek toont het verband aan tussen een achterstandsachtergrond en overgewicht: het obesitascijfer is opmerkelijk hoger in armere buurten. De stadsdelen Noord, Nieuw-West en Zuidoost staan bovenaan de lijst.¹⁸⁵

Een belangrijk punt op het gebied van preventie dat uit de focusgroepgesprekken naar voren kwam, was de centrale rol die alcohol speelt in het dagelijks leven van beide buurten. Groepsdruk en sociale aanpassing spelen een belangrijke rol in de drankgewoonten van mensen.

*Wij werken allemaal en op vrijdagavond willen we altijd wel even proosten.
Ja, drank is het wel hier in de buurt. In het weekend drinken we altijd en in de
zomervakantie dagelijks. (Vrouw, 20).*

In onderstaande dialoog werd de negatieve kant van dit gedrag geuit:

180 'De Staat van de Stad VII'.

181 Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, *Middelengebruik en seksueel gedrag van jongeren met een laag opleidingsniveau*, Den Haag, 2010 (hierna, Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, *Middelengebruik en seksueel gedrag*).

182 VMBO-b is het laagste niveau van voorbereidend beroepsonderwijs in het voortgezet onderwijs.

183 Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, *Middelengebruik en seksueel gedrag*.

184 M. Devaux, F. Sassi, J. Church, M. Cecchini en F. Borgonovi, 'Exploring the Relationship between Education and Obesity', *OECD Journal: Economic Studies*, 1 (2011), op <http://dx.doi.org/10.1787/19952856> (geraadpleegd op 21 mei 2014).

185 'De Staat van de Stad VII', p. 8.

X: Ze staan nu bij de Lido [de plaatselijke supermarkt], en dat begint met een colaatje en het wordt veel drank. (Vrouw, 52)

Z: Het zijn trouwens geen jongeren, het zijn mannen van boven de 21. Het is echt geen fijne groep, er wordt gesnoven, er is veel verbale agressie. (Vrouw, 45)

Drank is een belangrijk onderdeel van de manier van leven in deze buurt:

Blauwe Zand-bewoners houden van feestjes, borrels, 'lekker gezellig'. (Vrouw, 52)

Er werd niet gerefereerd aan de negatieve gevolgen van het drinken voor de gezondheid. Als deze wel werden besproken, was het altijd met betrekking tot sociale overlast en de leefbaarheid van de buurt.

8.3 | BEHANDELING: DREIGENDE TWEEDELING IN DE TOEGANG TOT ZORG

Op het gebied van behandelingen is er een toenemende tendens tot vrijemarktbeleid, bezuinigingsmaatregelen en hogere kosten. Voor alle reguliere kortdurende zorg is een zorgverzekering verplicht. Private zorgverzekeringsmaatschappijen bieden een combinatie van verplichte basisdekking en concurrerende aanvullende pakketten. Deze organisaties zijn verplicht een basispakket aan gedekte behandelingen te bieden. In 2012 werd het eigen risico van de zorgverzekering verhoogd naar € 350 per jaar, wat betekent dat de eerste € 350 aan basiszorg door de patiënt zelf betaald wordt.¹⁸⁶ Mensen met lagere inkomens ontvangen een toelage ter compensatie van het verhoogde eigen risico, met een maximum van € 115 per persoon per jaar.¹⁸⁷ De basisdekking wordt steeds beperkter, terwijl de maandelijks premies en het eigen risico worden verhoogd. Belangenverenigingen hebben hun zorgen geuit over de zwakkeren in de samenleving die het hardst getroffen zullen worden door deze maatregelen. Ze waarschuwen dat deze maatregelen vooral chronische zieken en arbeidsongeschikten met een uitkering zullen treffen.¹⁸⁸ Een recent onderzoek onder huisartsen in heel Nederland wees uit dat burgers primaire gezondheidszorg mijden vanwege de financiële drempel.¹⁸⁹ Als mogelijke verklaring werd gegeven dat mensen de noodzakelijke gezondheidszorg mijden omdat ze hun eigen deel van de zorgkosten

¹⁸⁶ Met uitzondering van de huisarts, zwangerschapszorg en postnatale zorg. Zie <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/zorgverzekering/eigen-risico> (geraadpleegd op 10 september 2013).

¹⁸⁷ Een reden voor het verschuiven van de eigen risico naar het individu (naast een kostenbesparing) is dat het mensen misschien tegenhoudt om dure medische zorg te vragen als dit niet strikt noodzakelijk is (L. Boon, *Kamermeerderheid voor verhoging eigen risico*, NRC Handelsblad, 27 september 2011). Linkse partijen pleiten voor een solidariteitsprincipe in de gezondheidszorg (wat betekent dat iedereen een gelijke contributie zou moeten betalen aan publieke voorzieningen zoals de gezondheidszorg, ongeacht de werkelijke gezondheidszorg die een persoon nodig heeft).

¹⁸⁸ Socialistische Partij, 'Gevolgen eigen risico en andere bijdragen in de zorg', Verslag van een enquête, mei 2013.

¹⁸⁹ 'Enquête over zorgmijden', Landelijke Huisartsen Vereniging op <http://nos.nl/artikel/514680-patienten-mijden-zorg-door-crisis.html> (geraadpleegd op 12 september 2013).

niet kunnen betalen, laat staan eventuele zorg die buiten de verzekering valt. Een onderzoek naar dit probleem door de Socialistische Partij wees uit dat 80 procent van de deelnemende huisartsen negatieve gevolgen waarneemt als gevolg van de toegenomen kosten, en 40 procent constateerde zelfs gezondheidsschade.¹⁹⁰ Ander onderzoek toont aan dat mensen met lagere inkomens die hun gezondheid als slecht beoordelen, door de financiële maatregelen meer obstakels verwachten in hun toegang tot de gezondheidszorg.¹⁹¹

Uit het Open Society Foundations-onderzoek bleek inderdaad dat mensen medische basiszorg vermeden, voornamelijk vanwege de kosten. Deelnemers spraken over noodzakelijke medicatie die niet gedekt werd door de verzekering en die ze steeds moeilijker konden betalen. Ze waren ook bang om naar de dokter te gaan als ze niet van te voren wisten wat hun deel van de kosten zou zijn.

Tandarts en fysiotherapie, dat doe ik niet meer, dat is nu te duur. (Man, 50)

Ik denk nu wel twee keer na voordat ik naar de dokter ga. Ik ben hartstikke bang voor de rekening, je hebt geen idee waarvoor en hoeveel je moet betalen. Ik heb een brief gehad voor borstonderzoek, maar ik durf daar niet heen. (Vrouw, 50)

Zo heb ik bijvoorbeeld geen aanvullende tandartsverzekering, terwijl ik eigenlijk al jaren een nieuw gebit nodig heb. (Vrouw, 61)

Eén deelnemer beschreef het cumulatieve effect van alle gezondheidskosten op haar welzijn:

Enorm veel kosten heb ik gemaakt voor mijn ziekte, verhoogd bed, drempels weg in huis, dat soort dingen. En de 70 procent die ik nu krijg is echt veel minder dan 100 procent, zeker omdat ik nu ook geen overwerk meer kan doen. (Vrouw, 45)

Deelnemers noemden de extra zorgverzekeringskosten voor hun kinderen die boven de 18 waren maar nog steeds thuis woonden, of voor pleegkinderen voor wie heel weinig subsidies beschikbaar zijn.

Ouders moeten het betalen vanaf hun 18de, als kinderen dan geen werk hebben, wat nu heel moeilijk is om te vinden. Dus dat is ook een enorme kostenpost. (Man, 50)

Hoofdstuk 6 over werk belicht de relatie tussen financiële en medische of gezondheidsproblemen. In de focusgroepgesprekken bevestigden sommige

¹⁹⁰ R. Leijten, 'Eigen risico bedreiging volksgezondheid', 30 mei 2013, op http://www.sp.nl/zorg/nieuwsberichten/14474/130530-leijten_eigen_risico_bedreiging_volksgezondheid.html (geraadpleegd op 10 december 2013).

¹⁹¹ M. Reitsma-van Rooijen, A.E.M. Brabers en J.D. de Jong, Veel zorggebruikers verwachten belemmeringen voor noodzakelijk zorggebruik bij een verplicht eigen risico van 350 Euro, NIVEL, Utrecht, 2012.

deelnemers dit verband, als ze beschreven hoe ze financiële problemen kregen door medische kosten:

Ik zit nu zelf in de schuldsanering, ook door de kosten van de gezondheidszorg die ik nodig had en je moet gewoon een verzekering. Dus op aanvullende kosten ga je echt bezuinigen. (Vrouw, 61)

8.3.1 | INTERACTIE MET ZORGPROFESSIONALS

Dit rapport onderzocht ook de ervaringen die mensen met zorgprofessionals hadden. Sommige deelnemers hadden het gevoel met de rug aangekeken te worden door zorgprofessionals.

Ik word ook hier bij de arts niet serieus genomen. Mensen met geld worden wel serieus genomen. (Vrouw, 45)

Ik heb ook het gevoel dat de mensen in de gezondheidszorg me niet serieus nemen. Je wordt gauw afgedankt. “Kan uw familie niet even kijken?” Nee natuurlijk niet, anders bel ik niet. (Man, 50)

Ik heb ook wel eens gehad dat ik op de eerste hulp kwam met mijn dochter, en daar werd ze heel lang niet geholpen, terwijl iedereen rustig koffie aan het drinken was. Dat vind ik heel erg. (Vrouw, 45)

Tegelijkertijd zijn er ook positieve voorbeelden van dokters die helpen in tijden van financiële druk:

Ik heb wel een hele lieve huisarts gelukkig, die helpt me een beetje, die heeft dan een keer gratis geprikt. (Vrouw, 45)

Mensen vinden het bovendien moeilijk om persoonlijke details te moeten geven in ruil voor (langdurige) zorg.

8.4 | LANGDURIGE ZORG: DE-INSTITUTIONALISERING, VRIJWILLIGERSWERK EN RISICO OP ONGELIJKHEID

De langdurige zorgsector ondergaat belangrijke beleidshervormingen. De voornaamste trend is de-institutionalisering van de zorg: steeds meer verschuift de zorg van instanties als verzorgingshuizen naar de privéomgeving van het huis. Bovendien is een van de grootschalige hervormingen, de decentralisatie van de zorg van het landelijke niveau naar het gemeentelijke niveau. Dit wordt gereguleerd door de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) van 2006. De de-institutionalisering gaat gepaard met een de-professionalisering van de zorg. Plaatselijke familie- en

buurtnetwerken spelen een steeds grotere rol in de zorgvoorziening. De achterliggende gedachte is dat routinezorg niet persé door getrainde professionals hoeft te worden verricht. Bovendien is er een toenemende privatisering in het aanbieden van thuiszorg. In Nederland worden de kosten voor langdurige zorg gefinancierd vanuit de sociale verzekeringen die betaald worden door middel van belastingen. Deze zorgkosten zijn de afgelopen jaren dramatisch gestegen en worden onbeheersbaar.¹⁹² Als reactie daarop worden momenteel belangrijke hervormingen en bezuinigingsmaatregelen geïntroduceerd. Critici zeggen dat de bezuinigingsmaatregelen het gelijkheidsprincipe in gevaar zullen brengen: niet iedereen met dezelfde klacht zal dezelfde zorg krijgen. In plaats daarvan zal de zorg afhankelijk zijn van een aantal variabelen zoals het inkomen, de welgesteldheid en het sociale netwerk van de patiënt. De decentralisatie van de zorg van het landelijke niveau naar het gemeentelijke niveau zou deze ongelijkheid nog versterken. Op het gebied van zorg, en ook van welzijn, krijgen burgers een grotere rol en meer verantwoordelijkheid toebedeeld. In verzorgingshuizen is er een tendens om familieleden steeds meer verplicht vrijwilligerswerk te laten doen en de thuiszorg wordt ook steeds meer de verantwoordelijkheid van mantelzorgers. Critici voorzien problemen met deze nadruk op vrijwillige mantelzorg. Er is een duidelijke grens aan de bereidheid van mensen om hier vrijwillig tijd aan te besteden, vooral in de anonieme stadsbuurten. Het probleem van uitgeputte, vaak vrouwelijke mantelzorgers is zorgwekkend.¹⁹³ Verder is de bereidheid tot het vrijwillig helpen van anderen afhankelijk van sterke lokale netwerken en een gevoel van solidariteit, zonder garantie op een tegenprestatie. Critici vragen zich af of deze solidariteit en betrokkenheid top-down geïmplementeerd kan worden.¹⁹⁴ Critici geven ook aan dat de overheid alle vormen van langdurige zorg ten onrechte niet als echte problemen zorg bestempelt.¹⁹⁵

De meeste deelnemers van het Open Society Foundations-onderzoek wilden zo lang mogelijk thuis blijven wonen en bleken een heel negatief beeld van verzorgingshuizen te hebben. Er zijn zorgen over hoe de thuiszorg geregeld moet worden voor het toenemende aantal oudere bewoners die gespecialiseerde, langdurige zorg nodig hebben. Het is een interessante vraag hoe het de onderzochte gemeenschappen zal vergaan onder de hervormde gezondheidszorg, met een grotere nadruk op mantelzorg. Aan de ene kant bevestigden mensen dat vanwege de sociale cohesie en sociale controle in de wijk, mensen automatisch voor elkaar zorgen:

Een paar jaar geleden toen ik ziek werd, heb ik zelf ondervonden dat de burens kwamen helpen. Er is bij ons een sociale controle, zeker als je alleen bent. ...

192 'Sterke Stijging Uitgaven AWBZ', Webmagazine, CBS, 28 juli 2010, op <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/overheid-politiek/publicaties/artikelen/archief/2010/2010-3169-wm.htm> (geraadpleegd op 25 februari 2014). De AWBZ staat voor Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten.

193 De Gemeente Amsterdam heeft besloten extra structurele en incidentele budgetten te reserveren voor de ondersteuning van mantelzorgers voor 2014-2015. Recent onderzoek van de Gemeentelijke Gezondheidsdienst wees uit dat één op de vijf mantelzorgers zich overbelast voelt. *Extra geld voor mantelzorgers, Parool*, 14 december 2013.

194 E. Tonkens en J.W. Duyvendak, 'Wie wil zich nou laten wassen door de buurman?' *Trouw*, 13 mei 2013 (hierna, Tonkens en Duyvendak, 'Wie wil zich nou laten wassen door de buurman?').

195 Tonkens en Duyvendak, 'Wie wil zich nou laten wassen door de buurman?'

Mensen letten bij mij op of de rolgordijnen omhoog gaan 's ochtends. Gebeurt dat niet dan komen ze vragen of er iets is. (Vrouw, 70)

Veel focusgroepeelnemers maakten zich zorgen dat de toenemende anonimiteit in de buurt en de steeds ingewikkeldere gezondheidszorg drempels opwierpen:

Er zitten hier enorm veel oude mensen in het dorp die heel veel hulp nodig hebben. Ze weten niet hoe ze het moeten regelen en dus krijgen ze geen hulp. (Vrouw, 88)

Als je ouder wordt dan valt je netwerk weg. En heel veel oude mensen zijn niet gewend om te vragen. Daar wil je de burens niet mee lastig vallen. (Vrouw, 88)

Eenzaamheid neemt met de jaren toe. Onder mensen tussen de 75 en 84 jaar oud rapporteert bijna 50 procent dat ze zich eenzaam voelen.¹⁹⁶ Mensen met een beperking of gezondheidsproblemen hebben een grotere kans op eenzaamheid. Dit is ook het geval voor mensen met een lagere economische status: 55 procent van de mensen met financiële problemen voelt zich eenzaam. Mensen met betaald werk lopen minder risico zich eenzaam te voelen dan werklozen. In Amsterdam heeft onderzoek aangetoond dat onderwijs en (etnische) afkomst kernfactoren zijn die sociaal isolement beïnvloeden. Burgers van Nederlandse afkomst met een lage opleiding scoren het hoogst op sociaal isolement, bijna 25 procent voelt zich in zekere mate geïsoleerd.¹⁹⁷ Jongeren rapporteerden een veel lager gevoel van eenzaamheid dan ouderen.¹⁹⁸ De mate van sociaal isolement onder ouderen is des te relevanter in het licht van de hervormingen in de zorgsector. Onder de nieuwe maatregelen worden ouderen die zorg nodig hebben steeds afhankelijker van hun sociale netwerken en vooral van hulp uit hun directe omgeving. In de focusgroepen maakte men zich zorgen over ouderen in de buurt die niet het benodigde sociale netwerk hebben. In een rapport van 2013 benadrukt het SCP het belang van bronnen waaruit geput kan worden voor een gezonde oude dag, waarvan de belangrijkste zijn: hoogopgeleid zijn, een hoog/hoger inkomen hebben, beschikken over een sterk sociaal netwerk en het gevoel hebben controle over je eigen leven te kunnen uitoefenen.¹⁹⁹

Bovendien zijn mensen bezorgd over de steeds grotere nadruk op mantelzorgers en burens die voor elkaar zorgen, terwijl de sociale samenhang in de buurt juist afneemt door 'yuppificatie'.

196 National Public Health Compass, 'Cijfers over Eenzaamheid, 2012', op <http://www.nationaalkompas.nl/gezondheidsdeterminanten/omgeving/leefomgeving/eenzaamheid/cijfers-over-eeenzaamheid-2012> (geraadpleegd op 25 februari 2014).

197 Bureau Onderzoek en Statistiek, 'Burgermonitor 2011'.

198 P. Hilhorst en J. van der Lans, *Sociaal-doe-het-zelven*, Atlas Contact, Amsterdam, 2013 (hierna, P. Hilhorst en J. Van der Lans, *Sociaal-doe-het-zelven*).

199 J. Jedema, C. Campen en M. Broese van Groenou, *Met Zorg Ouder Worden: Zorgtrajecten van ouderen in tien jaar*. SCP, Den Haag, 2013.

Die nieuwe burens, die hebben een hele hoge huur, jonge mensen die moeten heel hard werken willen ze de huur kunnen betalen. Het hele sociale proces vervalt daar ook mee, mensen hebben geen tijd meer voor hun burens. (Vrouw, 61)

Een belangrijk deel van de onderzoeksdeelnemers was zelf mantelzorger voor een familielid. Het is duidelijk dat voor sommigen deze verantwoordelijkheid zwaar is, omdat het bovenop de problemen komt die zij zelf al hebben. Verschillende vrouwelijke mantelzorgers wekten de indruk overbelast te zijn door de zorg voor een van hun ouders. In een van de gevallen was de betreffende deelnemer zelf chronisch ziek. Deelnemers klaagden ook over de lage budgetten en beperkte ondersteunende voorzieningen voor mantelzorgers, de ingewikkelde bureaucratie rondom thuiszorg en de frustratie over het omgaan met alle betrokken instanties.

Mijn ouders hebben zorg nodig. Mijn moeder krijgt maar een luier [verschoning] per dag, dat is heel erg, incontinentie en dementie. Het is heel verdrietig en als je dingen wil regelen kost dat enorm veel moeite, het lukt pas om iets te regelen als je heel kwaad wordt. ... Mijn moeder woont hier in de buurt, ze heeft echt drie keer per dag zorg nodig. En dat doen wij [mijn zus en ik] ook zelf voor een groot deel. Je moet met heel veel verschillende partijen praten om dingen te regelen. (Vrouw, 51)

Die mensen die de zorg nodig hebben zijn enorm kwetsbaar, die kunnen niet voor zichzelf opkomen. Wij trekken onze mond open, maar zij kunnen dat zelf niet regelen. (Vrouw, 51)

Ook hier is de beeldvorming dat degenen die hulp nodig hebben het niet krijgen, en dat degenen die het niet nodig hebben het wel krijgen. Sommige deelnemers hadden klachten over de objectiviteit en eerlijkheid van het Bureau Wet Maatschappelijke Ondersteuning.

8.5 | CONCLUSIE

De impact van hervormingen in de zorgsector is zeker merkbaar binnen de gemeenschap. Het cumulatieve effect van bezuinigingsmaatregelen leidt tot het mijden van basiszorg zoals tandarts of fysiotherapie. Deze ontwikkelingen kunnen de gelijke toegang tot hoogstaande gezondheidszorg belemmeren voor verschillende sociaal-economische bevolkingsgroepen. Mensen hebben nu al het idee dat ze anders worden behandeld dan patiënten met geld. Veel deelnemers zijn betrokken bij verschillende vormen van vrijwillige zorg, vooral omdat familieleden vaak dichtbij wonen. De problematiek rond mantelzorg manifesteert zich in het dagelijkse leven van de deelnemers. Mantelzorg bieden is moeilijk voor iemand die zelf gezondheids- of financiële problemen heeft. In deze gevallen valt de verantwoordelijkheid als mantelzorger mensen erg zwaar. De ingewikkelde bureaucratie waarmee de zorg gepaard gaat, wordt ervaren als extra last in een situatie die al overbelast is. Verder

zijn er zorgen over de haalbaarheid van mantelzorg in het licht van de verminderde sociale cohesie. Wat betreft de preventie van gezondheidsproblemen, vraagt de cultuur van overmatig alcoholgebruik die van generatie op generatie wordt overgedragen om speciale aandacht.

PRAKTIJKVOORBEELD: BUURTZORG NEDERLAND

Buurtzorg Nederland is een innovatief concept voor langdurige thuiszorg. De zorg wordt geboden door een team van wijkverpleegkundigen in Buurtzorg-teams. Het doel is om medische vaardigheden en kennis te combineren met specifieke informatie over de betrokken buurt. De plaatselijke Buurtzorg-teams worden ondersteund door een landelijk steunpunt. De teams functioneren in een netwerk waarbij ook primaire zorgverleners – zoals de huisarts, andere zorginstellingen en instanties met dezelfde doelstellingen – betrokken zijn. Hun kerndoel is het zoeken naar oplossingen in de directe omgeving van de persoon die zorg nodig heeft, en om zijn of haar onafhankelijkheid en kwaliteit van leven te optimaliseren.

Zie: www.buurtzorgnederland.com

9.

TOEZICHT EN VEILIGHEID

Dit hoofdstuk gaat over de ervaringen van bewoners met toezicht en veiligheid. Hun gevoel van veiligheid en hun ervaringen met geweld en criminaliteit worden onderzocht. Er wordt gekeken naar wat de belangrijkste zorgen zijn van de geïnterviewde groepsleden en de betrokken professionals (politie, beleidsadviseur) over toezicht en veiligheid in de onderzochte buurten. Verhalen van bewoners over de omgang met de politie worden onderzocht. Er wordt ook aandacht besteed aan de criminaliteitscijfers in deze buurten en de balans tussen het objectieve en subjectieve gevoel van veiligheid. Sociale cohesie wordt in de literatuur vaak in verband gebracht met de onderwerpen veiligheid en beveiliging, daarom verwijst dit hoofdstuk ook terug naar het onderwerp van hoofdstuk 4: de sociale cohesie in beide wijken.

9.1 | VEILIGHEIDSGEVOEL IN AMSTERDAM EN DE ONDERZOEKSBUURTEN

De stad Amsterdam en de andere drie grote steden in Nederland (Rotterdam, Den Haag en Eindhoven) scoren laag op zowel objectieve als subjectieve veiligheid. In 2012 gaf rond de 29 procent van de ondervraagden in de jaarlijkse Amsterdamse monitor aan dat ze zich soms of vaak onveilig voelden in hun buurt.²⁰⁰ Een ander rapport van de Gemeente Amsterdam vermeldt dat overlast door jongeren de belangrijkste risicofactor is voor spanningen in de buurt. Dit risico is nog groter bij een onevenredig groot aantal jongeren met een verstandelijke beperking. Een andere grote bron van spanningen is lawaai van jonge kinderen die niet in de gaten worden gehouden door hun ouders.²⁰¹ In hetzelfde rapport stond dat bewoners alleen bereid zijn betrokken te raken bij de buurt en gezamenlijke activiteiten met hun burens te ondernemen, wanneer zij op zijn minst een basisgevoel van veiligheid in hun buurt hebben. In buurten waar dit gevoel van basisveiligheid afwezig is, is een tijdelijke, geïntegreerde aanpak op verschillende niveaus wellicht noodzakelijk (zie ook de gezamenlijke aanpak van het stadsdeel Amsterdam-Noord en de status van verschillende buurten). De zichtbare aanwezigheid van professionals die makkelijk aanspreekbaar zijn, is een belangrijke manier om de veiligheidsbeleving van bewoners te verbeteren.²⁰²

De objectieve veiligheid in Amsterdam-Noord ligt iets onder het gemiddelde van Amsterdam. Inbraak nam bijvoorbeeld toe in de periode tussen 2008 en 2013. Sommige andere soorten criminaliteit, zoals vandalisme, geweld, verkeersongelukken en drugsgerelateerde problemen namen juist af. In 2012 werd er een verbetering gemeten in de objectieve veiligheid in Tuindorp Buiksloot ten opzichte van Amsterdam.²⁰³ Toch scoren beide buurten relatief hoog wat betreft

200 Gemeente Amsterdam, 'Factsheet Veiligheidsmonitor Amsterdam-Amstelland 2008–2012', februari 2013; op www.os.amsterdam.nl/pdf/2013_factsheet_veiligheidsmonitor.pdf (geraadpleegd op 21 mei 2014) 'De Staat van Noord 2013'.

201 Van Wonderen en Cohen, 'Handreiking Weerbare Buurten'.

202 Van Wonderen en Cohen, 'Handreiking Weerbare Buurten'.

203 'De Staat van Noord, 2013'.

jeugdcriminaliteitscijfers. Het niveau van algemene tevredenheid met de politie in de buurt is lager in Amsterdam-Noord in vergelijking met andere delen van de stad in de jaren 2008–2012, hoewel tevredenheid met de politie wel toenam in 2011–2012. Naast echte criminaliteit is een ander punt van aandacht: asociaal gedrag en overlast (drugs- en alcoholgerelateerde hinder, straatpesterijen, problemen veroorzaakt door groepen jongeren). Amsterdam als geheel scoort relatief hoog op dit soort overlast. In 2012 scoorde Amsterdam-Noord onder het gemiddelde voor Amsterdam wat betreft overlast. De statistieken geven een verbetering aan in vergelijking met eerdere jaren. De subjectieve veiligheidsbeleving van bewoners is ook een belangrijke indicator. Het is interessant dat het subjectieve onveiligheidsgevoel veel hoger ligt onder bewoners van Amsterdam-Noord, dan dat van Amsterdam als geheel: 34 procent van de bewoners van Noord voelt zich vaak onveilig in de eigen buurt. Het is opmerkelijk dat het veiligheidsgevoel in Amsterdam-Noord sterk fluctueert. Van de twee buurten uit het Open Society Foundations-onderzoek voelt men zich in Volewijck (Floradorp) veel onveiliger dan in Tuindorp Buiksloot.²⁰⁴ Uit de statistieken blijkt dat het objectieve en het subjectieve veiligheidsgevoel in Amsterdam-Noord niet overeenkomen.²⁰⁵

Een onderzoek naar de statistieken op buurniveau in Floradorp, onderdeel van Volewijck, toont aan dat het onveiligheidsgevoel in 2012 hoger lag dan het gemiddelde voor stadsdeel Noord.²⁰⁶ Tuindorp Buiksloot lag in 2012 juist ver onder het gemiddelde. In beide buurten geven de cijfers van de afgelopen vier jaar een sterk wisselend beeld.²⁰⁷

Uit de focusgroepgesprekken blijkt dat er een complex verband bestaat tussen het gevoel van sociale cohesie en de veiligheid en toezicht in de buurten Tuindorp Buiksloot en Floradorp. Alle groepen benadrukten dat het gemeenschapsgevoel en de cohesie erg hoog is in beide buurten (zie ook hoofdstuk 4). Mensen verbonden dit gemeenschapsgevoel vaak aan hun veiligheidsgevoel. Een deelnemer uit Tuindorp Buiksloot vertelde bijvoorbeeld:

Als ik hier over de brug stap [de buurt in], voel ik me veilig. Het is onze plek, onze buurt. (Man, 18)

Wij kennen de buurt heel goed, ik voel me super veilig, als er een gek achter me aan zou komen zou ik zo op een deur kunnen kloppen. (Vrouw, leeftijd onbekend)

Ouders gaven aan dat hun kinderen veilig op straat konden spelen, want alle burens houden een oogje in het zeil. Het dorpse karakter van beide buurten lijkt het

204 'De Staat van Noord, 2013', p. 61.

205 'De Staat van de Noordse Wijken, 2012'.

206 Bureau Onderzoek en Statistiek, 'Basisset 'Onveiligheid in de eigen woonbuurt naar buurtcombinaties, Buurtcombinaties 2008–2012'.

207 Van Wonderen en Cohen, 'Handreiking Weerbare Buurten'.

veiligheidsgevoel van mensen te versterken. Mensen beschreven wel een afname in de sociale cohesie vanwege de toestroom van nieuwe bewoners, maar over het algemeen zijn de cohesie en het gemeenschapsgevoel nog steeds sterk.

9.2 | DE HEERSENDE NORM VAN HET NIET INSCHAKELEN VAN DE POLITIE

Toch kan het sterke gemeenschapsgevoel ook een negatieve impact hebben op de veiligheid en het toezicht. Uit dit onderzoek bleek dat in beide gemeenschappen de heersende norm is dat de politie niet wordt ingeschakeld. Dit moet gezien worden in de context van een traditionele antipathie tegen de politie in beide buurten. Met name sociale overlast is een zaak die tussen bewoners onderling opgelost moet worden, zonder inmenging van de politie. Veel deelnemers gaven aan dat het melden van overlast bij de politie wordt beschouwd als verraad.

X: Vroeger hebben wij geleerd om nooit de politie te bellen. Dan ben je een verraaiër. Je gaat gewoon langs als je last hebt van elkaar. Dat is ook gebaseerd op argwaan naar de instanties. (Vrouw, 56)

Y: Er is argwaan naar de instanties, maar naar de politie gaan gaat ook wel heel erg ver. Dat vind ik extreem. (Vrouw, 57)

Een extra moeilijkheid is dat deze norm alleen voor de oorspronkelijke bewoners geldt. Over nieuwe bewoners, die vaak uit de middenklasse komen, bestaat het beeld dat zij zich niet aan deze norm houden en steeds de politie bellen. Hierdoor wordt het idee van scheidslijnen tussen de verschillende groepen bewoners versterkt. Een toename in etnische of klassendiversiteit werd beschouwd als bedreiging voor de sociale cohesie (zie ook hoofdstuk 4).

Het past niet bij de wijk. De politie erbij halen dat doe je niet. Zo word je ook opgevoed, er is zo veel sociale controle. Je bent echt een verrader als je meldt. Ik denk dat nieuwe bewoners wel wat makkelijker zouden melden. (Man, 33)

Ja, sinds ze een dubbele woning heeft zeurt ze. Kortom, sinds ze op stand woont. (Man, 18)

Enigszins tegen de verwachtingen in beschreven de meeste volwassen bewoners in beide buurten hun interactie met de politie als positief. Vooral de goede reputatie van de wijkagent kwam ter sprake. Toch vonden sommigen dat de politie zichtbaarder zou mogen zijn en in bepaalde situaties meer actie zou moeten ondernemen:

Er is bijvoorbeeld een jong gezin geplaatst dat helemaal omgeven is door hulpverleners. Die worden wel eerst in de buurt gezet, en veroorzaken enorm veel

overlast. Een enorm terras op de stoep, agressie tegen andere burens. En dan duurt het gewoon drie, vier jaar voordat zo'n gezin weer wordt overgeplaatst. (Vrouw, 56)

In het verleden was er een verbod op buitenshuis drinken, maar dat is op advies van de politie ingetrokken. Sommige bewoners in Floradorp waren boos over de naar hun mening lage straffen van de rechtbank voor diefstal en beroving. Dit lijkt in tegenstelling te zijn met de sterke norm tegen het te snel erbij betrekken van de politie. Hieruit blijkt dat deze norm wellicht niet meer zo unaniem wordt onderschreven als in het verleden.

De politie zegt dat het gebrek aan politie-ingrijpen te wijten is aan de gewoonte om niet aan de politie te melden. Zonder meldingen en cijfers kan de politie geen actie ondernemen. Sommige ondervraagden vonden dat ze met weinig respect behandeld werden door de politie, hoewel de meesten benadrukten dat dit niet gold voor de wijkagenten. Een vrouwelijke ondervraagde moest bijvoorbeeld naar de politie toen zij haar paspoort was verloren en had het gevoel 'als een crimineel behandeld te worden'.

9.3 | ASOCIAAL GEDRAG DOOR GROEPEN JONGEREN

In alle focusgroepen sprak een groot aantal deelnemers over extreme overlast van hangjongeren in hun buurt. De verhalen over interactie met de politie gingen voor het grote merendeel hierover. In beide buurten schetsten ondervraagden een beeld van groepen (voornamelijk mannelijke) jongeren die op straat rondhingen, alcohol dronken, lawaai maakten en soms voorbijgangers lastig vielen. In Floradorp is er een grote groep mensen van verschillende leeftijden (niet alleen jongeren) die elke vrijdag bijeenkomt voor de plaatselijke supermarkt om daar te drinken en rond te hangen. Hoewel verschillende bewoners dit duidelijk problematisch vonden, waren de reacties van mensen en de oplossingen die naar voren werden gebracht ambivalent. In beide buurten is het sociale aspect van het alcohol drinken in de openbare ruimte een traditie die van generatie op generatie wordt overgeleverd. Het sentiment dat 'wij dat vroeger ook deden', in combinatie met de heersende norm tegen het bellen van de politie, betekent dat veel bewoners de jeugdoverlast stilzwijgend accepteren.

X: M'n vader hing hier vroeger ook [bij de speeltuin], hij woont hier al 55 jaar. (Man, 19)

Y: En mijn vader zegt: 'Jongen, je moet er lekker blijven staan, ze kunnen je toch niets maken.' (Man, 19)

Z: Ik eet thuis, slaap en werk. De rest van de tijd ben ik buiten met vrienden. M'n ouders hebben problemen. Daar ben ik mee opgegroeid. (Man, leeftijd onbekend)

Bovendien uitten in Tuindorp Buiksloot velen hun begrip voor de situatie van deze jongeren sinds het jeugdcentrum in vlammen opging (zie hoofdstuk 10) en vond men dat jongeren 'geen eigen plek hadden en veroordeeld waren tot het rondhangen op straat'. Dit hangt samen met de klacht dat alle voorzieningen sluiten. Vooral in Tuindorp Buiksloot benadrukten ouders dat het gedrag van hun kinderen over het algemeen onschuldig is.

Tegelijkertijd gaven bewoners aan zich ongemakkelijk of in het ergste geval zelfs geïntimideerd te voelen door deze groepen. Sommige bewoners van Floradorp sturen hun kinderen niet meer naar de supermarkt voor een boodschap.

X: Het zijn trouwens geen jongeren, het zijn mannen van boven 21. Het is echt geen fijne groep, er wordt gesnoven, er is veel verbale agressie ... En je stuurt je kind er liever niet langs.... Het is daar soms stampend druk. Ik woon twee straten verder, maar er wordt wel regelmatig iemand geslagen. De politie heeft niet echt bevoegdheden iets te doen. We kennen de wijkagent niet echt. (Vrouw, 52)

Y: Voor een buitenstaander is dat wel echt beangstigend, je kan er niet makkelijk langs. (Vrouw, 51)

Bewoners van Floradorp vertelden ook over burens waarvan iedereen weet dat ze betrokken zijn bij overvallen en vandalisme. In Tuindorp Buiksloot klaagden ouders over de speeltuin die elke ochtend vol lag met glasscherven en over nachtelijk lawaai. Voor sommigen is het een reden om te verhuizen, ondanks het sterke gevoel in deze buurt geworteld te zijn.

9.4 | STRAATCOACHES

In 2006 werden voor het eerst straatcoaches ingezet in Amsterdam, in het stadsdeel Slotervaart.²⁰⁸ Het doel van straatcoaches is sociale controle uit te oefenen in gebieden waar de maatschappelijke overlast zo groot is dat bewoners de situatie zelf niet meer aankunnen.²⁰⁹ Deel van de filosofie is dat straatcoaches geen politieagenten zijn en dat ze een meer sociale aanpak hanteren. Hierdoor zouden jongeren in theorie meer vertrouwen in hen moeten hebben. In Tuindorp Buiksloot klagen zowel jongeren als hun ouders dat straatcoaches een averechts effect hebben, want volgens hen dragen ze bij aan de overlast in plaats van deze te verminderen. De interviews schetsten een totaal gebrek aan vertrouwen in de straatcoaches. Dit is in lijn met recente bevindingen in een rapport van Vasco Lub, waaruit bleek dat er te weinig inzicht is in wat jongeren vinden van het gedrag en de rol van straatcoaches. Geen

208 Open Society Foundations, 'Muslims in Amsterdam', Budapest, 2010 op http://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/a-muslims-amsterdam-report-en-20101123_0.pdf (geraadpleegd op 23 May 2014).

209 V. Lub, Schoon, Heel en Werkzaam: een wetenschappelijke beoordeling van interventies op het terrein van buurtleefbaarheid, Boom Lemma, Amsterdam, 2013, p. 101 (hierna, Lub, Schoon, Heel en Werkzaam).

van de evaluaties van projecten met straatcoaches zijn gebaseerd op gesprekken met jongeren of bewoners. Dit onderzoeksrapport vult in dat opzicht een gat op. Lub vond geen duidelijk bewijs dat de straatcoaches een positieve invloed hadden op het aantal overlastmeldingen over jongeren.²¹⁰

De interactie met straatcoaches werd als veel problematischer beschreven dan de interactie met de politie. Vooral jonge bewoners uitten een sterke afkeer van deze professionals. Ze zeiden dat de straatcoaches zelf provocatief waren en slecht gedrag bij de jongeren probeerden uit te lokken om politie-inmenging te rechtvaardigen. Ze klaagden dat ze respectloos door hen behandeld werden.

Het stadsdeel dacht dat ze het probleem met straatcoaches kon oplossen. Het heeft een averechts effect. De straatcoaches bemoeiden zich te veel met bewoners ... Ik heb een avond undercover bij de jongeren gezeten. Ik vind hun gedrag erg onschuldig. (Vrouw, 44)

We hebben dat allemaal niet nodig [straatcoaches] ... Meestal luisteren we wel als mensen vragen of we weg willen gaan, maar het gaat ook om de manier waarop ze het vragen. (Man, 18)

Interviewer: En de straatcoaches?

X: Het grootste uitschot uit heel Amsterdam. (Man, 19)

Y: Ze dagen je alleen maar uit. (Man, 19)

Z: Wij praten met elkaar een bepaalde taal, onze spreektaal, en zij denken dat ze ons in die taal kunnen aanspreken. Maar wij kennen elkaar al langer! (Man, 21)

X: Ze dagen je uit, gaan de discussie met je aan, en vervolgens staan er opeens tien politieagenten om je heen. En ze mogen je niet aanraken, maar doen het wel.

De vraag blijft welke alternatieven er ontwikkeld kunnen worden om de overduidelijke jeugdoverlast in beide buurten tegen te gaan. Eén mogelijkheid is om eigentijdse, zelfbestuurde jeugdvoorzieningen in de buurt aan te bieden, met als voorbeeld de Kluzzfabriek in Floradorp, waar jongeren oude fietsen kunnen opknappen en repareren. Het probleem van hangjongeren zal ook aan de orde komen in hoofdstuk 10.

9.5 | HET OUDE VERSUS HET NIEUWE JONGERENWERK

De jongeren in de focusgroepen staken niet onder stoelen of banken dat ze het nieuwe 'talentencentrum' achter het stadsdeelnkantoor niet zouden bezoeken. De algemene opvatting van jonge en oude bewoners – en zelfs een enkele professional – dat het

²¹⁰ Lub, Schoon, Heel en Werkzaam, p. 101.

centrum gedoemd was te mislukken, werd breed gedragen. Ten eerste merkten jonge deelnemers van beide buurten op dat ze geen centrum gingen bezoeken waar ook jongeren uit andere buurten in Noord zouden komen. Ze maakten duidelijk dat ze in hun eigen buurt wilden rondhangen, tussen hun soort mensen, waarbij er een scherp onderscheid werd gemaakt tussen henzelf en, in het bijzonder, jongeren met een niet-westerse achtergrond. Toen er gevraagd werd hoe jongerenwerk er volgens hen moest uitzien, uitten ze een sterke voorkeur voor simpelweg 'chillen', 'rondhangen', 'plezier hebben', 'samen wat drinken'. Ze benadrukten dat ze geen interesse hadden in een jongerenvoorziening die zich richt op het ontwikkelen van hun talenten. Tegelijkertijd maakte de geïnterviewde wethouder overduidelijk dat het oude jongerenwerk tot het verleden behoort en het niet meer de taak van de overheid is om doelloos rondhangen te subsidiëren. Hierdoor lijkt een patstelling te ontstaan, want beide partijen presenteerden hun positie als niet-onderhandelbaar.

REGULEREN VAN HET OUDEJAARSVUUR IN FLORADORP

De ondervraagden beoordeelden de aanpak om het beruchte oudejaarsvuur in Floradorp te reguleren²¹¹ over het algemeen als positief. Op een grasveld in de buurt verzamelen (vooral mannelijke) leden van de gemeenschap elk jaar op 27 december oude kerstbomen. De grote stapel bomen wordt op oudejaarsavond in brand gestoken als onderdeel van het buurtfeest. In het verleden ontstonden op de plek van het vuur hevige opstootjes tussen bewoners en politie. In reactie op incidenten en vanwege zorgen over de veiligheid, besloot de stadsdeelraad de oudejaarsvuren in 2003 te verbieden. Dit leidde tot zulke grote protesten vanuit de gemeenschap dat het besluit in 2004 werd teruggedraaid. Sindsdien zijn er een aantal maatregelen genomen om ervoor te zorgen dat het evenement zonder problemen kan plaatsvinden. Onder andere moet de stapel kerstbomen die in brand wordt gestoken binnen de gestelde grenzen blijven en wordt een team van lokale vrijwilligers ingezet om de orde te handhaven.

Het reguleren van de oudejaarsvuren is een goed praktijkvoorbeeld. Voor de gemeenschap is het van cruciaal belang dat de traditie kan blijven voortbestaan. Dit blijkt duidelijk uit onderstaand citaat van een vrouwelijke deelnemer:

Maar het vuur van de kerstbomen is wel heel belangrijk voor de wijk ... Het is echt de afsluiter van het jaar, en ook al wordt er geknakt, het is toch een gevoel van saamhorigheid. Iedereen werkt samen. ... Het was een tijdje heel grimmig, met ME, maar nu gaat het goed. De jongeren vinden het heel belangrijk. (Vrouw, 45)

9.6 | CONCLUSIE

Aan de oppervlakte lijkt het of mensen zich behoorlijk veilig voelen in de hechte gemeenschap van beide buurten. Toch zijn er om meerdere redenen scheuren zichtbaar. De heersende norm is om de politie niet bij problemen te betrekken (met name die tussen jongeren en bewoners, maar ook bij burenruzies). De keerzijde hiervan is dat sommige problemen te complex zijn om onderling op te lossen en dat sommige bewoners zich beter voelen bij professionele (politie-)interventie. Vooral in Floradorp lijkt dit vanzelfsprekende veiligheidsgevoel verleden tijd te zijn. Tegenwoordig voelen veel mensen zich geïntimideerd door de grote groepen volwassenen die op de stoep drinken en door de toename in roofovervallen in de buurt. De heersende norm om dit te tolereren kan een hindernis vormen in de zoektocht naar oplossingen. In Tuindorp Buiksloot creëren groepen hangjongeren spanningen in de buurt, wat leidt tot een afnemend gevoel van veiligheid. Dit is het eerste onderzoeksrapport dat de subjectieve ervaringen van jongeren en bewoners met straatcoaches in Amsterdam in kaart brengt. Deze ervaringen zijn overweldigend negatief en hiermee zou rekening moeten worden gehouden bij het vaststellen van de doeltreffendheid van deze oplossing.

PRAKTIJKVOORBEELD: SMS-ALERT MOLENWIJK

In de buurt Molenwijk in Amsterdam-Noord hebben bewoners een werkgroep opgericht met mensen die zich zorgen maakten over de leefbaarheid en veiligheid in hun buurt. Een van hun initiatieven is de SMS-alert, die wordt gebruikt om sociale ordeverstoringen en vandalisme te signaleren en te rapporteren. De bedoeling is dat de persoon die getuige is van zulk gedrag een SMS-alert stuurt naar een netwerk van burens die meedoen en vaak ook naar de politie. De effecten van dit burgerinitiatief zijn positief ontvangen en het initiatief heeft meerdere prijzen gewonnen.

Zie: www.henkveen.nl

10.

**PARTICIPATIE EN
BURGERSCHAP**

Dit hoofdstuk bestaat uit twee delen: het eerste gaat over de politieke participatie van focusgroepeelneemers en het tweede gaat over hun burgerparticipatie en het onderwerp actief burgerschap.

10.1 | POLITIEKE HOUDINGEN

Uit mediaraapporten blijkt dat Nederland de afgelopen tien jaar van een 'high-trust country' is veranderd in een 'low-trust country', oftewel een land waar de mensen weinig vertrouwen hebben in politieke instituten.²¹² Een grondigere analyse hiervan laat zien dat er in Nederland nog steeds een sterk fundamenteel vertrouwen is in de werking van de democratie, maar dat het vertrouwen in de regering momenteel sterk wisselend is en het vertrouwen in de politieke partijen over het algemeen laag.²¹³ In 2002, rond de politieke opkomst van en moord op Pim Fortuyn, lag het politieke vertrouwen bijzonder laag, maar het eerdere hoge niveau van vertrouwen keerde terug rond het dieptepunt van de economische crisis in 2009.²¹⁴ Onderzoek wijst wel uit dat een toenemend aantal mensen de laatste jaren het gevoel heeft dat politici meer beloven dan ze kunnen waarmaken.²¹⁵

Van alle sociaal-demografische variabelen is onderwijs de belangrijkste factor bij het verklaren van verschillen in politiek vertrouwen en tevredenheid over de manier waarop de maatschappij wordt bestuurd. Het niveau van vertrouwen onder hoogopgeleiden verschilt in belangrijke mate van dat onder laagopgeleiden. Niet-kerkelijke burgers met lage opleidingen hebben het minste vertrouwen in de politiek.²¹⁶ De meest ontevreden burgers hebben de sterkste voorkeur voor populistische partijen zoals de Partij Voor de Vrijheid (PVV) en Trots op Nederland²¹⁷ (in de tijd waarin deze partij populair was), of ze stemmen helemaal niet. De kwartaalmonitor van het SCP geeft aan dat Nederlandse burgers op dit moment over het algemeen pessimistisch zijn over de staat van de economie en de politiek. Politiek vertrouwen in de huidige regering is snel afgenomen.²¹⁸

212 M. Bovens en A. Wille, 'Politiek vertrouwen in Nederland: tijdelijke dip of definitieve daling?' (Political trust in the Netherlands: *Democratie Doorgelicht: Het functioneren van de Nederlandse Democratie*, 2011, pp. 21–44 (hierna, Bovens en Wille, 'Politiek vertrouwen in Nederland').

213 SCP, 'De Sociale Staat van Nederland', Den Haag, 2008 (hierna, 'De Sociale Staat van Nederland' 2008).

214 Bovens en Wille, 'Politiek vertrouwen in Nederland'.

215 'De Sociale Staat van Nederland', 2008.

216 Bovens en Wille, 'Politiek vertrouwen in Nederland'; 'De Sociale Staat van Nederland'.

217 'Trots op Nederland' was een politieke partij die in 2008 opgericht werd door voormalig VVD-minister Rita Verdonk.

218 SCP, 'Continu onderzoek Burgerperspectieven 2013/12', Den Haag, 2013.

10.2 | KENNIS OVER EN INTERESSE IN DE LOKALE POLITIEK

Onderzoek toont aan dat de burgemeester van Amsterdam bekend is (bij 79% van de ondervraagden), maar dat de rest van het stadsbestuur veel minder bekend is (bij 21%) en dat hogeropgeleide Amsterdammers beter geïnformeerd zijn over de lokale politiek. De politici van het stadsdeel zijn minder bekend: van alle Amsterdammers kan slechts 25 procent hun stadsdeelvoorzitter noemen. De voormalige stadsdeelvoorzitter van Amsterdam-Noord, Rob Post, was redelijk bekend, namelijk bij 36 procent van de bewoners van Amsterdam-Noord. Opmerkelijk is dat dit niet leidt tot een grotere algemene interesse in de lokale politiek: Amsterdam-Noord is het stadsdeel met het laagste percentage mensen dat geïnteresseerd is in de lokale politiek (minder dan 50%). Hier tonen burgers van Nederlandse afkomst met een lage opleiding een bijzonder gebrek aan interesse.²¹⁹ Uit de focusgroepgesprekken over politieke participatie kwam het beeld naar voren van een gemeenschap die verdeeld is tussen politieke onverschilligheid en politieke woede en verontwaardiging. Met name de onverschilligheid kwam sterk naar voren. Veel deelnemers zeiden dat stemmen of proberen de politiek te beïnvloeden geen verschil zou maken – hun zegje zou geen invloed hebben op de plannen van politici. Verschillende jongeren gaven aan dat politiek geen gespreksonderwerp in hun gezin was.

Ze doen toch wat ze zelf willen. Het heeft geen zin. Mijn stem belandt in de prullenbak. (Vrouw, 24)

In alle focusgroepen werd een duidelijk gebrek aan vertrouwen in politieke instanties op alle niveaus geuit. Wat betreft de kennis over lokale bestuurders was het opmerkelijk dat stadsbestuurders minder bekend waren dan stadsdeelbestuurders.

Behalve de overheersende groep politiek passieve deelnemers was er ook een aantal deelnemers die politiek actief waren geweest. Er werden een aantal voorbeelden genoemd waar deelnemers actie hadden ondernomen op stadsdeelniveau (het aanwezig zijn bij overlegbijeenkomsten, e-mails of brieven naar het stadsdeel schrijven, het betrokken zijn bij bewonersinitiatieven). Deze deelnemers waren niet allemaal positief over hun ervaringen met politieke participatie. Twee vrouwen die hadden deelgenomen aan een burgeractie op het stadsdeelkantoor uitten hun frustratie over het gebrek aan resultaat en de beperkte interesse die de politici toonden. Sommigen ontvingen een snelle reactie van de instantie in kwestie, maar velen klaagden dat ze helemaal geen reactie kregen. Interactie met de vertegenwoordigers van het stadsdeel werden niet altijd als positief beoordeeld. Soms 'sturen ze gewoon iemand die dit gebied niet eens kent'.

De mensen die op het stadsdeelkantoor werken, wonen niet in Noord, ze weten niet hoe dingen werken in Noord. Ze zullen zeggen: we hebben een prachtig jongerencentrum bij het ROC! Als je Noord kent, weet je dat deze jongeren daar

niet heen gaan. We gaan niet om met de 'Rimboe', niet met Nieuwendam, niet met andere culturen. (Vrouw, 47)

10.3 | PROTESTSTEMMERS EN STEMPATRONEN VOOR DE PVV

Uit het onderzoek van De Gruijter et al. naar sociale onvrede onder personen van Nederlandse afkomst in vier buurten in Nederland, kwam naar voren dat veel ondervraagden naar populistische politici keken – met name naar Geert Wilders, Rita Verdonk en (de nalatenschap van) Pim Fortuyn – voor oplossingen voor hun zorgen over de Nederlandse samenleving.²²⁰ Veel van de gevoelens die deze auteurs beschrijven kwamen ook terug in dit onderzoek. Bovendien is het aantal PVV-stemmers in stadsdeel Amsterdam-Noord altijd hoog geweest. De tuindorpen van Amsterdam-Noord hadden een bijzonder hoog percentage populistische stemmen in het afgelopen decennium, met als hoogtepunt 30,1 procent in Tuindorp Oostzaan in 2010. Daarom is het belangrijk om aandacht te besteden aan de stempatronen op de PVV, de anti-immigratiepartij van Wilders, in de onderzoeksbuurten.

TABEL 5. STEMMEN VOOR DE PVV IN NEDERLAND, AMSTERDAM EN DE BUURTEN VAN HET ONDERZOEK (%), 2009, 2012 EN 2014

	Landelijk	Amsterdam	Tuindorp Buiksloot ²²¹	Volewijk ²²²
Europese verkiezingen 2009	17	12,8	28,6	29,1
Tweede Kamer verkiezingen 2012	10,8	6,1	19,9	15,4
Europese verkiezingen 2014	13,2 ²²³	8,0	21,6	19,3

Bronnen: Voor 2009: Bureau Onderzoek en Statistiek, 'Verkiezingen 2009 Europees Parlement, Definitieve Uitslag', op http://www.os.amsterdam.nl/pdf/2009_europeesparlement_definitieve_uitslag.pdf (geraadpleegd op 23 mei 2014);

Voor 2012: Bureau Onderzoek en Statistiek, 'Verkiezingen Tweede Kamer 2012, Definitieve uitslag', op www.os.amsterdam.nl/pdf/2012_tweedekamer_definitieve_uitslag_1.pdf (geraadpleegd op 23 mei 2014), hierna 'Verkiezingen Tweede Kamer 2012'.

Voor 2014: Bureau Onderzoek en Statistiek, 'Verkiezingen 2014 Europees Parlement, Definitieve Uitslag', op http://www.os.amsterdam.nl/pdf/2014_ep_definitieve%20uitslag.pdf (geraadpleegd op 29 mei 2014).

NB: Het rapport van O+S geeft alleen de absolute aantallen stemmen per politieke partij, de berekening naar percentages is door de auteur van dit rapport uitgevoerd.

220 De Gruijter et al., 'Een Vreemde in Eigen Land'.

221 Deze afbeelding bevat de gebieden van Buikslooterdijk en Nieuwendammerdijk. 'Verkiezingen Tweede Kamer 2012'.

222 Deze afbeelding is voor heel Volewijk en Buikslooterham. 'Verkiezingen Tweede Kamer 2012'.

223 Dit landelijke cijfer is van het NOS nieuws, *Meeste stemmen D66, CDA het grootst*, op <http://nos.nl/artikel/652748-cda-5-zetels-d66-en-pvv-4.html> (geraadpleegd op 29 mei 2014).

In de twee buurten waar dit onderzoek zich op richt, was het aantal stemmen voor de PVV hoger dan het Amsterdamse gemiddelde. In Tuindorp Buiksloot was het percentage stemmen voor de PVV in 2012 hoog met 19,9 procent. Toch was dit een daling ten opzichte van de 26,7 procent die in 2010 voor de PVV stemde.²²⁴ In Volewijck, waartoe ook Floradorp behoort, was het percentage stemmen op de PVV 15,4 procent. Dit was ook een daling in het percentage stemmen ten opzichte van de 29,1 procent in 2009. De twee buurten in dit onderzoek staan historisch gezien bekend om hun anti-establishmentsmentaliteit en bewoners lijken hier ook trots op te zijn, maar er werd ook altijd veel op de PvdA gestemd.²²⁵

Uit de focusgroepgesprekken kwam een derde groep naar voren, die van de politiek verontwaardigden. Het was opmerkelijk dat politieke verontwaardiging en een voorkeur voor de PVV vooral sterk waren onder een groep jonge deelnemers in Tuindorp Buiksloot, terwijl de jonge deelnemers in Floradorp voornamelijk apolitek waren. De sympathie voor de partij van Wilders was grotendeels gelinkt aan de boosheid over de toenemende multiculturele samenleving (zie ook hoofdstuk 4). Mensen die ontevreden waren over de politiek gaven ook aan dat hun boosheid voortkwam uit een gevoel van onmacht, omdat ze geen enkele invloed hadden op de politiek. Politieke verontwaardiging werd vaak gerelateerd aan de multiculturele samenleving of aan de ontwikkelingen in de hervormingen van de verzorgingsstaat. Met betrekking tot het laatste, was het gevoel dat 'alles van ons afgepakt wordt' in alle groepen sterk aanwezig (zie hieronder).

Ik ben niet zo gecharmeerd van Geert Wilders. Maar ik ben wel voor Pim Fortuyn. Er wonen gewoon niet meer 16 miljoen Nederlanders in Nederland, al die dubbele paspoorten, mensen kiezen niet echt voor Nederland. Pim Fortuyn kwam op voor Nederlanders, eerst de Nederlanders dan de rest. (Vrouw, 51)

De grenzen zijn open, moet je zien wat ze geflikt hebben! Tonnen hebben ze gejat! Ik moet 500 euro zorgtoeslag terugbetalen, zij jatten miljoenen en hoeven niets terug te betalen. Ik vind het zo schandalig dat dit soort dingen hier tegenwoordig gebeuren. Mensen die ons land groot hebben gemaakt worden nu gekort. (Vrouw, 51)

10.4 | ACTIEF BURGERSCHAP

In het nieuwe burgerschapsmodel moeten burgers er in eerste instantie naar streven om zelfredzaam te zijn en problemen in hun leven zelf op te lossen. Subsidies zijn geen recht meer en beleid is erop gericht om de burgerlijke verantwoordelijkheid te

224 Bureau Onderzoek en Statistiek, 'Verkiezingen 2010 Tweede Kamer, Definitieve Uitslag' op www.os.amsterdam.nl/pdf/2010_tweedekamer_definitieve_uitslag.pdf (geraadpleegd op 23 mei 2014).

225 Zie bijvoorbeeld de uitgave *Jubileum Tuindorp Buiksloot*, Amsterdamse Woningbouwvereniging, 2001. In 1934 stemde 79 procent van de bewoners in Tuindorp Buiksloot op de communisten en de sociaaldemocraten. NSB-leider Anton Mussert werd in 1937 gedenkwaardig de buurt uitgetrapt.

stimuleren. De nadruk ligt op het initiatief en de kracht van burgers. Burgers zijn, volgens sommige onderzoekers, door het debat rond de 'big society' omgevormd tot 'individual welfare agents', individuele welzijnswerkers.²²⁶ In Nederland werden deze hervormingen in werking gezet toen de Wet Maatschappelijke Ondersteuning in 2007 van kracht werd. Hoewel de Big Society-filosofie een grote verscheidenheid aan sociale domeinen omvat, zoals werk en gezondheid, ligt de nadruk in dit hoofdstuk op actief burgerschap op het gebied van de sociale cohesie, veiligheid en leefbaarheid van gemeenschappen. Actief burgerschap houdt in dat burgers gestimuleerd worden vrijwillig actie te ondernemen voor hun gemeenschap en de kwetsbaren in die gemeenschap. Onderzoek toont aan dat jongere en lager opgeleide mensen minder betrokken zijn bij initiatieven om hun buurt te verbeteren.²²⁷ Als mensen al weinig interesse hebben in de lokale politiek, zijn ze ook minder gemotiveerd om zich bezig te houden met actief burgerschap.

In beide buurten overheerst een oprecht gevoel van verlies door de afbraak van de oude voorzieningen van de verzorgingsstaat. Deze voorzieningen en ontmoetingsplaatsen, die lange tijd essentieel zijn geweest voor de gemeenschap, worden nu om financiële redenen gesloten, zonder dat er een redelijk alternatief wordt geboden. Men heeft het idee dat hun buurten specifiek doelwit zijn van dit beleid. Andere, nabijgelegen buurten (de aandachtswijken, zie hoofdstuk 7) krijgen volgens de deelnemers nog wel veel van de subsidies en investeringen die zij zelf vroeger ook kregen en waarop ze recht hebben. Een vrouwelijke deelnemer noemde Tuindorp Buiksloot een 'blinde vlek op de kaart' om dit punt te benadrukken. Een mannelijke deelnemer uitte zijn frustratie:

Andere buurten krijgen alles, hier krijgen we geen moer. Bij het winkelcentrum wordt een voetbalveld geplaatst, bij de Van der Pekbuurt [een aangrenzende aandachtswijk] ook. Zij hebben alles, wij niet. (Man, 19)

Veel deelnemers in Tuindorp Buiksloot verwezen naar de kwestie van speeltuin de Noorderling en het beheerdersgebouw in de speeltuin (zie tekstkader). Verschillende deelnemers waren betrokken bij het proces van de ontwikkeling van een nieuwe bestemming voor deze voorziening, maar vonden dat het stadsdeel het project een enorme slag had toegebracht.

226 I. Verhoeven and E. Tonkens, 'Talking Active Citizenship: Framing Welfare State Reform in England and the Netherlands', *Social Policy and Society*, 12 (3) (juli 2013), pp. 415–426.

227 Amsterdam, *Burgermonitor*, 2011.

SPEELTUIN DE NOORDERLING, OKTOBER-DECEMBER 2012

Op 30 oktober 2012 nam een groep bewoners van Het Blauwe Zand deel aan een bijeenkomst met de beleidsadviseurs van het stadsdeel en het bestuur van SPIN (Stichting Speeltuinen in Noord), die toezicht hield op verschillende speeltuinen in Amsterdam-Noord en deze beheerde. Het onderwerp van de bijeenkomst waren de bezuinigingen in het toezicht op speeltuin De Noorderling, op de hoek van Het Blauwe Zand, naast de Nieuwendammerdijk. De speeltuin had ook een klein beheerdersgebouw. Vanwege de bezuinigingen zou de speeltuin vanaf 1 januari 2013 niet meer door SPIN beheerd worden. Het doel van de bijeenkomst was te onderzoeken wat de bewoners na deze datum met de speeltuin wilden doen.

Bewoners die aan de bijeenkomst deelnamen lieten weten het einde van de SPIN-activiteiten zeer te betreuren. Ze beargumenteerden dat de speeltuin en het toezicht van SPIN een cruciale rol in de leefbaarheid van de buurt speelde. Het bood zowel een veilige plaats voor kinderen om te spelen als sociale controle voor de jongeren die 's avonds in de speeltuin rondhingen. De jongeren maakten lawaai, lieten afval achter en gedroegen zich hinderlijk. Bewoners wilden dat het toezicht op de speeltuin bleef bestaan. De oplossing die het stadsdeel aanbood was een sociale onderneming op te richten waardoor bewoners eigenaar zouden worden en verantwoordelijk zouden zijn voor het dagelijks beheer van de speeltuin. Bewoners gaven aan dat de overlast van jongeren hen belemmerde actief te worden in het speeltuinbestuur. Het stadsdeel beloofde hier oplossingen voor te zoeken. Een van de oplossingen was de jongeren in de sociale onderneming van de speeltuin te betrekken. Dit zou de relatie tussen jongeren en bewoners eventueel kunnen verbeteren. De bewoners die aanwezig waren bij de bijeenkomst voelden zich gemotiveerd om deze ideeën verder uit te werken. Tijdens een volgende bijeenkomst met de verantwoordelijke wethouder (Willem Paquay), werd overeengekomen dat de bewoners een conceptplan voor de toekomst van De Noorderling zouden opstellen. Als dit projectplan haalbaar was, zouden de bewoners nog een jaar krijgen om hun initiatief verder uit te bouwen.

Drie weken na deze bijeenkomst informeerde het stadsdeel de bewoners dat het gebouw in de speeltuin verhuurd was aan een commerciële huurder: een Ghanese kerkgemeenschap. Toen dat nieuws zich in de buurt verspreidde, staken woedende bewoners het gebouw op de speelplaats in december 2012 in brand. Het brandde volledig af. Ambtenaren van het stadsdeel erkenden tijdens interviews dat deze kwestie zeer pijnlijk was en was veroorzaakt door een gebrek aan communicatie tussen de verschillende afdelingen binnen het stadsdeel.

Deze kwestie kwam herhaaldelijk in veel van de focusgroepgesprekken naar voren. Het is duidelijk dat het verloop van deze gebeurtenissen heeft geleid tot veel emotie in de buurt, en tot een sterk gevoel oneerlijk behandeld te zijn. Het heeft zeker een negatief effect gehad op het vertrouwen van de mensen in de lokale autoriteiten.

W: Volgens mij weten ze [het stadsdeel] zelf niet om wat voor buurt het gaat. (Man, 21)

X: Communicatie tussen stadsdeel en jongeren is kut. (Man, 21)

Y: We zijn rond de tafel gaan zitten, een half jaar geleden, om een plan te maken voor de speeltuin, maar is niets meegegaan. (Vrouw, 14)

Z: We hebben nog maar heel weinig vertrouwen. (Man, 17)

Deze kwestie werd beschreven als een echte aanslag op het toch al zwak ontwikkelde burgerinitiatief en het lage vertrouwen in het stadsdeel dat zo hard nodig is voor de nieuwe participatiemaatschappij.

In Floradorp werd een vergelijkbaar proces van het sluiten van een jongerenvoorziening met veel minder frustratie beschreven. In dit geval vertelden jongeren hoe ze werden betrokken bij bijeenkomsten met vertegenwoordigers van het stadsdeel en ze mochten meepraten over de voorzieningen die in hun buurt behouden zouden blijven. Dit resulteerde in de Kluzzfabriek, een jongerenvoorziening in lijn met de nieuwe welzijnsfilosofie. Tot nu toe lijkt dit een succes.

PRAKTIJKVOORBEELD: DE KLUZZFABRIEK

De Kluzzfabriek is een werkplaats voor jonge bewoners van Floradorp, ontwikkeld vanuit een burgerinitiatief van vier personen uit de gemeenschap. Na de sluiting van buurthuis De Dijk in Floradorp wegens veranderingen in het welzijnsbeleid, wilden deze jonge Floradorp-bewoners ervoor zorgen dat de buurt zijn eigen jongerenvoorziening zou behouden. Jongeren komen naar de werkplaats om oude fietsen te repareren, maar ook voor de gezelligheid. Professionals van de jongerenorganisatie DOCK zijn aanwezig om het proces te ondersteunen. 228

Het geval van buurthuis de Driehoek in Tuindorp Buiksloot is ook tekenend voor de moeilijke overgang van de oude naar de nieuwe welzijnsfilosofie. Veel deelnemers uitten hun zorgen over het behoud van het buurthuis voor de gemeenschap. De uitdagingen van de overgang zijn duidelijk, zoals een vrouw stelde:

Ik vind dat er te makkelijk wordt gezegd dat bewoners verantwoordelijkheid moeten nemen. Het is niet alleen het gebouw beheren, maar ook de huur betalen. Kortom, de volle commerciële mep. Ze willen vrijwilligers, maar die mogen ook heel veel geld gaan betalen! (Vrouw, 58)

En hoeveel kan je vragen van mensen? Je hebt nog je vader en moeder in het verpleeghuis, je kinderen, je moet werken, en dan word je geacht iets voor je buurt te doen... (Man, 68)

228 Tijdens de rondetafelbijeenkomst was er kritiek over het gebruik van de Kluzzfabriek als praktijkvoorbeeld. Volgens een spreker was de betrokken jeugd niet unaniem tevreden met de ontwikkeling van de voorziening en de manier waarop dit proces door het stadsdeel werd bestuurd.

PRAKTIJKVOORBEELD: BUURTHUIS DE DRIEHOEK

De Driehoek op de Waddenweg in Tuindorp Buiksloot fungeert al 70 jaar als buurthuis. Vanwege hervormingen in de welzijnssector en de bezuinigingen, werd besloten dat het buurthuis vanaf 1 januari 2014 zou sluiten in zijn huidige vorm. In de overgang van oud naar nieuw welzijnsbeleid, deed de kans zich voor om het buurthuis in een nieuwe vorm te laten voortbestaan: als wijkonderneming. Overtuigd van het belang van een ontmoetingsplek in de buurt voor sociale cohesie en participatie, ontwikkelde een groep bewoners in april 2013 een initiatief voor het voortbestaan van het buurthuis. Een groep toegewijde vrijwilligers uit de buurt wist subsidie te krijgen van 'Vertrouwen in de stad', een Amsterdams project dat lokale buurtinitiatieven steunt. In de loop van 2013 ontwikkelde de werkgroep haar ondernemersplan met behulp van een professional van de maatschappelijke organisatie 'Samen Wonen Samen Leven' (zie www.sw-sl.nl). Op 6 januari 2014 werd de Driehoek officieel overgedragen aan de werkgroep en maakte het buurthuis een doorstart als wijkonderneming. De vrijwilligers hebben vervolgens ondersteuning gekregen van het stadsdeel Amsterdam-Noord met betrekking tot het ontwikkelen van een ondernemersplan en het besturen van een buurthuis.

Het centrum wordt wekelijks door 350 mensen bezocht en er zijn activiteiten op het gebied van gezondheid, onderwijs en bewegen; muzikale en culturele activiteiten voor volwassenen en kinderen; sociale activiteiten voor ouderen, en een rommelmarkt. Het concrete aanbod bestaat verder uit een zorgservicepunt waar een wijkverpleegkundige een keer per week vragen van ouderen beantwoordt, en een knutselclub voor kinderen.

Sinds de overname door vrijwilligers is het centrum gegroeid wat betreft activiteiten en organisaties die gebruik maken van de faciliteiten. Het centrum betreft een steeds diversere groep bewoners bij de activiteiten. Het gebouw is eigendom van de stad Amsterdam en er zijn momenteel 65 vrijwilligers uit de buurt actief.

Bron: persoonlijke communicatie met mevrouw J. de Waard, oktober 2013 en januari 2014.

10.5 | DE UITDAGING VAN INCLUSIVE GEMEENSCHAPSVOORZIENINGEN

Vooral in Tuindorp Buiksloot is het een uitdaging om gemeenschapsvoorzieningen te creëren waar alle bewoners zich thuis voelen. De buurt is hecht, maar toch lopen er langdurende onenigheden in de gemeenschap, vooral tussen een aantal grote en vooraanstaande families. Uit de focusgroepsessies kwam naar voren dat bepaalde gemeenschapsvoorzieningen traditioneel geassocieerd worden met bepaalde families uit de buurt. Het gevolg daarvan is dat leden van andere (rivaliserende) families

zich daar niet welkom voelen. In een kleine gemeenschap zoals deze, vormen zulke langdurige conflicten een serieus obstakel voor de ontwikkeling van vitale, zelfbestuurde voorzieningen. De vraag is hoe deze uitdagingen kunnen worden aangepakt en hoe het vertrouwen tussen verschillende leden van de gemeenschap kan worden hersteld.

10.6 | CONCLUSIE

10.6.1 | POLITIEKE PARTICIPATIE

Het politieke vertrouwen heeft een dieptepunt bereikt in deze gemeenschappen. De politieke positie van deelnemers kan in drie groepen onderverdeeld worden. De politiek onverschilligen vormen de grootste groep; hun interesse in en kennis van zowel de lokale als de landelijke politiek is minimaal. De tweede groep bestaat uit mensen die erg geïnteresseerd waren in politiek, maar teleurgesteld zijn. De politiek teleurgestelden zijn actief geweest in de politiek (soms identificeerden ze zich sterk met de actieve en vaak linkse politieke geschiedenis van de buurten), maar hebben recent slechte ervaringen opgedaan in de lokale politiek. De laatste groep, de politiek verontwaardigden, zijn vooral gericht op de landelijke politiek. Vanuit een gevoel achtergesteld te worden, van onmacht en sociale onvrede (gevoed door de recessie en een algemeen wantrouwen jegens de multiculturele samenleving), voelen zij zich aangetrokken tot partijen rechts van het politieke spectrum: de PVV of de opvolgers van Pim Fortuyn. Hoewel het nog steeds niet gebruikelijk is om openlijk een voorkeur voor de PVV uit te spreken, zijn er aanwijzingen dat de partij in beide buurten op veel sympathie kan rekenen.

10.6.2 | BURGERPARTICIPATIE

Mensen in beide buurten voelen de impact van de grote veranderingen in de welzijnssector. De grootste uitdaging ligt in het herdefiniëren van de werkverhouding tussen de drie betrokken belanghebbenden: burgers, de overheid en professionals. In de zoektocht naar een nieuwe gezamenlijke aanpak, zijn er veel opstartproblemen. Burgers hebben sterk het gevoel recht te hebben op de oude welzijnsvoorzieningen en de plotselinge afschaffing wordt gevoeld als een groot verlies voor de gemeenschap. Er is geduld en de juiste begeleiding nodig om de verschuiving naar zelfbestuur goed te laten verlopen. Gebrek aan communicatie of misleidende communicatie tussen het lokale bestuur en burgers is schadelijk voor het toch al lage vertrouwen in deze nieuwe vorm van samenwerking. In Tuindorp Buiksloot waren de gebeurtenissen rond De Noorderling een duidelijk voorbeeld van de hobbels op de weg. Het stadsdeelbestuur bestuur moet erg voorzichtig zijn in haar aanpak van de overgang naar zelfbestuur van buurthuis De Driehoek. Een tweede traumatische gebeurtenis zou de doodsteek betekenen voor de interesse van bewoners in burgerparticipatie. Een andere belangrijke uitdaging is het oprichten van inclusieve gemeenschapsvoorzieningen. Sommige van de oude welzijnsvoorzieningen creëerden een cultuur waar bepaalde families alles voor het zeggen hadden en anderen zich niet welkom voelden.

11.

ROL VAN DE MEDIA

Het is belangrijk te vermelden dat het onderwerp media verrassend weinig discussie opleverde in de focusgroepen. Daarom zijn vragen over media aan de orde gesteld in verschillende focusgroepen in plaats van een hele focusgroep aan het onderwerp te besteden, in de hoop dat dit rijkere bevindingen zou opleveren. Daarnaast werd het onderwerp van de reputatie van de buurt in de bredere Amsterdamse of Nederlandse context geplaatst en kwam het in bijna elke focusgroep aan de orde. Sommige deelnemers brachten dit onderwerp zelf in verband met berichtgeving in de media. Desondanks zijn de bevindingen op dit onderwerp beperkt.

11.1 | WEERGAVE VAN “DE BLANKE ARBEIDERSKLASSE” IN DE MEDIA EN HET PUBLIEKE DEBAT

De Britse academische literatuur heeft veel aandacht besteed aan de weergave in de media van de blanke arbeidersklasse. Auteurs hebben de opkomst van de term ‘chav’ als aanduiding van een blanke jongere met een arbeidersachtergrond in het publieke debat onderzocht in relatie tot jeugdcultuur en consumentenkapitalisme.²²⁹ Comedy’s als ‘*Little Britain*’ laten stereotypische beelden zien van sociaal gemarginaliseerde gemeenschappen. Dat het etiket ‘chav’ minachtende connotaties heeft mag duidelijk zijn: ‘chav’ is een neerbuigende term die verachting uitdrukt ten opzichte van het blanke arbeidersmilieu in het Verenigd Koninkrijk.²³⁰ De term is alledaags taalgebruik geworden in het nieuws, online en in het publieke debat.²³¹

Er is een vergelijkbaar proces gaande in Nederland, hoewel het minder uitgesproken is dan in het Verenigd Koninkrijk. De afgelopen jaren is de zogenaamde ‘aso-tv’ in opkomst op de Nederlandse televisie.²³² Deze trend begon met de serie over de Tokkies (2003), een Amsterdams gezin dat in 2003 het nieuws haalde na een serie burenruzies in Slotermeer (een buurt die vergelijkbaar is met Floradorp en Tuindorp Buiksloot). De familieleden werden landelijk bekend en de naam ‘Tokkie’ werd langzaam in het publieke debat ingevoerd voor mensen die beschouwd worden als sociaal onaangepast. In 2005 begon SBS met het uitzenden van het controversiële programma ‘*Probleemwijken*’. Het programma veroorzaakte veel controverse, deels omdat na de uitzending van het programma serieuze rellen uitbraken in één van de deelnemende buurten. Het doel van de programmamaker was om de ‘andere kant van Nederland te laten zien’, mensen met ‘hele andere normen en waarden dan de

229 K. Hayward and M. Yar, ‘The ‘chav’ phenomenon: Consumption, media and the construction of a new underclass’, *Crime, Media, Culture* 2 (1) (2006), pp. 9–28.

230 I. Tyler, ‘Chav Mum Chav Scum’ Class disgust in contemporary Britain’, *Feminist media studies* 8 (1) (2008), pp. 17–34.

231 S. Lockyer, ‘Dynamics of social class contempt in contemporary British television comedy’, *Social Semiotics* 20 (2) (2010), pp. 121–138.

232 E. Scholten, ‘Aso-tv? Een nieuw SBS 6 programma wil ons het morele relativisme in probleemwijken laten zien’, *Trouw*, 28 februari 2005, op <http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/Nieuws/archief/article/detail/1736969/2005/02/28/Aso-tv-Een-nieuw-SBS-6-programma-wil-ons-het-moreel-relativisme-in-probleemwijken-laten-zien.dhtml> (geraadpleegd op 26 mei 2014) (hierna, Scholten, ‘Aso-tv?’).

gemiddelde Nederlander'.²³³ In 2010 zond RTL 5 het realityprogramma 'Oh Oh Cherso' uit, dat qua opzet erg op het Amerikaanse programma 'Jersey Shore' lijkt, waarin een karikatuur wordt geschetst van laagopgeleide stedelijke jongeren. Het programma werd erg succesvol. De filosoof S. Jensen schreef hierover: we zijn op tv en internet gefixeerd op de 'eigen', 'blanke', laagopgeleide 'onderklasse'. Ze stelde dat deze programma's een erg homogeen, eendimensionaal beeld van de lagere klasse laten zien, maar ze benadrukte ook dat deelnemers aan deze programma's hun eigen karikaturen exploiteren voor financieel gewin.²³⁴ De toename aan Nederlandse media-inhoud die zich richt op klasseverschillen, lijkt de observatie van sociologen tegen te spreken dat klasse 'een betekenisloze categorie binnen de Nederlandse samenleving' is geworden.²³⁵

11.2 | PROBLEMATISERING VAN JONGEREN IN DE NIEUWSVERSLAGGEVING

Het beeld dat van jongeren geschetst wordt in de media is bijzonder relevant voor dit onderzoek, omdat de rol en het beeld van jongerengroepen in de buurt een prominent onderwerp was in veel van de focusgroepgesprekken. In het Nederlandse publieke debat 'wordt in toenemende mate gesproken over een gevoel van onveiligheid', vooral in verband met de aanwezigheid van jongeren in de openbare ruimte.²³⁶ E.M. Martineau heeft de toenemende belangstelling voor het onderwerp hangjongeren in de Nederlandse media onderzocht. Hij zegt dat ze voornamelijk in negatieve termen worden beschreven, zoals dat ze 'fout bezig zijn', waardoor het idee van 'de gevaarlijke jongere' wordt gecreëerd.²³⁷ Hoewel hangjongeren in het algemeen een geliefd onderwerp zijn in de Nederlandse media, is er vooral een obsessie met groepen jongeren van (voornamelijk) Marokkaanse afkomst. Er is veel meer verslaggeving over de overlast die deze jongeren veroorzaken, dan over overlast door jongeren van Nederlandse afkomst.²³⁸

233 Scholten, 'Aso-tv?'

234 S. Jensen, 'We zijn verslingerd aan witte aapjes kijken', NRC Next, juli 2011.

235 G. van Eijk, 'Klassenverschillen in Nederland: percepties, ontkenning en moraliteit', *Sociologie* 7 (2011), p. 3.

236 E.M. Martineau, 'Too Much Tolerance: Hang-around Youth, Public Space, and the Problem of Freedom in the Netherlands', Dissertation, City University of New York, 2006 (hierna: Martineau, 'Too Much Tolerance').

237 Martineau, 'Too Much Tolerance'.

238 M. Koemans, 'White trash versus Marokkaanse straatterroristen', *Tijdschrift voor Criminologie* 52 (2) (2010), pp. 201–217. Koemans vergeleek het Nederlandse en Britse debat over overlast en etniciteit en concludeerde dat in het Verenigd Koninkrijk overlast vooral gelinkt is aan autochtone Britten, terwijl in Nederland de jongeren van allochtone afkomst het meest genoemd worden.

11.3 | MEDIAREPRESENTATIE VAN DE ONDERZOEKSBUURTEN

Van de twee buurten in dit onderzoeksproject heeft vooral Floradorp een opmerkelijke geschiedenis als het aankomt op mediaverslaggeving en mediarepresentatie. Voor dit rapport werden alle krantenberichten over Floradorp en Tuindorp Buiksloot van de afgelopen 15 jaar gescand. Dit bevestigde de verwachting dat Tuindorp Buiksloot beduidend minder media-aandacht kreeg dan Floradorp, en Floradorp in een behoorlijk aantal berichten voorkwam. Floradorp kreeg vooral media-aandacht rond negatieve, problematische gebeurtenissen: aan criminaliteit gerelateerde incidenten, geweld tussen bewoners en de politie, en rellen. Het voornaamste onderwerp in het lokale en landelijke nieuws over Floradorp was het jaarlijkse oudejaarsvuur. Het is belangrijk te benadrukken dat deze kerstboomverbranding het afgelopen decennium erg veranderd is. Op Oud en Nieuw in 2002 escaleerde het feest, toen de stapel kerstbomen die in de buurt in brand gestoken werd een ongekennde hoogte bereikte. Het stadsdeel vond dat de veiligheid niet langer gegarandeerd kon worden en besloot het vuur in het vervolg te verbieden. Dit resulteerde in een nog grotere onrust in de buurt. Rond Oud en Nieuw 2003 waren er in Floradorp rellen en patrouilleerde de ME. Het beeld van een opstandige buurt die de autoriteit van de politie niet erkende, kwam in die tijd erg sterk naar voren in de krantenberichten. In 2004 besloot het stadsdeel het vuur weer toe te staan, maar in een sterk gereguleerde vorm. De afgelopen jaren wordt Floradorp wel genoemd in de nieuwsberichten over oudejaarsavond, maar dan in positieve bewoordingen: 'Floradorp is geen puinzooi meer met Oud en Nieuw'.²³⁹ Behalve over de oudejaarsvuren, gaat de berichtgeving in kranten het afgelopen decennium vooral over aan criminaliteit gerelateerde gebeurtenissen in Floradorp: problemen met straatcoaches,²⁴⁰ een criminele jeugdbende aan de Floraweg en pesterijen van politie in functie.²⁴¹

De reputatie van Floradorp als 'rimboe', waarvan Martineau zegt dat het zowel in negatieve zin (stigmatiserend) als in positieve zin (trots uitdrukkelijk) wordt gebruikt,²⁴² werd door verschillende deelnemers uit Floradorp bevestigd. Een mannelijke deelnemer beschreef het als volgt:

Floradorp staat wel bekend als een harde en rebelse buurt, het wordt ook de rimboe genoemd. Dat gebruiken we nog steeds. Er is ook een lied bij: 'oef,oef,oef, af,af,af, wij zijn de boys van de rimboestaf, lange haren, leren jassen, laat die smeris maar verrekken.' (Man, 50)

Het onderwerp mediaverslaggeving werd ook kort besproken met een groep jonge bewoners van Floradorp. Ze zeiden dat buitenstaanders een beeld hebben van

239 Metro, 3 januari 2012.

240 Parool, 17 juni 2010.

241 NRC Next, 29 juli 2011.

242 Martineau, 'Too Much Tolerance'.

Floradorp als asociale buurt en dat dit beeld historisch gegroeid is. Ze voegden hieraan toe dat hun buurt gezien wordt als laagopgeleid en zelfs gek ('Noord is Gestoord'), refererend aan een socialmediaforum van de Floradorpse jeugd. Deze deelnemers praatten ook over de oudejaarsvuren die escaleerden en brachten dat in verband met het negatieve imago van de buurt.

Interessant om te noemen is dat de meest recente mediaberichten over Floradorp in 2012 voornamelijk gingen over de opera die er plaatsvond, die opgevoerd werd door plaatselijke bewoners in juni 2012 (zie ook 'Praktijkvoorbeeld' hieronder). Deze krantenkoppen hebben een hele andere toon: 'Een opera die de buurt bij elkaar brengt',²⁴³ 'Floradorp verruilt Hazes voor Mozart en Puccini'.²⁴⁴ In een persbericht van de gemeente stond: 'Volksopera Floradorp tilt de bewoners op'. De regisseur van de opera, René van het Erve, gaf als commentaar:

*Bewoners van Floradorp bleken helemaal niet zo eendimensionaal te zijn als de buitenwereld denkt... een recalcitrante Amsterdamse buurt die zijn andere gezicht toont. Deze opera maakte het voor de bewoners mogelijk hun buurt in een positief daglicht te zetten.*²⁴⁵

In een verslag over de opera schreven de deelnemers:

*Belangrijkste constatering, een maand na dato, is dat Floradorpers werkelijk trots zijn dat hun wijk nu eens op een andere, positieve wijze in het nieuws is gekomen. Dat Floradorp opnieuw op de kaart is gezet.*²⁴⁶

De opera werd in een van de gesprekken in Floradorp besproken. Een vrouwelijke deelnemer zei:

De beeldvorming is heel negatief, terwijl het ook een hele leuke wijk is. Ik hoop dat er een positief beeld is geschetst [door de Opera]. De Buurtkamer en de Noorderparkkamer [een culturele ontmoetingsplek in het nabijgelegen park] zijn fantastische plekken. (Vrouw, 45)

Het is duidelijk dat deze deelnemer hoopte dat de mediaberichten over de opera in Floradorp een positieve impact zouden hebben op de algehele reputatie van de buurt. Zoals vermeld, is Tuindorp Buiksloot als buurt veel minder zichtbaar in de geschreven media en lokale en landelijke nieuwsberichten. In de scan van de landelijke kranten werd minder dan een dozijn berichten gevonden. In sommige berichten werd het de

243 NRC, 1 juni 2012.

244 Parool, 2 juni 2012.

245 Stadsdeel Amsterdam-Noord, 'Volksopera Floradorp tilt de bewoners op', persbericht, 13 maart 2013 (hierna, 'Volksopera Floradorp tilt de bewoners op').

246 René van 't Erve, *Verslag Uitvoeringen Volksopera Floradorp* op <http://volksopera.nl/onewebmedia/Verslag%20uitvoeringen%20Volksopera%20Floradorp%202%20-def-prim.pdf> (geraadpleegd op 25 mei 2014).

buurt met het hoogste aantal 'authentieke Amsterdammers' in Amsterdam genoemd.²⁴⁷ In 2007 werd er over Tuindorp Buiksloot bericht in de context van de moord op een plaatselijke winkelier op de Waddenweg.²⁴⁸ In 2012 was het belangrijkste onderwerp de overlast van groepen jongeren van de nabijgelegen scholen en jongeren uit de buurt. Tuindorp Buiksloot kwam ook in het nieuws vanwege de kerstversieringen en het sterke gemeenschapsgevoel.²⁴⁹ Verder waren er mediaberichten over stempatronen in Tuindorp Buiksloot. In 1994, toen Nederland getuige was van de opkomst van de extreem-rechtse Centrumdemocraten, kreeg de partij 20 procent van de stemmen in beide onderzoeksbuurten.²⁵⁰ In juni 2010 zond de plaatselijke zender AT5 een rapportage uit over de PVV-stem in Tuindorp Buiksloot. Één bewoner bevestigde duidelijk het bestaan van een negatief imago van de geschiedenis van de buurt:

Nu nog staan we bekend als een aso-wijk. Het waren eigenlijk arme sodemieters zonder opleiding. (Vrouw, 88)

Toch waren er verschillende bewoners die dat imago weerlegden door te zeggen dat het andere mensen zijn die echt asociaal zijn. Eén vrouwelijke deelnemer in Tuindorp Buiksloot wees op de (naar haar mening) bevooroordeelde mediaberichtgeving:

Vroeger stonden de mensen hier bekend als steuntrekkers. Nu nog steeds als asociale. De beeldvorming in de media is niet goed. Als we een keer op AT5 [plaatselijke zender] zijn met de buurt dan zijn het altijd dezelfde mensen. (Vrouw, 47)

De jongeren gaven aan dat hun buurt bekend staat als een racistische, nationalistische buurt. Ze wezen er ook op dat veel mensen bevooroordeeld zijn over de buurt zonder dat ze er ooit geweest zijn. Ze stelden dat het grote publiek hun buurt vaak verwart met Floradorp.

11.4 | MEDIAGEBRUIK IN AMSTERDAM

De Burgermonitor 2011²⁵¹ bracht het mediagedrag van bewoners in Amsterdam in kaart en het bleek dat televisie en internet de voornaamste bronnen van (nieuws)informatie zijn. De publieke omroepen en RTL4 zijn de favoriete landelijke televisiezenders voor de meeste kijkers. De plaatselijke zender AT5 is ook redelijk populair: 63 procent van alle Amsterdammers kijkt er regelmatig naar. Onder lageropgeleiden ligt dit percentage hoger (77%) hoewel dit onder jongeren snel minder wordt. Wat betreft kranten, winnen gratis kranten zoals *Metro* en *Spits* aan populariteit. 6 procent van de Amsterdammers heeft een abonnement op *De Telegraaf* en 17 procent op *Het Parool*.

247 Van alle bewoners van Tuindorp Buiksloot, was 80 procent van Nederlandse afkomst en geboren en getogen in Amsterdam: *Telegraaf*, januari 2002 en oktober 2007.

248 Reformatorisch dagblad, februari 2007.

249 *Parool*, december 2004.

250 Dit was een contrast met de historisch antifascistische reputatie van beide buurten.

251 Bureau Onderzoek en Statistiek, *Burgermonitor*, 2011.

Onder laagopgeleiden zijn kranten minder populair dan onder hoogopgeleiden. In Amsterdam-Noord hebben de gratis huis-aan-huisbladen met plaatselijk nieuws een relatief groot lezerspubliek (63%) in vergelijking met andere stadsdelen.²⁵²

De meeste inwoners van Amsterdam-Noord hebben een internetverbinding (93%). Meer dan de helft van alle Amsterdammers met internet (52%) heeft Facebook. Dit percentage was in 2010 nog 35 procent. Voor jonge bewoners is dit 74 procent.²⁵³ Vergeleken met andere stadsdelen ligt het gebruik van social media iets lager in Amsterdam-Noord, Zuidoost en Nieuw-West. Facebook wordt actief gebruikt voor grassroots buurtinitiatieven. Onderzoekers benadrukken de potentiële bijdrage van sociale media aan de ontwikkeling van sociaal kapitaal en de verbetering van politieke en burgerparticipatie.²⁵⁴ Onderzoekers hebben interesse in de manier Facebook wordt gebruikt om personen te betrekken bij bewonersgerichte buurtinitiatieven. Enkele vrouwelijke bewoners van Tuindorp Buiksloot hebben een Facebook-pagina voor de buurt opgezet die ook actief gebruikt wordt om informatie te geven over buurthuis De Driehoek.

Het gebruik van sociale media door deelnemers kwam slechts in enkele gesprekken ter sprake. De impact van mediaberichtgeving op gevoelens van sociale onvrede blijkt bijvoorbeeld uit onderstaand citaat. De deelnemer refereert aan een incident in december 2012, toen een amateurgrensrechter uit Almere doodgeschot werd door een groep jonge spelers van een amateurvoetbalclub in Amsterdam. De meeste daders waren Amsterdammers van Noord-Afrikaanse afkomst.²⁵⁵

H: Ik vind het tuig, die jongens die mensen afmaken, zoals die grensrechter. En het blijft gewoon doorgaan. Ik zeg weleens tegen mijn man dat ik de krant ga opzeggen.

Interviewer: Welke krant?

H: Ik lees de Telegraaf, het zal wel een fabelblaadje zijn, maar word er helemaal naar van. Je leest nooit meer iets leuks. (Vrouw, 60)

X: Buitenlanders krijgen alles voor elkaar. Daardoor krijg je een haat naar die mensen. ... En als je naar het nieuws kijkt, hoor je alleen maar slechte dingen over Marokkanen en Turken.. Ze krijgen echt alles voor elkaar. En de Nederlanders die hard werken [krijgen niets]... (Vrouw, leeftijd onbekend)

Het incident met de grensrechter kwam in verschillende andere gesprekken aan de orde, los van het onderwerp van mediaberichtgeving. Dit geeft aan dat het gevoel van

252 Bureau Onderzoek en Statistiek, *Burgermonitor*, 2011.

253 Bureau Onderzoek en Statistiek, *Monitor Sociale Media*, 2012.

254 H. Gil de Zúñiga, N. Jung en S. Valenzuela, 'Social Media Use for News and Individuals' Social Capital, Civic Engagement and Political Participation', *Journal of Computer Mediated Communication* 17 (3) (2012), pp. 319–336.

255 W. Algra, 'Schopten 'jongens' of 'Marokkanen' de grensrechter dood?' *Trouw*, 7 december 2012, op <http://www.trouw.nl/tr/nl/4492/Nederland/article/detail/3359760/2012/12/07/Schopten-jongens-of-Marokkanen-de-grensrechter-dood.dhtml> (geraadpleegd op 24 mei 2014).

onbehagen van mensen over de veranderende, multiculturele maatschappij niet alleen wordt gevoed door directe persoonlijke ervaringen, maar ook door gebeurtenissen die de landelijke media halen.

Bovenstaand citaat illustreert een gevoel over gemeenschappen met een niet-westerse achtergrond dat in meerdere focusgroepen weerklank vond. Dit gevoel heeft te maken met het beeld dat niet-westerse bevolkingsgroepen alles krijgen, terwijl de eigen gemeenschap vergeten wordt. Dit beeld lijkt gevoed te worden door een gebrek aan directe kennis van en contact met leden van niet-westerse bevolkingsgroepen, gecombineerd met de ervaring dat het leven steeds moeilijker wordt als gevolg van de economische crisis.

11.5 | CONCLUSIE

Beide onderzoeksbuurten hebben altijd al te maken gehad met een negatief imago. In het publieke debat worden de buurten nog steeds beschouwd als plaatsen waar asociale mensen wonen. Vooral de mediaberichtgeving rond Floradorp is overwegend negatief geweest, met rellen, criminaliteit en geweld. Tot op zekere hoogte hebben de bewoners zelf een rebels, anti-establishmentsimago opgebouwd. Deelnemers betreuren de, in hun ogen, bevooroordeelde berichtgeving over hun buurt, vooral door de plaatselijke zender AT5. Initiatieven die leiden tot positieve berichtgeving in de media, zoals de opera in Floradorp, worden met open armen ontvangen. Het onderzoek bevestigde het beeld dat sociale media en vooral Facebook een sleutelrol kan spelen in het positief betrekken van mensen bij buurtinitiatieven en het vergroten van de burgerparticipatie. Net zoals in het Verenigd Koninkrijk, is er een aanbod aan amusementsprogramma's in Nederland opgekomen die laagopgeleide mensen van Nederlandse afkomst op een stereotyperende en potentieel stigmatiserende manier in beeld brengt. De impact van deze programma's op het zelfbeeld van mensen is een interessant onderwerp voor verder onderzoek.

PRAKTIJKVOORBEELD: DE OPERA IN FLORADORP

In juni 2012 werd er een opera opgevoerd in Floradorp, op dezelfde locatie waar het jaarlijkse oudejaarsvuur plaatsvindt (zie hoofdstuk 9). De hoofdrollen van de opera werden gespeeld door buurtbewoners, die Nederlandstalige bewerkingen van wereldberoemde operawerken zongen. De opera was een burgerinitiatief van een bewoner en documentairemaker uit Floradorp, René van 't Erve. Het initiatief werd gesteund met subsidies van de woningbouwcorporatie en het stadsdeel en door crowdfunding, o.a. van oud-bewoners die de sociale ladder hadden beklommen en met de hulp van veel vrijwilligers. Een publiek van 2400 mensen bekeek de uitvoering. De opera werd over het algemeen beoordeeld als zeer succesvol en als een echte bijdrage aan de sociale cohesie in de buurt.²⁵⁶

256 'Volksopera Floradorp tilt de bewoners op'.

12.

CONCLUSIE

Dit onderzoeksproject richtte zich op de sociale participatie van Amsterdammers van Nederlandse afkomst met een lage sociaal-economische positie. Uit het onderzoek kwam een beeld naar voren van een gemeenschap die nieuwe onzekerheden ervaart in tijden van verandering: de ingrijpende hervormingen van de Nederlandse verzorgingsstaat, de economische recessie en de veranderingen in de demografische samenstelling van Amsterdam. Elk van de acht empirische hoofdstukken (4 t/m 11) eindigde met een opsomming van de belangrijkste bevindingen op dat specifieke gebied. In het huidige hoofdstuk, dat gebaseerd is op de bevindingen in elk domein, zal een holistisch beeld geschetst worden van de huidige stand van zaken binnen de onderzoeksgemeenschappen. Hoofdstuk 13 biedt de kernboodschappen met betrekking tot elk van de acht domeinen. Dit onderzoek wijst uit dat ondanks de prijzenswaardige pogingen om een gevoel van cohesie en een alomvattende Amsterdamse identiteit te creëren, polariserende tendensen nog steeds wijdverbreid zijn. Tien jaar geleden waren incidenten die verband hielden met moslims de aanleiding, nu is het de impact van de economische recessie en de daaruit voortkomende bezuinigingsmaatregelen. Dit vergroot de reeds bestaande scheidslijnen tussen Amsterdammers van Nederlandse afkomst en die van niet-Nederlandse afkomst. Het geeft ook aanleiding tot nieuwe scheidslijnen gebaseerd op inkomen, klasse en geografische ligging. Onderzoek voor dit rapport wijst uit dat in gemeenschappen met Amsterdammers van Nederlandse afkomst met een arbeidersachtergrond, de snelle sociale veranderingen leiden tot een ernstig gevoel van onzekerheid. Dit vertaalt zich onder meer in het benadrukken van verschillen tussen groepen en een focus op aparte, onderscheidende (etnische en klassen-) identiteiten. De stijgende werkloosheid, in combinatie met bezuinigingen en kostenbesparende maatregelen binnen de sociale zekerheid, leidt tot een toenemende kwetsbaarheid met voor armoede.

Mensen maken zich niet alleen zorgen over hun werk en inkomen, maar ook om de toekomst van de voorzieningen van de verzorgingsstaat. In verschillende cruciale domeinen zorgen de hervormingen in combinatie met bezuinigingen voor onzekerheid. De ingrijpende hervormingen en bezuinigingsmaatregelen in de gezondheidszorg beginnen bijvoorbeeld onzekerheid te creëren, niet alleen onder werknemers in de zorgsector die voor hun banen vrezen, maar ook onder gewone burgers, met name ouderen en chronisch zieken. Het is onzeker wat de impact zal zijn van de decentralisatie van de verantwoordelijkheid voor jongeren en welzijn naar het gemeentelijk niveau. Dit zijn allemaal veranderingen die vooral kwetsbare burgers met een lagere sociaal-economische positie treffen. Onzekerheid over de toekomst van de Amsterdamse bestuursstructuur is een andere relevante factor die mogelijk het vertrouwen van mensen in de lokale politiek negatief zal beïnvloeden. Te midden van al deze veranderingen zal de angst van 'het niet weten wat er nog gaat komen' waarschijnlijk toenemen, niet alleen onder gewone burgers maar ook onder politici en beleidsmakers.

Commentatoren hebben reeds gewaarschuwd dat de strenge bezuinigingsaanpak van de Nederlandse regering een averechts effect heeft en mogelijk een toevlucht tot het rechts populisme tot gevolg kan hebben.²⁵⁷ In deze context is het relevant dat de meest recente opiniepeilingen een toename voorspellen van stemmen op de PVV, de SP en D66, terwijl de landelijk regeringspartijen VVD en PvdA grote verliezen zouden lijden als er vandaag landelijke verkiezingen gehouden zouden worden.²⁵⁸ Een voorbeeld van deze groeiende populistische tendensen en morele paniek is de kwestie rond migrantenarbeiders uit Bulgarije en Roemenië.²⁵⁹ In de aanloop naar het openstellen van de grenzen voor arbeiders uit deze landen in 2014, zaaiden politici, commentatoren en de pers in de herfst van 2013 paniek, ondanks garanties van onderzoekers dat de arbeidsmigratie uit Oost-Europa al voorbij het hoogtepunt was.²⁶⁰ In maart 2014 boekte D66 tijdens de gemeentelijke verkiezingen een belangrijke overwinning in Amsterdam, waarin de partij zijn zetels in de gemeenteraad verdubbelde (van 7 in 2010 naar 14 in 2014). De Socialistische Partij verdubbelde ook zijn zetels van 3 in 2010 naar 6 in 2014. De drie regerende partijen in Amsterdam (PvdA, VVD en GroenLinks) leden belangrijke verliezen.²⁶¹

De hervorming van de verzorgingsstaat is een langdurig, stapsgewijs proces en de gevolgen beginnen nu aan het licht te komen in de sociale domeinen die in dit rapport onderzocht zijn. De hoofdlijn is dat er een nieuw type samenleving wordt gecreëerd, één waarin het individuele vermogen van mensen om een bevredigend leven te kunnen leiden van cruciaal belang is. Zelfbestuur is het nieuwe motto. Of het nou op het gebied van gezondheid, werk of welzijn is, er wordt steeds meer van mensen verwacht dat ze in hun eigen behoeften kunnen voorzien, individueel of collectief met hulp van bureaus en familieleden. Overheidsvoorzieningen die lange tijd vanzelfsprekend waren, zijn niet langer beschikbaar. In combinatie met een opeenstapeling van zware bezuinigingsmaatregelen, wordt er een nieuwe mate van zelfredzaamheid van iedere burger verwacht.

De mate van zelfredzaamheid die de gemeentelijke gezondheidsdienst hanteert om te bepalen in hoeverre iemand sociale steun nodig heeft, kan ook metaforisch gebruikt worden voor de gehele maatschappij, tot op het niveau van de buurt en de gemeenschap. Degenen die zelfredzaam zijn, participeren op alle gebieden in het leven door zelfbestuur en burgerinitiatieven. En alleen degenen die dat niet zijn, die

257 S. Wren Lewis, 'The centre cannot hold', Mainly Macro (blog), 12 augustus 2013, op <http://mainlymacro.blogspot.nl/2013/08/the-centre-cannot-hold.html> (geraadpleegd op 25 mei 2014).

258 IPSOS, 'Politieke Barometer', op <http://www.ipsos-nederland.nl/content.asp?targetid=621> (geraadpleegd op 26 mei 2014).

259 'Ascher voorziet problemen met Roemenen en Bulgaren', RTL News, 9 september 2013, op <http://www.rtlnieuws.nl/economie/home/asscher-voorziet-problemen-met-roemenen-en-bulgaren> (geraadpleegd op 26 mei 2014).

260 N. Troost, *Vijf redenen waarom we bang zijn voor Bulgaren (en dat niet hoeven te zijn)*, *De Volkskrant*, 11 december 2013, op <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2686/Binnenland/article/detail/3560260/2013/12/11/Vijf-redenen-waarom-we-bang-zijn-voor-Bulgaren-en-dat-niet-hoeven-te-zijn.dhtml> (geraadpleegd op 26 mei 2014).

261 Bureau Onderzoek en Statistiek, Verkiezingen 2014, Gemeenteraad Amsterdam, Definitieve Uitslag, op http://www.os.amsterdam.nl/pdf/2014_gemeenteraad_definitieve%20uitslag_2.pdf (geraadpleegd op 24 mei 2014).

helemaal onderaan de sociale ladder staan, behoren tot de doelgroep van de nog resterende sociale en welzijnsvoorzieningen. Onderzoekers waarschuwen dat het vermogen om zelfredzaam te zijn, oneerlijk verdeeld is over verschillende groepen mensen.²⁶² Groepen uit de sociaal-economische middenklasse van de samenleving hebben een veel sterker vermogen tot zelfredzaamheid dan degenen die onderaan de ladder staan. Dit is de reden dat, volgens critici, bepaalde kwetsbare groepen onevenredig hard getroffen worden door de nieuwe nadruk op zelfredzaamheid. In een vergelijkbare analyse stelt de psycholoog A. Baart dat kwetsbaarheid een 'non-item' is geworden.²⁶³ Als de kwetsbaarheid van bepaalde groepen genegeerd wordt, waarschuwt hij, en hun vermogen om zaken zelf te regelen wordt overschat, worden deze groepen mogelijk gestraft. De socioloog G. Engbersen pleit voor een meer gedifferentieerd beleid dat recht doet aan deze verschillen.²⁶⁴ Het voorbeeld van Amsterdam laat al zien dat de verschillen tussen sociale groepen reeds groot zijn en alleen maar groter worden door de impact van de economische crisis en de bezuinigingsmaatregelen.²⁶⁵

Op een fictieve zelfredzaamheidsgrafiek zouden de gemeenschappen die de focus van dit onderzoek zijn, net boven de onderste groep scoren. Ze kunnen nog net overleven. Dit geldt voor zowel de individuele leden als voor de gemeenschappen en buurten. Relatief gezien zijn deze buurten in een betere staat dan de meeste buurten die zijn aangewezen als aandachtswijken. Het wordt daarom min of meer van hen verwacht dat ze op eigen kracht kunnen overleven. Maar de kwetsbaarheid van zowel individuen als de gemeenschap wordt groter, vooral op het gebied van werk waar de situatie nog steeds verslechtert. Het is onmogelijk economische en financiële problemen los te zien van andere domeinen in het leven. De holistische aanpak in dit rapport illustreert hoe kwetsbaarheid in het ene domein verband houdt met kwetsbaarheid in andere domeinen. Deelnemers aan het Open Society Foundations-onderzoek gaven aan dat ze ernstigere financiële zorgen hadden en dat dit een negatieve invloed heeft op hun toegang tot gezondheidszorg en hun politieke participatie. Maar oplossingen en ingrepen zijn nog steeds gericht op wat Hilhorst en Van der Lans 'deelproblematiek' noemen.²⁶⁶

Bovendien worden burgers geconfronteerd met tegenstrijdige boodschappen. Aan de ene kant moeten zij zo onafhankelijk mogelijk functioneren. Aan de andere kant ervaren zij de rol van de overheid in mantelzorg, sociale zekerheid en schuldhulp, en de interactie met de overheid in de context van zelfbestuur als betuttelend, onnodig ingewikkeld, bureaucratisch en soms zelfs stigmatiserend.

262 G. Engbersen, geïnterviewd in *Sociale Vraagstukken*, 2013, <http://www.socialevraagstukken.nl/site/interview/nieuwe-armoede-het-optimisme-en-de-scepsis-van-godfried-engbersen/>. (geraadpleegd op 24 mei 2014).

263 A. Baart, 'Kwetsbaarheid mag meer aandacht krijgen', in *Sociale Vraagstukken*, 24 mei 2013 op <http://www.socialevraagstukken.nl/site/2013/05/24/kwetsbaarheid-mag-meer-aandacht-krijgen/> (geraadpleegd op 24 mei 2014).

264 G. Engbersen, geïnterviewd in *Sociale Vraagstukken*.

265 'De Staat van de Stad VII'.

266 Hilhorst en Van der Lans, *Sociaal-doe-het-zelven*.

De gemeenschappen die deelnamen aan dit onderzoek worden gekenmerkt door gevoelens van verlies, van oneerlijk behandeld te zijn en tussen de wal en het schip te vallen. Deze gevoelens worden gevoed door zich met anderen te vergelijken, vooral met gemeenschappen die, om verschillende redenen, beter af lijken te zijn. Ondanks hun objectieve sociaal-economische positie, vindt men dat de bewoners van aandachtswijken het beter hebben, vanwege de extra investeringen die nog steeds naar hun buurten gaan ondanks de algemene bezuinigingstrend. Aan het andere eind van het spectrum staan de medeburgers in sociaal-economisch hogere posities waarvan men vindt dat ze beter behandeld worden – door bijvoorbeeld de woningbouwcorporatie, de gezondheidszorg of de politie – vanwege hun economische status. Deze gevoelens worden versterkt door het feit dat de kloof tussen de lager- en hogeropgeleiden groeit en klassenonderscheid nieuwe relevantie heeft gekregen in de Nederlandse maatschappij en in Amsterdam in het bijzonder. In Amsterdam manifesteert dit zich ook duidelijk in geografisch opzicht. Al het bovenstaande leidt tot een algemene sociale onvrede en een intolerante houding ten opzichte van anderen in de ‘super diverse’ stad Amsterdam. Dit onderzoek besteedt specifiek aandacht aan jongeren, of het nu in de context is van onderwijs of van overlast op straat, en deze aandacht is legitiem. Anders dan hun ouders, zullen zij het grootste gedeelte van hun leven in deze nieuwe participatiemaatschappij leven. Het is van cruciaal belang dat ze het benodigde sociale kapitaal verwerven om zich in deze nieuwe omstandigheden staande te kunnen houden.

13.

KERNBOODSCHAPPEN

13.1 | IDENTITEIT EN THUISGEVOEL

1. | STIMULEER BIJ ALLE SOCIAAL-ECONOMISCHE GROEPEN HET GEVOEL BIJ DE STAD EN AMSTERDAM-NOORD TE HOREN.

Hoewel de stad een uitgebreide geschiedenis kent van verschillende communicatiestrategieën die een gezamenlijke identiteit willen stimuleren onder Amsterdammers met verschillende achtergronden, blijkt uit het onderzoek van de Open Society Foundations dat er nog meer gedaan moet worden. Beleid gericht op sociale cohesie dient vooral uitgebreid aandacht te besteden aan klasse of milieu, en met name bij burgers van Nederlandse afkomst met een lagere sociaal-economische positie het gevoel 'erbij te horen' stimuleren. Hun verbondenheid met de stad Amsterdam moet versterkt worden.

2. | BETREK AMSTERDAMMERS VAN ALLE ACHTERGRONDEN BIJ DE OPWAARTSE ONTWIKKELING VAN AMSTERDAM-NOORD.

In Amsterdam-Noord is de grootste uitdaging ervoor te zorgen dat bewoners met verschillende achtergronden zich betrokken voelen bij en profiteren van het gentrificatieproces van het stadsdeel, dat zich voornamelijk afspeelt in de gebieden direct aan het IJ. Dit onderzoek toont aan dat bewoners van Tuindorp Buiksloot en Floradorp zich buitengesloten voelen van deze ontwikkelingen.

3. | PROFITEER VAN DE STERKE BUURTIDENTITEIT.

Het stadsdeel zou daarnaast op de sterke identiteit van de buurt moeten bouwen door bewoners te betrekken bij het verbeteren van de lokale voorzieningen en openbare ruimte, en ervoor te zorgen dat deze voldoen aan de wensen van de bewoners. Om deze betrokkenheid effectief te laten zijn, moet er daadwerkelijke en zichtbare invloed op lokale voorzieningen en de openbare ruimte zijn. Deze grotere zeggenschap zou zowel nieuwkomers meer bij de buurt moeten betrekken als bewoners moeten helpen een meer open, inclusieve identiteit te creëren.

4. | PAK DE UITDAGINGEN IN ANDERE DOMEINEN AAN.

Een inclusiever gevoel van 'erbij horen' kan alleen ontstaan als de kernoorzaken achter de onzekerheden die in dit rapport naar voren komen, worden aangepakt: werkloosheid, politieke onverschilligheid of woede, schooluitval, geografische segregatie en segregatie op scholen. Communicatiestrategieën alleen hebben weinig effect als de problemen in deze andere domeinen niet effectief worden aangepakt.

13.2 | ONDERWIJS

Het is duidelijk dat de individuele leercapaciteit van scholieren slechts één van de factoren is die bijdragen aan een succesvolle schoolloopbaan. Een andere is de bredere sociale omgeving, met name de thuisomgeving en leeftijdsgenoten (vrienden). Het advies van de Open Society Foundations op het gebied van onderwijs richt zich op deze bredere sociale omgeving.

1. | CREËER EEN SAMENWERKINGSVERBAND TUSSEN SCHOOL, OUDERS, LEERLINGEN EN OMWONENDEN.

Het is van cruciaal belang om de interactie tussen scholen, leerlingen, hun ouders en de buurt te verbeteren. Het Actieve Ouders-programma is een goed begin, maar moet verder uitgebreid worden. Men zou moeten uitgaan van een brede definitie van de leeromgeving, en samenwerking stimuleren tussen de verschillende partijen die betrokken zijn bij de ontwikkeling van kinderen en jongeren. Ten eerste moet er een plan bedacht worden om niet alleen de frequentie maar ook de kwaliteit van de betrokkenheid van ouders bij de school te verbeteren. Scholen moeten ouders vanaf het begin benaderen en hun vertrouwen winnen in de school als partner in plaats van vijandig instituut. Ten tweede moeten omwonenden en de directe buurt betrokken worden bij schoolactiviteiten. Een belangrijk aspect van een dergelijk nieuw samenwerkingsverband heeft betrekking op betere communicatie, bijvoorbeeld over de structuur van het Nederlandse onderwijssysteem en de keuzes en mogelijkheden voor leerlingen. Scholen kunnen hun communicatie verbeteren via nieuwsbrieven of door informatiebijeenkomsten in een ouderkamer. Mogelijk zijn er ouders die vrijwillig de rol van ambassadeur voor de school willen vervullen en zo een verbinding kunnen vormen tussen de school en andere ouders.

2. | STIMULEER LEERLINGEN OM EEN STARTKWALIFICATIE TE BEHALEN.

In de onderzoeksbuurten zijn er initiatieven om leerlingen te stimuleren hun leerprestaties te verbeteren. Een kernelement hierbij is de motivatie die, binnen deze sterk op arbeid gerichte gemeenschap, werkgerelateerd moet zijn. Een voorbeeld is onderwijs als route te zien naar nieuwe en potentieel duurzamere mogelijkheden op de arbeidsmarkt. Een onderwerp waarover de communicatie verbeterd moet worden, is om het belang van een startkwalificatie. Jongeren en hun ouders in deze gemeenschappen moeten begrijpelijke en toegankelijke informatie ontvangen over de voordelen van een startkwalificatie. Deze informatie moet zowel de meerwaarde belichten van vervolgonderwijs voor iemands persoonlijke financieel-economische situatie, als wijzen op het negatieve effect van voortijdig schoolverlaten op werk- en carrièreperspectieven. Feestelijke gelegenheden zoals de diploma-uitreiking

moeten worden aangegrepen om zowel ouders als leerlingen te informeren over de mogelijkheden voor vervolgonderwijs.

Interventie tijdens de middelbare schooltijd zou kunnen voorkomen dat leerlingen in een later stadium uitvallen. Een van de mogelijkheden is het aanbieden van coaching door oudere leeftijdsgenoten. Jongeren met een succesvolle schoolloopbaan zouden kunnen functioneren als coach en rolmodel voor scholieren in hun eigen gemeenschap. Sommige scholen hebben hier al positieve ervaringen mee.

3. | BESTEED EXTRA AANDACHT AAN SCHOOLLOOPBANEN OP HET MBO-/ROC-NIVEAU.

Het toenemende aantal schoolverlaters op MBO-/ROC-niveau vraagt om aandacht. Directeuren van middelbare scholen worden vaak slecht geïnformeerd over de voortgang van leerlingen op het ROC en kunnen geen waardevolle kennis over individuele leerlingen aan het ROC doorgeven. Betere communicatie tussen middelbaar en vervolgonderwijs zou kunnen bijdragen aan meer succesvolle schoolloopbanen. Een concrete manier om deze relatie te verbeteren is VMBO-leerlingen aan MBO-studenten te koppelen in buddyprojecten. Elke leerling zou dan ook tijdens het intakegesprek op het ROC ondersteund moeten worden door een volwassene. Als de ouders niet aanwezig kunnen zijn, kan de leerling zelf iemand anders meenemen als vervangende coach. Het belang van het afmaken van de MBO-opleiding zou tijdens de intake benadrukt moeten worden. De ROC's kunnen zich ook zichtbaarder maken in de buurt, bijvoorbeeld door informatieavonden in buurthuizen.

13.3 | WERKGELEGENHEID

1. | HELP DE ECONOMISCHE VEERKRACHT VAN KWETSBARE GEMEENSCHAPPEN TE VERSTERKEN.

Dit onderzoek heeft een licht geworpen op het effect van de macro-economische ontwikkelingen op het lokale dagelijks leven. De cumulatieve gevolgen van toenemende werkloosheid en bezuinigingsmaatregelen leiden tot economische onzekerheid en een grotere kans op armoede. Beleid zou zich moeten richten op het versterken van de veerkracht van degenen die het meest kwetsbaar zijn voor de gevolgen van deze macro-economische mechanismen.

2. | VERSTERK DE ECONOMISCHE VITALITEIT VAN ZZP'ERS.

Laagopgeleide zzp'ers moeten bedrijfssteun krijgen om zo hun economische veerkracht en vitaliteit te versterken. Onderzoek toont aan dat zzp'ers vaak hulp zoeken als het al te laat is en hun bedrijf niet meer levensvatbaar

is. Dit zou zo veel mogelijk voorkomen moeten worden door het informeren en ondersteunen van zzp'ers tijdens financiële moeilijkheden. Er zouden bijvoorbeeld informatiebijeenkomsten gehouden kunnen worden in het buurthuis over de gemeentelijke BBZ-regeling voor zzp'ers (Besluit Bijstandsverlening Zelfstandigen) of over Broodfondsen.

3. | ORGANISEER NETWERKBIJEENKOMSTEN VOOR LAGER OPGELEIDE ONDERNEMERS.

Het stadsdeel is al betrokken bij het organiseren van netwerkbijeenkomsten voor zelfstandig ondernemers, maar deze zouden breder gepromoot moeten worden en ook gericht moeten zijn op lager opgeleide zzp'ers. De VEBAN in Amsterdam-Noord²⁶⁷ fungeert onder andere als netwerkorganisatie. Deze netwerken moeten zzp'ers niet slechts ondersteunen als hun bedrijf succesvol is, maar ook bij economische en financiële problemen. VEBAN zou een concrete bijdrage op dit gebied kunnen leveren door:

- het faciliteren en het begeleiden van zzp'ers door succesvolle ondernemers;
- het ontwikkelen van een aanpak om het taboe op financiële problemen onder ondernemers te verminderen;
- het aanbieden van informatie en training over de financiële aspecten van het ondernemerschap.

4. | VEREENVOUDIG DE REGELS EN REGELINGEN VOOR SOCIALE ZEKERHEID.

Uit dit onderzoek blijkt dat de instrumenten en procedures rond sociale zekerheid eenvoudiger, transparanter en beter onderbouwd moeten worden. Mensen vinden het moeilijk hun weg te vinden in de bureaucratie. Het vereenvoudigen van regels heeft niet alleen betrekking op het lokale of stedelijke beleid, maar ook op het landelijke beleid. Toegankelijke informatie over financiële aangelegenheden zou op buurtniveau aangeboden moeten worden, bijvoorbeeld door een maandelijks spreekuur in het buurthuis door de belastingdienst. Deze diensten zouden gecombineerd kunnen worden met het aanbieden van informatie over gezondheidszorg en onderwijs.²⁶⁸

²⁶⁷ Zie www.veban.nl (geraadpleegd op 24 mei 2014).

²⁶⁸ Tijdens de rondetafelbijeenkomst werd geopperd dat decentralisatie van bepaalde taken van de belastingdienst van het landelijke naar het lokale niveau het besluitproces zou versnellen en efficiënter zou maken. Een concreet idee zou zijn om professionals van lokale welzijnsorganisaties het mandaat te geven om bepaalde besluiten namens de belastingdienstadministratie te doen, die dan geverifieerd zouden kunnen worden door willekeurige steekproeven.

5. | HOUD REKENING MET SCHAAMTE OVER FINANCIËLE PROBLEMEN.

Er zou voorzichtiger omgegaan moeten worden met zorgen over privacygevoelige financiële informatie in deze buurten waar een uitkering krijgen, afhankelijk zijn van de voedselbank en schulden hebben, schaamte veroorzaken. Mensen vinden het moeilijk om al hun financiële zorgen met buitenstaanders te delen. Sommige deelnemers aan het Open Society Foundations-onderzoek hebben problemen met het werken aan schuldvermindering in groepsverband.²⁶⁹ Schuldhulpverlening moet daarom meer op maat en gedifferentieerd worden aangeboden, zodat rekening kan worden gehouden met deze bezwaren. Dit kan worden opgenomen in het gebiedsspecifieke beleid (zie hoofdstuk 3) voor de onderzoeksbuurten.

6. | STIMULEER GRASSROOTS ACTIVERING VAN WERKLOZEN.

Ondanks de sterke nadruk op het belang van betaald werk in het huidige werkloosheidsbeleid, zouden andere manieren van bijdragen aan de samenleving door maatschappelijke participatie een herwaardering moeten ondergaan. Dit is vooral belangrijk met het oog op de hervormingen van de zorg- en welzijnssector, want deze zullen steeds afhankelijker worden van vrijwilligerswerk. Ontwikkelingen zoals het oprichten van gemeenschaps- of buurtondernemingen zouden kunnen leiden tot minder vrijblijvende vormen van vrijwilligerswerk en op de lange termijn ook bijdragen aan meer kans op werk. Overheidsmaatregelen zouden dit soort burgerinitiatieven moeten stimuleren. Sommige regels, zoals het beperken van bepaalde soorten vrijwilligerswerk wanneer men een uitkering ontvangt, ontmoedigen dit.

13.4 | HUISVESTING

De grootste zorg op het gebied van huisvesting bleek het gebrek aan betaalbare woningen voor jongeren uit de gemeenschap. Het huisvestingsbeleid voor sociale diversificatie is gericht op het behouden van sociaal mobiele buurtbewoners door het beschikbaar maken van duurdere huurhuizen en koophuizen. Maar voor veel jongeren uit de buurt zijn deze twee opties te duur. Het gevolg is dat de kloof tussen oude bewoners en nieuwkomers wat betreft sociaal-economische achtergrond groot is. Dit heeft op zijn beurt invloed op het gemeenschapsgevoel en de sociale cohesie.

²⁶⁹ Professionals bij de rondetafelbijeenkomst benadrukten dat dit probleem vooral door bepaalde groepen cliënten ervaren wordt, zoals ondernemers, en dat het taboe en de schaamte niet zo veel worden geregistreerd in andere delen van de stad.

1. | BIED PASSENDE HUISVESTING VOOR HUURDERS UIT DE (LAGERE) MIDDENKLASSE.

Om te zorgen voor een evenwichtiger bevolkingssamenstelling en meer sociale cohesie zouden huizen die op de markt komen, geschikt moeten zijn voor huurders uit de (lagere) middenklasse. Voor het behoud van het sociale buurtnetwerk, is het van belang om sociaal mobiele leden van de jongere generatie in de gemeenschap te behouden.²⁷⁰ Huisvestingsbeleid in de onderzoeksgebieden van dit rapport zou moeten zorgen voor betaalbare huizen voor zowel bestaande buurtbewoners die de sociale ladder beklimmen als nieuwkomers uit het lage middensegment.²⁷¹ De huidige inkomensgrens voor sociale huur van € 34.678 (€ 39.202 voor huishoudens met kinderen) per jaar is juist voor deze groepen een obstakel.²⁷²

2. | COMMUNICEER BETER OVER DE MOGELIJKHEDEN VAN JONGE STARTERS OP DE WONINGMARKT.

De gemeente heeft wel specifiek huisvestingsbeleid voor jonge werkenden tussen de 18 en 24 jaar (jongerencontracten), maar dit beleid moet meer bekendheid krijgen onder de doelgroep. Jongeren moeten ook aangemoedigd worden zich in te schrijven voor een sociale huurwoning zodra ze 18 worden. Gedecentraliseerde diensten zoals het Wijksteunpunt Wonen zouden spreekuur kunnen houden in het plaatselijke buurthuis om bewoners over deze zaken en over de rechten van bewoners in het algemeen te informeren. In Floradorp speelt de huurdersvereniging al een actieve rol bij het informeren van bewoners over hun rechten.

3. | ONTWIKKEL EEN HOLISTISCHE, GEBIEDSSPECIFIEKE AANPAK OP HET GEBIED VAN HUISVESTING WAARBIJ PARTNERS HECHT SAMENWERKEN.

Uit de rondetafelgesprekken van de Open Society Foundations bleek dat de deelnemende professionals een holistische, geïntegreerde en proactieve aanpak misten voor het ontwikkelen van de buurt. Woningbouwverenigingen en stadsdeel/gemeente zouden niet alleen op uitvoeringsniveau, maar ook op beleidsniveau nauwer moeten samenwerken.

270 Gemeente Amsterdam, 'Amsterdam West: Topstad! Maar hoe?' (Amsterdam West Top City! Adviesraad Diversiteit en Integratie, april 2009, op <http://dare.uva.nl/document/176147> (geraadpleegd op 24 mei 2014). In dit rapport beschrijft de Adviesraad Diversiteit en Integratie een zogenaamd DNA strategie die verwijst naar een beleidsstrategie van sociaal mengen in stedelijke buurten en heeft als specifiek doel het voorkomen van een exodus van mensen uit armere gebieden na de gentrificatie van stedelijke gebieden.

271 Bij de rondetafelbijeenkomst gaf woningbouwvereniging Ymere aan dat ze probeert meer huizen aan te bieden voor deze groep maar dat ze in hun beleid worden beperkt door een algemeen tekort aan woningen.

272 De professional van het Amsterdam Steunpunt Wonen die voor dit rapport om advies werd gevraagd, opperde dat het probleem opgelost kon worden door het verhogen van de inkomensgrens naar € 39.202 per jaar voor alle groepen, niet alleen voor families met kinderen.

4. | FOCUS OP LOKALE DRUKPUNTEN IN DE BUURT.

In plaats van het toepassen van een uniform woningbeleid op een groter gebied, is het effectiever om de ontwikkeling op specifieke drukpunten te richten: een straat of huizenblok waar bepaalde problemen zijn. Dit vereist een flexibel, vraaggestuurd en bottom-up beleid. Dit zou ingevoerd kunnen worden als onderdeel van het nieuwe gebiedsspecifieke beleid (zie hoofdstuk 3).

5. | WONINGBOUWVERENIGINGEN MOETEN HUN ROL BIJ HET VERBETEREN VAN DE SOCIALE COHESIE IN BUURTEN BEHOUDEN.

De verantwoordelijkheid van woningbouwverenigingen voor de sociale cohesie en leefbaarheid moet erkend en behouden worden. De huidige rol van de woningbouwvereniging wordt in beide buurten positief gewaardeerd, want deze dient vaak als eerste aanspreekpunt voor buurtproblemen (hoewel in Tuindorp Buiksloot meer zichtbaarheid van de woningbouwvereniging op prijs gesteld zou worden). Het is belangrijk dat woningbouwverenigingen en de gemeente onderzoeken hoe deze functie behouden kan blijven.

6. | ERKEN DE IMPACT VAN GEBIEDSSPECIFIEKE RENOVATIE EN GENTRIFICATIE OP AANGRENZENDE GEBIEDEN.

Onderzoekers raden aan meer aandacht te besteden aan de gebieden rondom een vernieuwingsgebied en de effecten die daar worden ervaren.²⁷³ Bovendien bleek uit het Open Society Foundations-onderzoek dat bewoners het selectieve beleid oneerlijk vinden. Dit zou serieus genomen moeten worden en kan mogelijk tegengegaan worden door het bieden van meer informatie over de beweegredenen voor stedelijk vernieuwingsbeleid.

7. | ONDERZOEK DE MOGELIJKHEID VAN ZELFBEHEER DOOR BEWONERS.

Met het oog op bezuinigingen en huurverhogingen is het belangrijk de mogelijkheden tot zelfbeheer door huurders te onderzoeken. Dit is des te interessanter vanwege het grote aantal professionals in de onderzoeksbuurten dat met zijn of haar handen werkt. In een aantal Europese landen wordt al gewerkt met modellen voor huurverlaging in ruil voor zelfbeheer, waarbij bepaalde (onderhouds)taken zelf worden verricht, deze modellen kunnen als voorbeeld dienen.

13.5 | GEZONDHEID

1. | VERBETER DE TOEGANG TOT GEZONDHEIDSZORG DOOR BETER AFGESTEMDE, OP MAAT GEMAAKTE VERZEKERINGSPAKKETTEN.

Onder de huidige omstandigheden staat het principe van gelijke toegang tot gezondheidszorg onder druk. Financiële problemen vormen een obstakel voor volledige en adequate gezondheidszorg onder bewoners van de onderzochte buurten. Verzekeringspakketten zouden beter afgestemd moeten worden op de behoeften en financiële mogelijkheden van individuele klanten. Welzijnsorganisaties en huisartsen zouden een rol kunnen spelen in de zorg voor adequate en betaalbare pakketten en het verstrekken van betere informatie over mogelijke financiële gevolgen.²⁷⁴

2. | BIED MANTELZORGERS MEER STEUN.

Er zou meer aandacht besteed moeten worden aan de problemen waarmee mantelzorgers geconfronteerd worden. Onderzoek toont aan dat deze groep een grote kans loopt overbelast te raken en preventieve maatregelen blijken nodig. Het is belangrijk in kaart te brengen welke steun mantelzorgers nodig hebben en deze zo nodig ook te bieden. In concrete termen zou er een bezoek gebracht moeten worden aan gezinnen die een chronisch zieke thuis verzorgen. Dit zou door professionals (zoals de *ouderenadviseur*) of getrainde vrijwilligers gedaan kunnen worden. De behoefte aan en vereisten voor ondersteuning van de mantelzorger zouden tijdens dit bezoek besproken moeten worden, en er moeten afspraken worden gemaakt voor de momenten dat de mantelzorger geen zorg kan bieden. Daarnaast moeten mantelzorgers en zorgprofessionals gestimuleerd worden positiever met elkaar om te gaan, op een manier waar beide partijen baat bij hebben. Mantelzorgers kunnen ook profiteren van het uitwisselen van ervaringen met andere mantelzorgers.²⁷⁵ Het nieuwe online platform Project C, dat opgericht werd in 2014, biedt hiervoor goede mogelijkheden.

3. | BIED LAAGDREPELIGE INFORMATIE EN VOORLICHTING OVER GEZONDHEID.

Uit het onderzoek blijkt dat in deze gemeenschappen een voorlichtingscampagne over gezondheidszorg wenselijk is en dat informatie in een lokale vertrouwde omgeving aangeboden moet worden, zoals het buurthuis. Specifieke onderwerpen die in een voorlichtingscampagne aan bod kunnen komen, zijn:

274 De huidige regering was van plan inkomensafhankelijke gezondheidszorg in te voeren, maar dit plan werd ingetrokken. Lagere inkomensgroepen worden nu gecompenseerd door andere maatregelen, zoals de zorgtoeslag, een bijdrage aan/subsidie voor de zorgverzekeringspremie.

275 Zie <http://www.liquidjournalism.nl/page/13/project-c.html> (geraadpleegd op 24 mei 2014).

- verslavingsproblematiek;
- de financiële aspecten van de gezondheidszorg en zorgverzekeringen;
- gevolgen van de zorghervormingen voor ouderen.

Maatschappelijke organisaties kunnen een rol spelen in deze voorlichtingscampagnes, eventueel in combinatie met armoedebestrijdingsinitiatieven zoals de voedselbank, die tijdelijk voedselpakketten levert aan mensen die onder de armoedegrens leven. Scholen zouden ook kunnen bijdragen door gezondheid en verzekering als onderwerpen op te nemen in hun onderwijsprogramma, wat al in een aantal scholen gebeurt. Bestaande voorbeelden, zoals het Clusius College, kunnen als goed praktijkvoorbeeld dienen.²⁷⁶ Een algemeen ondersteunings- en adviesmodel met betrekking tot voeding, gezondheid en zorgkosten zou een groot aantal maatschappelijke voordelen kunnen opleveren, zoals veerkrachtigere bewoners in beide buurten.

13.6 | TOEZICHT EN VEILIGHEID

1. | VERBETER DE COMMUNICATIE TUSSEN POLITIE, STRAATCOACHES EN HET STADSDEEL.

Dit onderzoek wees uit dat de communicatie tussen de drie belanghebbenden – bewoners, politie en stadsdeel – verbeterd moet worden. De veiligheid en het toezicht in deze twee buurten worden gehinderd door misverstanden tussen de partijen. Elke partij heeft andere ideeën en verwachtingen over hoe sociale overlast in de buurt opgelost moet worden.

2. | INFORMEER HET PUBLIEK OVER DE ROLVERDELING TUSSEN DE BELANGHEBBENDE PARTIJEN.

Bewoners zouden regelmatig geïnformeerd moeten worden over de verschillende taken en verantwoordelijkheden van de drie belanghebbenden. Deze informatie moet op een overzichtelijke, toegankelijke manier aangeboden worden, bij voorkeur in een neutrale omgeving zoals het buurthuis. In beide buurten is vooral veel miscommunicatie en ontevredenheid over de rol van de straatcoaches, daarom is het belangrijk dat de rol van straatcoaches verduidelijkt wordt door informatiecampagnes.

²⁷⁶ De directeur van het Clusius College beschreef hoe het onderwerp op zijn school in het economieprogramma geïntegreerd werd en er werd een app voor leerlingen gecreëerd om een passende zorgverzekering te kunnen kiezen.

3. | VIND DE JUISTE BALANS IN DE AANWEZIGHEID VAN DE POLITIE.

Bewoners waarderen de persoonlijke en betrokken aanpak van de wijkagent. Meer van dit type interactie zou wenselijk zijn, omdat de bereidheid van mensen om de politie erbij te betrekken als dat nodig is, hierdoor zou kunnen stijgen. Betrokkenheid van de politie zou niet beperkt moeten worden tot momenten van echte escalatie. Bewoners uit deze buurten staan er wel om bekend argwaan te hebben voor een te grote aanwezigheid van de politie. De juiste balans tussen zichtbaarheid en respect voor de autonomie van de gemeenschap moet gevonden worden.

4. | BLIJF DE ROL EN BIJDAGEN VAN DE VERSCHILLENDE BELANGHEBBENDEN EVALUEREN.

Het is van cruciaal belang de rollen van de verschillende belanghebbenden constant te blijven evalueren en ervoor te zorgen dat deze elkaar op een effectieve manier aanvullen. Vooral de bijdrage van de straatcoaches moet kritisch geëvalueerd worden op basis van de inbreng uit alle lagen van de gemeenschap. Effectieve modellen die internationaal worden gebruikt en praktijkvoorbeelden van elders moeten worden onderzocht en kunnen als voorbeeld dienen.

5. | SIGNALEER SPANNINGEN VROEGTIJDIG OP BASIS VAN 'ZACHTE' ONDERZOEKSGEGEVENS.

De spanningen in beide buurten zouden kunnen worden voorkomen of verminderd door vroegtijdige signalering: het monitoren van risicofactoren en het gebruiken van informatie van andere bronnen dan criminaliteitsstatistieken.²⁷⁷ In buurten waar incidenten weinig worden gemeld, is diepgaande informatie uit gesprekken met bewoners cruciaal voor het beoordelen van de situatie.

6. | FACILITEER EN STIMULEER ZELFBESTUUR DOOR JONGEREN.

De aanpak van jongeren in beide buurten zou zich moeten richten op het stimuleren en faciliteren van hun eigen initiatieven en hun motivatie om zelf dingen te organiseren. Dit onderzoek geeft aan dat jonge bewoners graag zelf activiteiten in en voor hun eigen buurt organiseren. Professionals en actieve bewoners moeten creatieve manieren vinden om jongeren bij buurtprojecten te betrekken. Scholen kunnen ook partner zijn. Het is belangrijk dat jongeren een gevoel van eigenaarschap over deze projecten hebben. Ze kunnen bijvoorbeeld worden gevraagd om een ontwerp te maken voor de renovatie van een deel van het park en vervolgens bij de uitvoering worden betrokken.

²⁷⁷ Van Wonderen en Cohen, 'Handreiking Weerbare Buurten'.

7. | BETREK JONGEREN BIJ HET ONTWIKKELEN VAN BELEID ZOALS HET OPRICHTEN VAN TALENTENCENTRA.

Het stadsdeel moet de twijfels van jongeren erkennen over het nieuwe talentencentrum achter het stadsdeelkantoor, Station Noord. Het zou in deze buurten een dialoog moeten starten om te onderzoeken waarom deze twijfel bestaat. De jongeren in deze buurten moeten beter betrokken worden bij de ontwikkeling van het jongerenbeleid in Amsterdam-Noord. Dit is ook een belangrijke manier om hen te stimuleren als volwassene actief te participeren.

13.7 | PARTICIPATIE EN BURGERSCHAP

1. VERGROOT DE ZICHTBAARHEID VAN DE LOKALE OVERHEID EN BESTUURDERS IN DE BUURTEN.

Uit het onderzoek voor dit rapport blijkt dat mensen een grote afstand voelen tot hun lokale bestuur, dit heeft een negatief effect op het politieke vertrouwen. Men vindt dat lokale beleidsmakers niet weten wat er speelt. Het zou helpen als lokale bestuurders bekend waren met de buurt en de taal spreken van de buurt waarin ze actief zijn. De lokale overheid moet ernaar streven de gemeenschappen te vertegenwoordigen waar ze voor werkt. Een actievere aanwezigheid in de buurt, bijvoorbeeld door de *makelaar bewonersinitiatieven*, zou het stadsdeel een gezicht kunnen geven.²⁷⁸

2. | VERBETER DE HELDERHEID EN EFFECTIVITEIT VAN CONTACTEN TUSSEN HET LOKALE BESTUUR EN BEWONERS.

Bij directe contacten tussen het stadsdeel en de bewoners is het belangrijk dat deze het gevoel hebben gehoord, begrepen en serieus genomen te worden. Een snelle, begrijpelijke en effectieve communicatie van het stadsdeel zal hieraan bijdragen.

3. | GEEF KINDEREN EN VOLWASSENEN VOORLICHTING OVER HET BELANG VAN DEMOCRATISCHE PARTICIPATIE.

Basis- en middelbare scholen moeten de werking en het belang van ons democratische systeem met kinderen bespreken, vooral als dit geen gespreksonderwerp is bij gezinnen thuis. Burgerinitiatieven die mensen bewust maken van politieke ontwikkelingen (zoals campagnes rond de gemeentelijke verkiezingstijd), moeten worden ondersteund. Buiten de verkiezingstijd is het belangrijk dat het lokale bestuur participatie-maatregelen neemt die plaatselijke bewoners bij besluiten betrekken.

²⁷⁸ De Makelaars Bewonersinitiatieven zijn personeelsleden van het stadsdeel die bewoners motiveren en ondersteunen bij het opzetten van projecten voor hun buurt.

4. | BIED EXTRA HULP EN ONDERSTEUNING TIJDENS DE OVERGANG VAN DE OUDE VERZORGINGSSTAAT NAAR HET NIEUWE ZELFBESTUUR.

De overgang naar zelfbestuur in zorg en welzijn moet gedifferentieerd plaatsvinden en specifiek worden afgestemd op de lokale omstandigheden. Burgers in de onderzoeksbuurten zijn gewend dat veel verschillende aspecten en voorzieningen in hun leven door de overheid worden geregeld. Het gevolg is dat overheidsvoorzieningen en -diensten gewoonlijk als recht beschouwd worden. De overheid trekt zich momenteel echter in hoog tempo terug uit deze rol, waardoor er een vacuüm ontstaat, en een gevoel van onzekerheid en verlies onder bewoners. De overheid moet een model ontwikkelen voor ondersteuning en financiële hulp op maat voor buurten als deze, waar weinig sociaal en cultureel kapitaal is voor zelfbestuur. Sommige buurten en gemeenschappen hebben meer steun nodig dan andere in de overgang naar een participatiemaatschappij en het beleidskader moet flexibel genoeg zijn om zulke verschillen te kunnen ondervangen.

5. | STEUN DE ONTWIKKELING VAN STERKE LOKALE BUURTNETWERKEN.

In lokale buurtnetwerken zouden bewoners, professionals en ondernemers moeten samenkomen en samenwerken aan gedeelde interesses of een gemeenschappelijk thema. Vanuit deze netwerken kan een collectieve aanpak van buurtinitiatieven ontwikkeld worden. Binnen deze netwerken kunnen mensen de voordelen ervaren van en waardering ontwikkelen voor een gezamenlijke aanpak en het bundelen van vaardigheden en talenten.

6. | WIJS EEN TIJDELIJKE COACH MET DE JUISTE HOUDING AAN.

In de overgangsfase naar zelfbestuur zou een tijdelijke coach aangewezen kunnen worden om de ontwikkelingen van dit type netwerken in de buurt te stimuleren. Bij voorkeur heeft de buurt een belangrijke inbreng bij het aanwijzen van de coach. De rol van de coach is expliciet om tijdelijke ondersteuning en hulp te bieden, opdat bewoners uiteindelijk de volledige zeggenschap over de netwerken en projecten krijgen.

7. | ONTWIKKEL VERTROUWEN EN STA OPEN VOOR ONCONVENTIONELE BURGERINITIATIEVEN.

Wat nodig is voor het goed functioneren van de hervormde verzorgingsstaat, is 'een nieuwe plek, gebaseerd op een nieuw soort vertrouwen', zoals een van de geïnterviewde professionals dit formuleerde.²⁷⁹ Overheid en burgers moeten op vertrouwensbasis leren samenwerken. In plaats van het benadrukken van

tekortkomingen (achterstands aanpak), is het cruciaal om de potentie en mogelijkheden van burgers centraal te stellen. De overheid moet open staan voor de nieuwe, vaak onconventionele manieren waarop gemeenschappen zich kunnen ontwikkelen en zichzelf besturen. Deze nieuwe manieren druisen misschien in tegen de traditionele, meer gekokerde methodes van de verzorgingsstaat. Maar wellicht ligt daarin juist de kracht van nieuwe, grassroots burgerinitiatieven. De waarde van bestaande en opkomende initiatieven moet expliciet erkend worden. Zulke erkenning kan een belangrijke stimulans zijn voor het zelfvertrouwen van de initiatiefnemers en zal ook de lokale bekendheid van de projecten vergroten.

13.8 | ROL VAN DE MEDIA

1. | STIMULEER DE ORGANISATIE VAN EVENEMENTEN DIE POSITIEVE MEDIA-AANDACHT GENEREREN.

Het is belangrijk de impact van evenementen zoals de opera in Floradorp te erkennen, niet alleen als stimulans voor een positief zelfbeeld van de gemeenschap, maar ook in het bijdragen aan een evenwichtige beeldvorming over de gemeenschap. Dit soort evenementen moeten gestimuleerd en ondersteund worden.

2. | ERKEN HET POTENTIEEL VAN INCLUSIEVE SOCIALE MEDIA VOOR BURGERINITIATIEVEN.

Het belang van sociale media bij het betrekken en versterken van lokale gemeenschappen moet niet onderschat worden. In dit rapport is het positieve voorbeeld genoemd van de community-blog ilovenoord.nl en de Facebook-community van Tuindorp Buiksloot. Deze forums zullen steeds belangrijker worden in de participatiemaatschappij, vanwege hun vermogen mensen samen te brengen. Door hun eigen mediacontent te genereren, dragen de forumgebruikers bij aan evenwichtigere informatie over de onderzoeksbuurten. Tegelijkertijd moet worden opgemerkt dat er groepen in deze gemeenschappen zijn die geen toegang hebben tot online media. Initiatiefnemers van online community's moeten dus strategieën ontwikkelen om zo veel mogelijk mensen bij hun forum te betrekken. Het organiseren van offline evenementen (bijvoorbeeld de evenementen die door ilovenoord.nl georganiseerd worden) is een goede manier om dit te bereiken.

Bijlage 1. Bibliografie

IN HET ENGELS

- Crul, M., Jens Schneider and Frans Lelie. *Super-diversity: a New Perspective on Integration*. Amsterdam: VU University Press, 2013.
- Devaux, M., F. Sassi, J. Church, M. Cecchini and F. Borgonovi. 'Exploring the Relationship between Education and Obesity.' *OECD Journal: Economic Studies*, 1 (2011) <http://dx.doi.org/10.1787/19952856>
- Engbersen, G. 'A Van full of Poles.' In R. Black, G. Engbersen, M. Okolski and C. Pantiru (eds), *A Continent Moving West? EU Enlargement and Labour Migration from Central and Eastern Europe*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010.
- EPASI. Country Report: The Netherlands, Educational Policies that Address Social Inequality. Brussels: Education and Culture DG, November 2008. <http://www.epasi.eu/CountryReportNL.pdf>
- European Public Health Alliance, 'Briefing paper on health inequalities.' Brussels: EPHA, 2010. <http://www.eph.org/4318>
- Geschiere, P. *The Perils of Belonging: Autochthony, citizenship, and exclusion in Africa and Europe*. Chicago, IL: University of Chicago Press, 2009.
- Gil de Zúñiga, H., N. Jung and S. Valenzuela. 'Social Media Use for News and Individuals' Social Capital, Civic Engagement and Political Participation.' *Journal of Computer Mediated Communication* 17 (3) (2012), pp. 319–336.
- Hayward, K. and M. Yar. 'The 'chav' phenomenon: Consumption, media and the construction of a new underclass.' *Crime, Media, Culture* 2 (1) (2006), pp. 9–28.
- Lockyer, S. 'Dynamics of social class contempt in contemporary British television comedy.' *Social Semiotics* 20 (2) (2010), pp. 121–138.
- Open Society Foundations. *Muslims in Amsterdam*. Budapest: Open Society Foundations, 2010.
- Tyler, I. 'Chav Mum Chav Scum' Class disgust in contemporary Britain.' *Feminist media studies* 8 (1) (2008), pp. 17–34.
- Vertovec, S. 'Super-diversity and Its Implications.' *Ethnic and Racial Studies* 30 (6) (2007), pp. 1024–1054.
- Gijsberts, M., Tom van der Meer, and Jaco Dagevos. 'Hunkering down in multi-ethnic neighbourhoods? The effects of ethnic diversity on dimensions of social cohesion.' *European Sociological Review* 28.4 (2012): 527–537.
- Putnam, R. 'E pluribus unum: Diversity and community in the twenty first century the 2006 Johan Skytte Prize Lecture.' *Scandinavian political studies* 30.2 (2007): 137–174.
- Scanlon K. and C. Whitehead, *Social housing in Europe II: a review of policies and outcomes*. London: London School of Economics, 2008.

Sherif, M. *Group Conflict and Co-operation: Their Social Psychology*. London: Routledge & Kegan Paul, 1967.

Verhoeven I., and E. Tonkens. 'Talking Active Citizenship: Framing Welfare State Reform in England and the Netherlands.', *Social Policy and Society* 12 (3) (juli 2013), pp. 415–426.

Wassenberg, F. 'Key players in urban renewal in the Netherlands' in Scanlon and Whitehead, *Social housing in Europe II: a review of policies and outcomes*. London: London School of Economics, 2008.

van de Werfhorst, H., and J.J.B. Mijs. 'Achievement Inequality and the Institutional Structure of Educational Systems: A Comparative Perspective.' *Annual Review of Sociology* 36 (2010), pp. 407–428.

IN HET NEDERLANDS

Arcadis Nederland. 'Tussen wal en schip' Den Haag: Nicis Institute, 2012. http://nicis.platform31.nl/Wat_doen_wij/Verspreiding/Docbank/Wonen/Woningmarkt/Vraag_en_aanbod/Gemeenten_geven_middeninkomens_weinig_prioriteit

Bovens M. en A. Wille. 'Diplomademocratie.' In *Over de spanning tussen meritocratie en democratie*. Amsterdam: Bert Bakker, 2011.

Bovens M. en A. Wille. 'Politiek vertrouwen in Nederland: tijdelijke dip of definitieve daling?' *Democratie Doorgelicht: In Democratie Doorgelicht: Het functioneren van de Nederlandse Democratie*. Leiden: Leiden University Press, 2011.

Bureau Severijn, 'Analyse van de effecten van de regeling staatssteun'. Denekamp, januari 2012.

Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling, Het onbehagen voorbij, een wenkend perspectief op onvrede en onmacht. Amsterdam: januari 2013.

Dienst Werk en Inkomen. 'Ondersteuning van zzp'ers door gemeenten. Situatie begin 2010'. Den Haag: Dienst Werk en Inkomen, 2010. van Dijk, M. en M. Gemmeke, *De kracht van de pedagogische civil society* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut, 2010.

Jan Donkers, *Zo dicht bij Amsterdam* Amsterdam: Atlas Contact, 2013.

van Eijk, G. 'Klassenverschillen in Nederland: percepties, ontkenning en moraliteit', *Sociologie* 7 (2011).

Elchardus, M. 'Opleiding als nieuwe scheidslijn', in *Essaybundel: De Sociale Klasse Voorbij*. Den Haag: Kenniskamers, 2011. Feddes, F. *1000 jaar Amsterdam*, Amsterdam: Thoth, Bussum, 2012.

van Gent, W. 'De noodzaak van ontrafeling van problemen in stedelijk beleid: het 40 wijken programma', in S. Musterd en W. Ostendorf, *Problemen in wijken of Probleemwijken?* Amsterdam: Van Gorcum, 2009.

M. de Gruijter, M., E. Smits van Waesberghe en H. Boutellier. *Een Vreemde in Eigen Land*. Amsterdam: Aksant, 2011. van der Haar, M. en Dvora Yanow. 'Allochtoon als

- metafoor en categorie', *Beleid en Maatschappij* 38 (2) (2011). Hilhorst, P. en J. van der Lans. *Sociaal-doe-het-zelven*. Amsterdam: Atlas Contact, 2013.
- Hurenkamp, M. en E. Tonkens. *De onbeholpen samenleving: burgerschap aan het begin van de 21e eeuw*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2011.
- Iedema, J., C. Campen en M. Broese van Groenou. *Met Zorg Ouder Worden: Zorgtrajecten van ouderen in tien jaar*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau, 2013.
- Koemans, M. 'White trash versus Marokkaanse straatterroristen' *Tijdschrift voor Criminologie* 52 (2) (2010), pp. 201–217.
- Lub, V. Schoon, Heel en Werkzaam: een wetenschappelijke beoordeling van interventies op het terrein van buurtleefbaarheid. Amsterdam: Boom Lemma, 2013.
- Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. *Middelengebruik en seksueel gedrag van jongeren met een laag opleidingsniveau*. Den Haag: Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, 2010.
- Sociaal Cultureel Planbureau. *De Sociale Staat van Nederland* Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau, 2008.
- Sociaal Cultureel Planbureau, *Samen Scholen* Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau, 2013. http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2013/Samen_scholen
- Nicis Institute and Ecorys Netherlands. *Stapelingseffecten van de bezuinigingen in het sociale domein*. Rotterdam en Den Haag: Nicis Institute and Ecorys Netherlands, 2011. http://www.ecorys.nl/contents/uploads/factsheets/44_1.pdf
- de Regt, Ali. 'Arbeidersgezinnen en beschavingsarbeid: ontwikkelingen in Nederland, 1870–1940: een historisch-sociologische studie' ontwikkelingen in Nederland, 1870–1940: een historisch-sociologische studie, scriptie, Universiteit Amsterdam, 1984.
- Reitsma-van Rooijen, M., A.E.M. Brabers en J.D. de Jong. Veel zorggebruikers verwachten belemmeringen voor noodzakelijk zorggebruik bij een verplicht eigen risico van 350 Euro NIVEL. Utrecht: NIVEL, 2012.
- Roeleveld, J. G. Driessen, G. Ledoux, J. Cuppen en J. Meijer *Doelgroep leerlingen in het basisonderwijs*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut, 2011.
- Slob, A., G. Bolt en R. Van Kempen. *Na de sloop: waterbedeffecten van gebiedsgericht stedelijk beleid*. Den Haag: Kohnstamm Instituut, 2008.
- Sociaal Cultureel Planbureau. *Werk aan de Wijk: een quasi-experimentele evaluatie van het krachtwijkenbeleid*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau, 2013.
- Salverda, W. 'Inkomen, herverdeling en huishoudvorming 1977–2011: 35 jaar ongelijkheidsgroei in Nederland', *TPE digitaal* 7 (1) (2012), pp. 66–94.
- Socialistische Partij. 'Gevolgen eigen risico en andere bijdragen in de zorg' *Verslag van een enquête*, mei 2013.
- Trappenburg, M. 'De Drie Rijken van de Zorg', in J. Duyvendak, C. Bouw, K. Gerxhani en O. Velthuis (eds), *Sociale kaart van Nederland: over maatschappelijke instituties*, Den Haag: Boom Onderwijs, 2007.

Vogels, R. en R. Bronneman-Helmers. 'Autochtone achterstandsleerlingen: een vergeten groep'. Amsterdam: Sociaal Cultureel Planbureau, 2003.

van der Toll, J. 'Tuindorp Buiksloot: Buurt zonder eigenaren, *Nul* 20, nr. 12, januari 2004. <http://www.nul20.nl/issue12/postcode>

van Wonderen R. en M. Cohen, 'Handreiking Weerbare Buurten'. Amsterdam: Amsterdam, 2013.

Zeldenrijk, D. 'Je voelt het gewoon: Een Onderzoek naar Schoolkeuze en segregatie in Amsterdam-Noord'. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau, 2010.

NATIONALE EN STADSRAPPORTEN EN STATISTIEKEN

Stadsregio Amsterdam. *Rapportage Woonruimteverdeling 2012*. Amsterdam: Stadsregio Amsterdam, 2013.

Stadsdeel Amsterdam-Noord. 'Factsheet werkgelegenheid Noord 1974–2009'. Amsterdam: Stadsdeel Amsterdam-Noord, geen datum. <http://www.noord.amsterdam.nl/actueel/feiten-cijfers/werk-noord>

Stadsdeel Amsterdam-Noord. 'Kansen voor alle Noorderlingen', 2013–2015. Amsterdam: Stadsdeel Amsterdam-Noord, geen datum.

Stadsdeel Amsterdam-Noord. 'Actieplan Blijf bij de Les'. Amsterdam: Stadsdeel Amsterdam-Noord, juli 2012. <http://www.noord.amsterdam.nl/wonen/onderwijs-jeugd/jeugdbeleid/'blijf-les!>

Stadsdeel Amsterdam-Noord. *De Staat van Noord*. Amsterdam: Stadsdeel Amsterdam-Noord, 2013. <http://www.noord.amsterdam.nl/actueel/feiten-cijfers/staat-noord/>

Stadsdeel Amsterdam-Noord. *De Staat van de Noordse Wijken, 2012*. Amsterdam: Stadsdeel Amsterdam-Noord, januari 2013. <http://www.noord.amsterdam.nl/actueel/feiten-cijfers/staat-noordse-wijken/staat-noordse-wijken-1/staat-tuindorp-0/>

Stadsdeel Amsterdam-Noord. 'Projecten focuswijken in Noord', 2013. <http://www.noord.amsterdam.nl/wonen/wijken-noord/diversen/algemeen/introductie/>

Amsterdam. 'Gebiedsgericht werken: een kwestie van doen', geen datum. www.amsterdamopen.nl/info/attachment/id/106

Amsterdam. 'Charter Amsterdamse Wijk aanpak 2008-2018' <http://www.amsterdam.nl/wonen-leefomgeving/buurt-bewoner/wijk aanpak>

Amsterdam. 'Amsterdam West: Topstad! Maar hoe?', Adviesraad Diversiteit en Integratie, april 2009., <http://dare.uva.nl/document/176147>

Onderzoek en Statistiek. Amsterdam en Verweij Jonker Instituut, *Verslag van de bijeenkomst Samenleven met Verschillen*, Amsterdam, april 2012.

Amsterdam. 'Burgerschap en diversiteit: geen burgerschap zonder hoffelijkheid'. Beleidsnota, 12 mei 2012. http://www.amsterdam.nl/publish/pages/422208/dmo_burgdiv_factsheethoffelijkheid_ned_lr.pdf

Amsterdam. 'Concept Nota Eén Amsterdam: Eén Bestuurlijk Bestel', 2013. http://www.amsterdam.nl/publish/pages/517492/01_conceptnota_eeen_amsterdam-eeen_nieuw_bestuurlijk_stelsel_7_maart_2013.pdf

CBS 'Kerncijfers per gemeente', Den Haag/ Heerlen, 2013. <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/bevolking/publicaties/publicaties/archief/2013/2013-b55-pub.htm>

CBS en SCP. 'Continu onderzoek Burgerperspectieven 2013/12'. Den Haag: CBS en Sociaal Cultureel Planbureau, 2013.

Onderwijsinspectie, 'Onderwijsinspectie, Rapport Periodiek Kwaliteitsonderzoek Basisschool F.C. Capelle'. april 2004. <http://www.onderwijsinspectie.nl>

Joop Garssen en Carel Harmsen, *Ouderen wonen steeds langer zelfstandig*. Den Haag/ Heerlen: CBS, 2011. <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/bevolking/publicaties/artikelen/archief/2011/2011-3434-wm.htm>

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. 'De Doe-democratie: Kabinetsnota ter stimulering van een vitale samenleving', Den Haag: juli 2013., <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/publicaties/2013/07/09/kabinetsnota-doe-democratie.html>

SCP/CBS, *Armoedesignalement 2013*. Den Haag, 2013. <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/dossiers/jongeren/publicaties/artikelen/archief/2013/armoedesignalement-2013-sterke-groei-armoede-in-2012-pb.htm>

Bureau Onderzoek en Statistiek, Amsterdam, 'Voortijdig schoolverlaters Amsterdam-Noord'. Amsterdam: Bureau Onderzoek en Statistiek, Amsterdam, 2011.

Bureau Onderzoek en Statistiek, Amsterdam. 'De Staat van de Stad Amsterdam VI' Amsterdam: Bureau Onderzoek en Statistiek, Amsterdam, mei 2011. http://www.os.amsterdam.nl/assets/pdfs/2011_staatvandestadvi_compleet.pdf

Bureau Onderzoek en Statistiek, Amsterdam, 'Basisset 'Onveiligheid in de eigen woonbuurt naar buurtcombinaties, Buurtcombinaties 2008–2012''.

Bureau Onderzoek en Statistiek, Amsterdam, 'Werkende minima in Amsterdam', Amsterdam: Bureau Onderzoek en Statistiek, Amsterdam, 2012. http://www.os.amsterdam.nl/pdf/2012_werkende%20minima%20in%20amsterdam.pdf

Bureau Onderzoek en Statistiek, Amsterdam. 'Kerncijfers Amsterdam 2012'. Amsterdam: Bureau Onderzoek en Statistiek, Amsterdam, mei 2012. http://www.os.amsterdam.nl/assets/pdfs/2012_kerncijfers_amsterdam.pdf

Bureau Onderzoek en Statistiek, Amsterdam *Burgermonitor 2011* augustus 2012. http://www.os.amsterdam.nl/assets/pdfs/2012_amsterdamse_burgermonitor_2011.pdf

Bureau Onderzoek en Statistiek, Amsterdam. 'Kerncijfers Amsterdam 2013'. Amsterdam: Bureau Onderzoek en Statistiek, Amsterdam, 2013.

Bureau Onderzoek en Statistiek, Amsterdam. 'Laagopgeleiden op de arbeidsmarkt in de Metropoolregio Amsterdam, 2013'. Amsterdam: Bureau Onderzoek en Statistiek, Amsterdam, 2013.

Bureau Onderzoek en Statistiek, Amsterdam. 'Factsheet Jeugdwerkloosheid 2012'. maart 2013. (http://www.os.amsterdam.nl/assets/pdfs/2013_factsheet_jeugdwerkloosheid_amsterdam_2013.pdf)

Bureau Onderzoek en Statistiek, Amsterdam. 'Amsterdamse Armoedemonitor 2012' Amsterdam: Bureau Onderzoek en Statistiek, Amsterdam, juni 2013. http://www.os.amsterdam.nl/pdf/2013_armoedemonitor_2012.pdf

Bureau Onderzoek en Statistiek, Amsterdam. 'Leefbaarheidsindex Amsterdamse Buurten'. juni 2013. http://www.os.amsterdam.nl/assets/pdfs/2012_leefbaarheidsindex%202010_2011_eersteviermaanden%202012.pdf

Bureau Onderzoek en Statistiek, Amsterdam. 'De Staat van de Stad Amsterdam VI' Amsterdam: Bureau Onderzoek en Statistiek, Amsterdam, september 2013. http://www.os.amsterdam.nl/pdf/2013_staatvandestadvii_compleet (geraadpleegd op 20 mei 2014)

Bureau Onderzoek en Statistiek, Amsterdam, 'De Staat van de Jeugd'. Amsterdam: Bureau Onderzoek en Statistiek, Amsterdam, 2013. http://www.os.amsterdam.nl/assets/pdfs/2013_staatvandejeugd.pdf

NATIONALE EN STEDELIJKE WETGEVING

Wet opheffing autoriteit van de stadsdelen, Wet van 7 februari 2013, stfb. 2013, 76.

Tijdelijke Wetgeving van Diensten van algemeen economisch belang voor instituten van geautoriseerde publieke woningbouw, 16 december 2013.

Besluit Sociale Steun voor de ZZP'er 2004, geldig op 25 februari 2014.

Bijlage 2. Lijst van interviews met belanghebbenden

4 juni 2013	I. Andringa	Strategisch onderwijsadviseur, stadsdeel Amsterdam-Noord
25 april 2013	L.van der Par	Speeltuincoördinator, voorheen van Tuindorp Buiksloot, nu van Bloemenbuurt/Floradorp
2 juli 2013	C. van Berkum	Voorzitter van stadsdeel Amsterdam-Noord, verantwoordelijk voor jongeren, onderwijs, gezondheidszorg, armoede en sociale steun.
8 mei 2013	T. Borger	Projectleider van Gemeente Amsterdam
31 mei 2013	S. Elburg	Jeugdwerker voor stichting DOCK, Floradorp
6 maart 2013	J. Bos	Stadsadviseur Nieuw-West, voormalig stadsdeeladviseur Amsterdam-Noord
2 mei 2013	H. De Bruijn	Jeugdwerker voor stadsdeel en raad Amsterdam-Noord
24 juni 2013	R. van Eupen	Senior adviseur, DWI, Gemeente Amsterdam
25 april 2013	J. van Geel	Voormalig beleidsadviseur voor participatie voor Tuindorp Buiksloot, stadsdeel Amsterdam-Noord
4 juni 2013	I. van Hemert	Beleidsadviseur participatie Floradorp buurt, stadsdeel Amsterdam-Noord
26 april 2013	N. Horstmann	Directeur Combiwel welzijnsorganisatie Amsterdam-Noord en Nieuw-West
17 mei 2013	M. Klarenbeek	Jeugdwerker voor stichting DOCK, Tuindorp Buiksloot
7 december 2013	M. Koomen	Steunpunt wonen Amsterdam
25 april 2013	S. Kukulus	Huidige beleidsadviseur voor participatie voor Tuindorp Buiksloot, stadsdeel Amsterdam-Noord
4 juni 2013	P. Liebregts	Senior personeelslid bij DORAS, Sociale Dienst, Amsterdam-Noord
2 oktober 2013	N. Madrid	EVA en Adam participatiecentrum, Amsterdam-Noord (een netwerk dat mensen helpt te reintegreren op de arbeidsmarkt)
16 mei 2013	A. Meppelink	Politieagent verantwoordelijk voor Tuindorp Buiksloot
17 mei 2013	J. Offerman	Beleidsadviseur toezicht, veiligheid en beveiliging in stadsdeel Amsterdam-Noord

21 maart 2013	T. Pauws	Gemeenschapswerker, Combiwel, welzijnsorganisatie Amsterdam-Noord
23 april 2013	H. Politiek	Programmadirecteur voor de Wijkaanpak in de Gemeente Amsterdam
8 juli 2013	S. Rietveld	Directeur, Basisschool De Capelle, Amsterdam-Noord
3 juli 2013	P. Roelofs	Directeur, Clusius College voor beroepsonderwijs, Amsterdam-Noord
3 mei 2013	J. Siersma	Actief burger, voormalig voorzitter van Solid, Amsterdam-Noord
22 april 2013	F. Skraoui, J. van Oppijnen	Ymere, woningbouwvereniging, verantwoordelijk voor Tuindorp Buiksloot
14 februari 2013	B. van Veen	Voormalig directeur van Solid, voormalig welzijnsorganisatie Amsterdam-Noord
11 maart 2013	I. Viskil en I. van der Zelm	Beleidsadviseur en onderzoekscoördinator stadsdeel Amsterdam-Noord
5 maart 2013	D. Visser	Buurtwerker, Combiwel, welzijnsorganisatie Amsterdam-Noord
22 april 2013	J. de Waard	Buurtwerker bij Hoop voor Noord
19 juni 2013	M. van Zijl, H. Meuldijk	Woningbouwvereniging Ymere, verantwoordelijk voor Floradorp